

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd**

Institut ekonomických studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2006

Eva Haškovcová

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd**

Institut ekonomických studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Československé bankovníctví v letech 1918-1926

Vypracovala: Eva Haškovcová

Konzultant: doc. Ing. Karel Půlpán, CSc.

Akademický rok: 2005/2006

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne 31. května 2006

Eva Haškovcová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. Ing. Karlu Půlpánovi, CSc., za jeho cenné rady a připomínky, které mi pomohly při psaní této práce.

Dále bych ráda poděkovala své rodině za podporu a pomoc během mého studia. Zvláštní poděkování patří Pavlovi za lásku a trpělivost .

Československé bankovníctví v letech 1918-1926

Abstrakt:

Bakalářská práce se zabývá jedním z nejvýznamnějších období vývoje českého bankovníctví. Popisuje jak centrální, tak i obchodní bankovníctví Československé republiky. V roce 1918 byl založen nový samostatný stát, pro jehož novou měnu bylo třeba vytvořit vlastní centrální banku, která by ji spravovala. V té době ale neexistovaly podmínky, které by její založení umožňovaly. Její funkci prozatím úspěšně zastával Bankovní úřad Ministerstva financí a o jeho nahrazení centrální bankou a její podobě se vedly diskuze. Národní banka Československá byla konečně založena a začala fungovat dne 1. dubna 1926. Vedle centrálního bankovníctví bylo pro hospodářství nového státu nutno osamostatnit obchodní bankovníctví. Bankovní sektor prošel v tomto období nostrifikací, zakladatelským rozmachem, krizí, likvidací bank, koncentrací a konsolidací. Byl vytvořen dobře fungující systém, schopný reagovat na hospodářské potřeby státu i potřeby jeho obyvatelstva. Cílem je nabídnout čtenářům celkový obraz stavu bankovníctví v prvních letech samostatného československého státu.

The Czechoslovak banking system in the years 1918-1926

Abstract:

The bachelor thesis survey is dealing with one of the most significant periods in the evolution of the Czech banking system. It describes central banking and also commercial banking of the Czechoslovak Republic. In 1918 the new independent state was established and for its new currency it was necessary to establish its own bank of issue which would administer it. At that time, however, the conditions that would make the establishment of the bank possible did not exist yet. The Bank Office of the Ministry of Finance temporarily and successfully undertook its function and debates were held about the substitution of the Bank Office for the bank of issue and its form. The Czechoslovak National Bank was finally established and started to operate on 1st April 1926. After central banking it was necessary for the economy of the new state to also make commercial banking independent. Bank sector passed through validation, boom in creation of new banks, crisis, bankruptcies, concentration and consolidation. Good operating system was set up, which was able to react to the economic needs of the State and also the needs of the population. The aim is to propose total view of banking in the first years of the independent Czechoslovak state.

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Bankovní úřad Ministerstva financí.....	12
2.1. Založení Bankovního úřadu	12
2.1.1. Právní úprava.....	13
2.1.2. Vztah k Rakousko-uherské bance	14
2.2. Organizace.....	17
2.2.1. Bankovní úřad	17
2.2.2. Bankovní výbor	19
2.2.3. Personální obsazení	21
2.3. Činnost Bankovního úřadu a výboru	22
2.3.1. Správa oběhu měny	23
2.3.2. Obchodní operace	24
2.3.3. Převzetí povinností Československé devizové ústředny	25
2.3.4. Přijímání výnosu dávky z majetku	26
2.3.5. Příprava na vznik Národní banky Československé	27
3. Vznik Národní banky Československé.....	28
3.1. Diskuze o podobě Národní banky Československé.....	28
3.1.1. Překážky aktivování cedulové banky	29
3.1.2. Podoba cedulové banky	31
3.1.3. Návrhy zákona.....	32
3.1.4. Bankovní zákon	34
3.1.5. Novela bankovního zákona	36
3.2. Založení Národní banky Československé.....	38
3.2.1. Převzetí činnosti Bankovního úřadu Ministerstva financí.....	39
3.2.2. Povaha Národní banky Československé.....	39
3.2.3. Správa Národní banky Československé	41
3.2.4. Personální obsazení	43
3.3. Činnost Národní banky Československé	44
3.3.1. Správa oběhu bankovek.....	44
3.3.2. Obchodní operace	46
3.3.3. Ostatní činnosti	47
4. Bankovní sektor.....	49
4.1. Období po převratu.....	50
4.1.1. Osamostatnění bankovního sektoru.....	50
4.1.2. Peněžní ústavy	52
4.1.3. Nostrifikace	54
4.2. První období samostatného bankovníctví	57
4.2.1. Poválečný zakladatelský rozmach	57
4.2.2. Struktura peněžních ústavů.....	61
4.2.2.1. <i>Obchodní banky</i>	62
4.2.2.2. <i>Zemské a hypoteční banky</i>	63
4.2.2.3. <i>Lidové peněžnictví</i>	64
4.2.2.4. <i>Bankovní domy</i>	65

4.3. Činnost obchodních bank	65
4.3.1. Depozita a úvěry	66
4.3.2. Zakladatelská činnost a bankovní koncerny	67
4.3.3. Bankovní konsorcia a syndikáty	69
4.3.4. Banky a stát	70
5. Poválečná bankovní krize a případy krachujících bank.....	72
5.1. Příčiny krize	73
5.1.1. Deflační měnová politika.....	73
5.1.2. Struktura bankovního sektoru.....	75
5.2. Průběh krize.....	76
5.2.1. Zásah státu	78
5.2.2. Bankovní zákony	79
5.2.3. Zvláštní fond a Všeobecný fond.....	80
5.2.4. Ozdravný proces krize	82
5.3. Případy krachujících bank	84
5.3.1. Moravsko-slezská banka v Brně.....	84
5.3.2. Bohemia, československá zahraniční banka v Praze.....	85
5.3.3. Pozemková banka v Praze	87
6. Závěr	88
Prameny a literatura	91
Přílohy	93
Projekt bakalářské práce	103

1. kapitola

Úvod

V dějinách každého národa existují mezníky, které významným způsobem ovlivnily jeho další vývoj. V případě českých zemí je takovým dějinným přelomem bezpochyby vznik Československé republiky v říjnu 1918. Samostatný stát vznikl na troskách rozpadajícího se Rakouska-Uherska a začal svůj vlastní politický a hospodářský život. Do jednoho státního celku byly spojeny dvě odlišně se rozvíjející oblasti českých zemí a Slovenska s Podkarpatskou Rusí. Pro osamostatnění hospodářství bylo nezbytné vytvořit k tomu odpovídající podmínky. Dát mu novou spolehlivou měnu, úřad, který by ji spravoval a zároveň vybudovat bankovní sektor, na který by mohlo být hospodářství napojeno. První úkol byl splněn ojedinělou měnovou odlukou *Aloise Rašína*. Druhý vytvořením prozatímního cedulového ústavu Bankovního úřadu Ministerstva financí. Třetí úkol trval několik let, během kterých se vytvořilo samostatné československé bankovníctví. Musely být rozbity stoleté ekonomické svazky a do jednoho státního celku spojeny dvě odlišné oblasti.

V práci se zabývám **československým bankovním sektorem** v rozmezí let 1918 až 1926. Snahou je zaměřit se na obě sféry bankovníctví, jak na **centrální**, tak i **obchodní**. Konečný rok 1926 je zvolen hned z několika důvodů. Došlo v něm ke zlomové události, a to zahájení činnosti Národní banky Československé. Byla po mnoha výkyvech stabilizována československá koruna a získala si důvěru doma i v zahraničí. Po osmi poválečných letech byla ustálena podoba československého bankovního sektoru. I v okolní Evropě došlo ke konsolidaci hospodářských poměrů a stabilizaci měn po válečné inflaci.

Československé bankovníctví nebylo budováno od nuly. Jeho dějiny jsou spojeny s vývojem **rakousko-uherského peněžnictví**, které se datuje už od založení první skutečné banky Wiener Stadtbank v roce 1706. O vývoji peněžního, kapitálového trhu a bankovníctví monarchie, v jejímž rámci se vyvíjelo i budoucí československé bankovníctví, je dostupná řada dobové i současné literatury, na kterou čtenáře následně odkáži. Zde se podíváme jen na zlomové události. Přestože je to velmi zajímavé a inspirující období, je i nesmírně obsáhlé a rozsah práce neumožňuje věnovat se mu podrobněji.

V roce 1816 byla ve Vídni založena Národní banka, později Rakouská národní banka, ze které se postupem času vyvinula cedulová banka¹, jejíž filiálky byly od roku 1847 zřizovány i na území českých zemí. Bankovní sektor byl tvořen malými soukromníky, bankovními domy a spořitelny. V Praze byla Česká spořitelna založena v roce 1824. První opravdovou komerční bankou byl vídeňský Creditanstalt založený v roce 1855, jehož filiálky se po dvou letech objevily i u nás. Jeho založení odstartovalo zakladatelskou vlnu na území celé monarchie. V českých zemích se vytvářely pouze ojedinělé provinční finanční instituce a větší význam měl systém tzv. lidového peněžnictví. Obchodní banky byly převážně vídeňské a německé. Výjimkou bylo založení Živnostenské banky v Praze v roce 1868, která se výrazně zapsala do celého dalšího vývoje našeho peněžnictví a byla inspirací pro založení i dalších bank. Po vytvoření Rakousko-uherského soustátí přišel rok 1873, který byl poznamenán krachem na Vídeňské burze, a jehož vliv se rozšířil do všech oblastí monarchie. Období 80. a 90. let 19. století bylo charakterizováno rozvojem a modernizací bankovníctví, kdy se Praha stala po Vídni a Budapešti nejvýznamnějším bankovním místem monarchie. V roce 1878 byla založena společná cedulová Rakousko-uherská banka. Přelom století přinesl na našem území expanzi národnostně českých bank. Následovalo období konjunktury a další emancipace českého bankovníctví a národa. V období do roku 1913 došlo k nebývalému rozvoji bankovního sektoru bez větších otřesů. Krize, která nastala v posledním předválečném roce, dopadla i na české banky. Po vypuknutí války prošly banky zkouškou mobility, kdy musely čelit runům od vkladatelů, proti nimž vláda vyhlásila moratorium. Válka zcela změnila charakter bankovních obchodů a tradiční organizaci. České ústavy musely čelit ostré kritice za nízkou účast při upisování válečných půjček, kterou rakouské vládní kruhy dováděly až do extrémů. Na druhé straně během válečných let vzrostly vklady bank, jejich zisky a banky se podílely na válečné konjunktře.

Na konci první světové války bylo české bankovníctví stále velice mladé a nemělo tradici. Jeho rozvoj neustále brzdil tlak vídeňských bank, jejichž filiálky ovládaly značnou část domácího průmyslu. Takže až do roku 1918 bojovaly české banky o každý sebemenší úspěch a bankovní sektor měl ryze národní charakter. Samozřejmě, že každý pokus o národohospodářský růst byl trnem v oku vídeňské vládě. Banky byly nuceny zasahovat do všech oblastí českého průmyslu a obchodu, což jim bránilo v jakékoliv specializaci. Ve všem se odrážel vliv vývoje českých zemí v rámci rakousko-uherské

¹ Cedulová banka je dobový název pro centrální banku. V textu se s pojmem cedulový setkáme mnohokrát, oba termíny jsou zcela zaměnitelné.

monarchie, přesto se českým bankám podařilo už před válkou stát významnou složkou hospodářství monarchie². Jaký byl vztah rakouských bank k českým ústavům se projevilo i při bankovní krizi, která propukla v roce 1873. Vídeňské banky považovaly pražské ústavy za nežádoucí konkurenci a nehodlaly jim, včetně emisní Rakousko-uherské banky, jakkoliv pomoci.

Na politickou samostatnost byly české banky dobře připraveny, a proto je **říjnový převrat** překvapil jen do té míry, že bylo dosaženo absolutní samostatnosti Čechů a Slováků, místo osamostatnění českých zemích v rámci Rakouska-Uherska. Hospodářský program byl vytvářen ještě před koncem války a jeho příprav se účastnili i zástupci českých bank *J. Preiss* z Živnostenské banky a *V. Pospíšil* ředitel Městské spořitelny pražské, oba blízcí spolupracovníci *A. Rašína*. Československým osobnostem se podařilo i v diskriminujících a nepříznivých podmínkách vybudovat sice provinční, ale moderní a silné bankovníctví, které bylo schopné podílet se na vzniku a osamostatnění hospodářství nové republiky.

Z nepřehledného **množství literatury**, která se vývojem českého peněžnictví zabývá, odkazují na některé ze základních dobových a současných publikací. Z dobových je uceleným přehledem o vývoji a činnostech českých bank Horák, J. (1913): Přehled vývoje českých obchodních bank, Pimper, A. (1929): České obchodní banky za války a po válce a Růžička, O. (1924): Banky, jejich vývoj, funkce a politika. Centrálnímu bankovníctví monarchie se věnuje Silin, N. (1920): Rakousko-uherská banka. Rašínovy návrhy hospodářské politiky nového státu lze nalézt v jeho knihách *Můj finanční plán* (1920), *Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921* (1922) aj. Ze současné literatury je obsáhlým dílem o československém peněžnictví kniha F. Vencovského (1999): *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, kde lze nalézt téměř všechny základní informace. Dále odkazují na knihy Vl. Laciny, které se týkají formování československé ekonomiky a hospodářské politiky, na Galandauer, J. (1998): *Vznik Československé republiky 1918: Programy, projekty, perspektivy*. A na publikace, které se věnují hospodářským dějinám naší republiky, včetně zákonů a odborných časopisů jako byl například *Obzor národohospodářský*.

Jak už bylo uvedeno, práce se bude zabývat jak centrálním, tak i obchodním bankovníctvím nové republiky. První dvě kapitoly jsou věnovány centrálnímu bankovníctví, stručné charakteristice vzniku, organizaci a činnosti Bankovního úřadu

² Důkazem mohou být vídeňské pobočky Živnostenské banky, České průmyslové banky a Ústřední banky českých spořitelen, které dokázaly čelit rakouské konkurenci.

Ministerstva financí, dále pak diskuzi o jeho nahrazení řádnou cedulovou bankou, založení a činnosti Národní banky Československé. Třetí kapitola popisuje obchodní bankovníctví. Je zaměřena na osamostatnění bankovního sektoru, jeho strukturu a činnosti. Poslední, čtvrtá kapitola, je zaměřena na bankovní krizi, její průběh a následky. Cílem je podat čtenáři komplexní pohled na prvních osm let vývoje československého bankovníctví, které bylo bezpochyby jedním z nejzajímavějších.

2. kapitola

Bankovní úřad Ministerstva financí

Po měnové odluce a vzniku samostatné československé měny bylo dalším úkolem ve finanční oblasti založit ústav, který by novou měnu spravoval. A zároveň se tím odpoutat od společné emisní banky Rakouska-Uherska, která stále inflačně financovala Rakousko a Maďarsko. Na zřízení vlastní cedulové banky nebyly v té době dostatečně uspořádané vnitřní a vnější poměry a proto se československá vláda rozhodla pro prozatímní řešení. Vládním nařízením ze dne 6. března 1919 č. 119 Sbírky z. a n., O úpravě poměru k Rakousko-uherské bance, ani ne zákonem, byl založen **Bankovní úřad Ministerstva financí** (BÚMF)³. Byl pouhým státním úřadem spravovaným Ministerstvem financí, který však měl obstarávat funkce plně odpovídající úkolům centrální banky. Jednalo se o uspořádání, kdy se v rukou ministra financí spojovalo řízení jak fiskální, tak i monetární politiky státu. Uspořádání, které by nemělo uspokojivě fungovat. Vliv podmínek tehdejší doby a významné osobnosti však dokázaly pravý opak. Sedmileté působení BÚMF, od zahájení jeho činnosti 11. března 1919 až po nahrazení řádnou cedulovou bankou 1. dubna 1926, bylo jedním z nejúspěšnějších období centrálního bankovníctví na našem území. Přes hospodářské, finanční, ale i sociální a politické problémy doby, přes deflační krizi a jiné obtíže, dosáhl uznání hodných výsledků završených ustálením nové měny, jejíž řízení poté převzala Národní banka československá.

2.1. Založení Bankovního úřadu

Název Bankovní úřad byl zvolen proto, aby bylo jasně dáno najevo, že v budoucnu bude tento úřad nahrazen skutečnou cedulovou bankou. O dočasnosti tohoto uspořádání píše i *dr. A. Rašín* v práci „Můj finanční plán“ (1920, odstavec 48.): „*Úkoly cedulového bankovníctví svěřeny byly prozatímně Bankovnímu úřadu. Úmyslně byla tato*

³ Ministerstvo financí bylo oficiálně zřízeno 2. listopadu 1918. Od listopadu 1918 byla dočasnou funkcí cedulového ústavu pověřena **Zemská banka**, ale během svého krátkého působení k žádné emisní činnosti nepřistoupila. Původně měla na návrh *dr. K. Engliše*, který byl přijat 19. listopadu 1918 jako zákon č. 49 Sb. z. a n., vydávat pokladniční poukázky v hodnotách 10, 20, 100 a 1000 K s nuceným oběhem a na základě eskontu směnek nebo lombardu cenných papírů, čímž by byly poukázky plně bankovně kryty. Směnky a úvěry měly být spláceny v korunách, které nesměly být dány zpět do oběhu, ale měly být zadrženy v pokladně jako krytí náhradních platidel. Poměry, díky kterým se k přijetí zákona přistoupilo, byly jen dočasné a zákon nebyl nikdy použit.

organizace nazvána úřadem, aby zde byla volnost utvořiti banku cedulovou. Bankovní úřad beztoho spravuje v podstatě dluh státní. Jsem pro akciovou banku cedulovou, nikoli pro banku státní. Máme-li skutečně bankovníctví cedulové vybudovati řádně, nesmí to býti úřad. Cedulová banka musí býti (za přísného dozoru státu) oddělena od správy státní, aby nesnášela s ní všecko kolísání státního úvěru, aby nebyla pokládána prostě za instrument financí státních. Zkušenosti, které jsme udělali s oficiální čs. tiskovou kanceláří, udělali bychom obdobně se státní bankou. Mimo to potřebovati budeme této banky jako něčeho úplně odlišného od státu, kdybychom se museli odhodlati k tomu, že zavedeme na čas dvojí měnu vedle sebe - korunové státopky s nuceným oběhem a obchodní bankovky, např. frankové, bez nuceného oběhu, řádně podložené."

Prozatímní povaha BÚMF vyplývala i z toho, že se formálně jednalo o pouhý poradní sbor ministra financí, jehož členové byli ministrem jmenováni, jejich funkce byly čestné a nehonorované. Toto řešení správy státních financí a měnového hospodářství bylo za daných podmínek zřejmě nejlepším možným, přesto se zejména díky délce svého trvání nasetkalo vždy se souhlasem, a to především v zahraničí.

2.1.1. Právní úprava

Bankovní úřad Ministerstva financí byl původně zřízen nařízením vlády ze dne 6. března 1919 č. 119 Sb. z. a n., O úpravě poměru k Rakousko-uherské bance (RUB), které bylo pouze prováděcím nařízením zákona ze dne 25. února 1919 č. 84 Sb. z. a n., O okolkování bankovek a soupisu jmění. Tento zákon zřízení cedulové banky, či jiného zastupujícího úřadu neobsahoval. Ve vládním nařízení č. 119/1919 se praví:

§ 3 *„Ministerstvo financí bude až do další zákonné úpravy obstarávati funkce cedulové banky.“*

§ 4 *„K odbornému obstarávání této funkce zřizuje ministr financí „Bankovní úřad Ministerstva financí“ o jehož správu budou se dělití jednak odborný „bankovní výbor při Ministerstvu financí“ za předsednictví ministra financí nebo jeho zástupce a odborné úřednické obchodní vedení.“*

Tímto nařízením a navazujícím nařízením ze dne 12. května č.246 Sb. z. a n., byly zřízeny **Bankovní úřad** jako orgán výkonný a **bankovní výbor** BÚMF jako vrcholný orgán dohlížecí. K zahájení jeho činnosti došlo 11. března 1919 a sídlem se stala Praha. Zákonnou úpravu jeho činností pak obsahuje až měnový zákon ze dne 10. dubna 1919,

č.187 Sb. z. a n.⁴, v jehož § 8 je zmocněn ministr financí, aby pečoval o oběh platidel v Československé republice. Zařídil vše potřebné ve vztahu k Rakousko-uherské bance, do další zákonné úpravy obstarával funkce státní cedulové banky a za tímto účelem zřídil Bankovní úřad, o jehož správu by se s jasně danými oprávněními staral bankovní výbor. Dalším právním vymezením, které se týkalo především organizace BÚMF, statutu bankovního výboru a obchodech BÚMF, bylo již výše zmíněné vládní nařízení č. 246/1919. Tato témata budou podrobně popsána v dalších částech této kapitoly. Jednou z mnoha činností, kterou měl BÚMF vykonávat, bylo i převzetí povinností Československé devizové ústředny. Tento krok byl právně podložen nařízením vlády ze dne 28. listopadu 1919 č.644 Sb. z. a n.⁵. Přes všechny tyto zákony a vládní nařízení byl právní podklad pro zřízení BÚMF nedostatečný. Zejména co se týče zabránění budov a zařízení Rakousko-uherské banky, jakožto soukromé akciové společnosti.

2.1.2. Vztah k Rakousko-uherské bance

Již několikrát výše zmíněným vládním nařízením č.119/1919 převzal stát hlavní ústav **Rakousko-uherské banky (RUB)** i jejích třicet filiálek na území nově vzniklé Československé republiky. Byly převzaty budovy, zařízení, ale i zaměstnanci, kteří pokud se přizpůsobili, stali se československými státními úředníky a byl z nich vytvořen BÚMF a jeho pobočky. Původním záměrem už z října 1918 bylo dosadit mezinárodní kontrolu u RUB, která by zabránila vydávání nekrytých bankovek. S tímto návrhem československá reprezentace v čele s *Rašínem* neuspěla. *Rašín* poté navrhl bance, že na území Československé republiky bude prozatím ponechána společná rakousko-uherská měna, ale pouze za určitých podmínek:

1. Každý z nástupnických států bude mít právo zvolit si svého vládního komisaře, který bude dozírat na obchody banky.
2. Válečné půjčky nebudou lombardovány a československá vláda nebude přejímat závazek rakouské i uherské vlády, že ručí za škody vzniklé lombardem válečných půjček.
3. Banka nesmí půjčovat žádnému státu bez svolení všech nástupnických zemí.

⁴ Zákon, jímž se upravuje oběh a správa platidel v Československém státě a doplňuje zmocnění Ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919 č. 84 Sb. z. a n.

⁵ Vládní nařízení o zrušení Československé devizové ústředny a částečném uvolnění obchodu s cizími platidly.

Z těchto tří podmínek banka přijala první a třetí, druhou naprosto odmítla. Později porušila i třetí podmínku a tiskla bankovky pro rakouskou, ale i uherskou vládu. A proto došlo alespoň k některým omezením činnosti RUB před blížící se měnovou odlukou. Například bylo 11. listopadu 1918 jejím filiálkám na československém území zakázáno lombardovat válečné půjčky a zrušeno právo jimi platit daně. Válečné půjčky byly prodávány do Vídně, kde je lombardovala centrála cedulové banky. Od 14. listopadu 1918 nesměly vyplácet na našem území žirové účty peněžních institucí kromě mezd a platů atd. Tím byla učiněna první opatření proti šířící se rakouské inflaci. Na druhou stranu to způsobilo problémy i českým bankám a podnikům, které musely udržovat značné finanční hotovosti.

Neustále se zhoršující poměry RUB byly signálem, že s měnovou odlukou a odpoutáním se od společné cedulové banky se nesmí otálet. Nepříznivá situace stavu finančního hospodářství RUB je zřejmá i z údajů uvedených v tabulce 2.1.

Tabulka 2.1. Bilance Rakousko-uherské banky

	v mil. rak.-uh. korun		
AKTIVA	23.6.1914	26.10.1918	28.2.1919
Eskontované směnky a cenné papíry	768	2 813	2 808
Lombard	187	4 095	9 319
Státní dluh rakouský	60	60	60
Cenné papíry	18	57	55
Hypotéční zápůjčky	300	281	275
Pokl. poukázky váleč. zápůjčkových pokladen	--	100	449
Zápůjčka rakouské vládě	--	19 634	22 034
Zápůjčka uherské vládě	--	6 798	10 374
Pohledávky z pokladních poukázek u rak. vlády	--	1 863	4 525
Pohledávky z pokladních poukázek u uh. vlády	--	1 066	2 590
PASIVA			
Pohledávky na žirovém účtu a jiné ihned splatné závazky	291	2 849	7 217
Jiná pasiva	82	1 322	1 273
Pokladniční poukázky v oběhu	--	2 929	7 115
Oběh bankovek	2 130	30 680	37 570

Zdroj: Palkovský, B. (1925): *Národní banka Československá a náprava měny*, str. 4

Vládním nařízením ze dne 12. května 1919 č.246 Sb. z. a n.⁶, a to konkrétně paragrafy 38 až 42 byly upraveny poměry vlády a RUB. Československá vláda přejala k 22. květnu 1919 veškeré zápůjčky na cenné papíry, které byly poskytnuty ústavy RUB na našem území, stejně tak převzala i veškerá práva a závazky RUB vůči dlužníkům, včetně držení zástav těchto dlužníků. Vyhradila si právo uplatňovat vůči RUB nároky plynoucí ze

⁶ Celé znění vládního nařízení: O organizaci BÚMF, o statutu Bankovního výboru při Ministerstvu financí, o obchodech BÚMF, dále o převzetí a vyúčtování lombardu a pokladničních poukázek, vyúčtování žirových účtů RUB a o převzetí zaměstnanců této banky.

škod, které by vznikly z nedobytnosti jistinných nebo úrokových pohledávek ze zápůjček, které poskytla RUB. Dále vláda zaúčtovala celkový zůstatek žirových účtů, které převzala od RUB, a získala tak závazky vůči jejich věřitelům. Naopak RUB byla povinna za tento celkový zůstatek dodat československé vládě nové bankovky. Stejně se stalo i s celkovým obnosem a prolongačními úroky pokladničních poukázek. Poslední paragraf upravil poměr BÚMF k zaměstnancům, kteří přešli do jeho služeb z RUB.

Měnová odluka i následný poměr BÚMF k RUB byly provedeny a upraveny vzájemnou dohodou československé vlády a banky bez ohledu na mírová jednání a jejich případné výsledky v podobě mírových smluv. RUB vstoupila do likvidace 31. prosince 1919. Jednání o její likvidaci byla zdlouhavá a plná komplikací. Dohody bylo dosaženo až 15. března 1922. Československá vláda dohodu schválila 14. září 1922. Dořešení sporných otázek a likvidaci banky pak ukončila vyhláška Ministerstva financí ČSR ze dne 13. prosince 1923 č. 237 Sb. z. a n.

BÚMF měl za úkol přebrat aktiva a zlatý poklad, jehož část mělo Československo získat jako jeden z nástupnických států. Přes problémy mírových smluv s Rakouskem a Maďarskem, které až příliš optimisticky vymezovaly výši ručení těchto států za závazky banky, a tím donutily nástupnické státy jít se svými požadavky značně dolů, relativně silné postavení českých zástupců díky stabilitě nového státu a jejich odbornosti, společně s prozíravostí našich představitelů a precizností měnové odluky⁷ napomohly tomu, že Československo dosáhlo ve srovnání s ostatními státy relativního splnění svých požadavků. Například Rada Československa prosadila 73 % z předložených bankovek jako bankovky předpřevraté, v komparaci například s Rakouskem 53 % a Maďarskem 47 % (Palkovský 1925). Lze to například ilustrovat údaji o objemu bankovek, které se Radě Československa podařilo prosadit jako bankovky předpřevratové v komparaci s ostatními státy.

⁷ V Československu byly okolkované bankovky uschovány. Když pak byla dne 10. října 1919 podepsána v Saint Germain mírová smlouva s Rakouskem (ratifikovaná během října a listopadu 1919), v jejímž článku 206, odstavec 8 stanovil, že majitelé bankovek Rakousko-uherské banky vydaných po 27. říjnu 1918 nemají žádná práva na aktiva banky, mohly u nás být bankovky vydané před a po této hranici rozpoznány.

Tabulka 2.2. Uznání předpřevratových bankovek nástupnických států

	Přihlášené bankovky jako předpřevratové v milionech	Podle článku VI. likvidační dohody uznáno v milionech	v %
Rakousko	7 428	4 000	53,7
Maďarsko	8 500	4 000	47,0
Itálie	3 500	2 500	71,4
Polsko	2 739	2 150	78,4
Rumunsko	8 717	6 100	69,9
S. H. S.	5 686	4 270	75,6
ČSR	8 357	6 100	73,0
Celkem	44 927	29 120	64,7

Zdroj: Palkovský, B. (1925): *Národní banka Československá a náprava měny*, str. 35

2.2. Organizace

Organizaci Bankovního úřadu, statut bankovního výboru při Ministerstvu financí a podrobný popis obchodní činnosti úřadu obsahuje vládní nařízení ze dne 12. května 1919 č. 246 Sb. z. a n.

2.2.1. Bankovní úřad

Za prozatímní zajišťování funkce cedulové banky byl odpovědný ministr financí. Vykonával je buď přímo, nebo prostřednictvím bankovního výboru při Ministerstvu financí nebo obchodní správy. BÚMF byl nejen úřadem státním, ale zároveň měl i povahu ústavu provozujícího úvěrové obchody, ovšem bez povinnosti zapsat se do obchodního rejstříku. Na zaplacení svých vlastních pohledávek měl přednostní právo k penězům, směnkám a jiným cenným papírům, které měl v držení. Toto přednostní právo se týkalo nejen výše uvedených aktiv, ale i veškerého movitého majetku dlužníka, a úřad nemohl být ve většině případů ve výkonu tohoto práva omezován⁸.

Pro možnost kontroly hospodaření měl BÚMF povinnost vést účtování takovým způsobem, aby mohlo být kdykoliv zjištěno, jaký je stav oběhu platidel a stav bankovní úhrady platidel, která byla vydaná nad úhrnný obnos⁹, tedy nad výši, která byla možná bez bankovní úhrady. Bankovní úřad byl povinen čtyřikrát do měsíce, a to 7., 15.,

⁸ § 6 tohoto nařízení uvádí doslova: „Ve výkonu tohoto přednostního práva nemůže býti Bankovní úřad žádnými nároky třetích osob zdržován nebo rušen, ba ani nároky vlastnickými nebo jinými dříve nabytými právy, pokud ovšem Bankovní úřad přiznal dotyčné peníze, směnky a cenné papíry jako jmění svého dlužníka, a nebyly-li řečeny nároky a práva v době, kdy věci ty byly Bankovním úřadem přejímány, dosti zjevný.“

⁹ Úhrnný obnos bankovek se skládal z bankovek opatřených při původním okolkování kolkem, z bankovek vydaných do poloviny výše obnosů žirových účtů a pokladničních poukázek RUB, které československá vláda převzala, a nakonec z bankovek 1 a 2korunových.

23. a poslední den měsíce, sestavovat a publikovat v úředním tisku a svých úřednách **výkazy o stavu aktiv a pasiv** v následující podobě:

Strana pasiv:

- a) oběh okolkovaných bankovek,
- b) obnos bankovek zadržенých při kolkovací akci,
- c) oběh státovek,
- d) ihned splatné obnosy (žirové účty apod.),
- e) pokladniční poukázky v oběhu,
- f) pohledávka Rakousko-uherské banky za převzatý lombard,
- g) jiná pasiva.

Strana aktiv:

a) státní pohledávka za Rakousko-uherskou bankou:

- (1) za okolkované bankovky,
- (2) za stažené neokolkované bankovky,
- (3) za převzaté žirové účty,
- (4) za převzaté pokladniční poukázky,
- (5) za úroky z převzatých pokladničních poukázek.

b) stav platidel:

- (1) stav tuzemských platidel kovových,
- (2) stav cizozemských platidel kovových, z toho ve zlatě a stříbře:
- (3) stav tuzemských platidel papírových,
- (4) stav cizozemských platidel papírových.

c) zásoba směnek, cenných papírů apod.,

d) zápůjčky na zástavu,

e) různá aktiva.

Zisky a ztráty z činnosti Bankovního úřadu, které vplynuly ze závěrečné rozvahy, šly na účet státní. Pro ilustraci uvádím v tabulce 2.3. výkazy BÚMF k 31. lednu každého roku.

Tabulka 2.3. Výkazy Bankovního úřadu Ministerstva financí

v mil. Kč

Pasiva	1920	1921	1922	1923	1924	1925
Oběh státovek	5 575	10 888	11 230	9 222	8 810	7 916
Vklady na žirových účtech	1 099	857	469	798	729	497
Pokladniční poukázky v oběhu	266	286	227	125	15	7
Jiná pasiva	82	514	1 321	537	459	807
Aktiva						
Kovy		165	564	822	1 038	1 029
Devisy a valuty	25	165	880	409	1 126	643
Směnky eskontované	151	1 794	1 092	496	722	1 083
Eskontované cenné papíry			255	143	8	32
Lombardované cenné papíry	569	2 207	1 523	1 306	780	553
Nekrytý státní dluh státovkový	8 829	8 237	7 944	7 177	6 072	5 585
Jiná aktiva	145	555	991	392	270	303

Zdroj: Palkovský, B. (1925): *Národní banka Československá a náprava měny*, str. 127

2.2.2. Bankovní výbor

V čele Bankovního úřadu stál **bankovní výbor**. Jeho statut byl ustanoven 12. května 1919. Bankovnímu výboru předsedal ministr financí nebo jeho zástupce. Dále se skládal z deseti ministrem jmenovaných členů, většinou se jednalo o vysoké představitele bankovního sektoru nebo státní správy. Ze členů jmenoval ministr jednoho místopředsedu, který ho v době, kdy on nebo jeho zástupce nebyl přítomen, zastupoval. Stejně jako jmenování i odvolání člena výboru, a to v kteroukoli dobu, záviselo na ministrovi financí. Členství v bankovní výboru trvalo až do odvolání, bylo postem čestným, nehonorovaným. Členové se písemným slibem zavazovali, že budou vždy usilovat o největší prospěch státu, hlasovat podle svého nejlepšího svědomí a zachovávat mlčenlivost o jednáních. Řádné chůze bankovního výboru se konaly vždy 25. dne každého měsíce, v případě nutnosti mohl svolat ministr schůzi mimořádnou podle svého vlastního uvážení nebo na žádost alespoň tří členů. Bankovní výbor byl schopen se usnášet, pokud bylo přítomno alespoň šest členů, každý z nich měl jeden hlas a rozhodovala prostá většina hlasů. V případě nerozhodnosti měl konečné slovo předsedající. Schůzi bankovního výboru se dále účastnil vrchní ředitel Bankovního úřadu, ten však disponoval pouze poradním hlasem. Při nutnosti rychlého rozhodnutí měl ministr pravomoc sestavit komitét skládající se ze tří členů a předsedajícího. Všechna usnesení musela být schválena ministrem financí. Aby veškerá činnost nebyla závislá pouze na osobě ministra, měla komise zvolená Národním shromážděním právo vyslat na jednání výboru svého zástupce, který fungoval jako kontrolní orgán.

Bankovní výbor byl především poradním orgánem ministra financí s rozsáhlou pravomocí:

1. Působil při opatřeních týkajících se úkolů Bankovního úřadu, účastnil se jeho vrchní správy a dohlížel na jeho obchodní jednání pomocí obchodní správy.
2. Spravoval oběh platidel a sledoval vše, co směřovalo k úpravě měny.
3. Spolupůsobil při správě státního dluhu.
4. V případě budoucí přeměny Bankovního úřadu na samostatnou cedulovou banku, měl pomoci při této přeměně.

Z bodu 4. opět vyplývá dočasnost BÚMF jakožto centrálního peněžního ústavu. Dále podával dobrozdání k otázkám, které mu předložil ministr financí a mohl podávat v tomto směru iniciativní návrhy.

Bankovní výbor měl široké pole působnosti v oblasti bankovní obchodní činnosti vycházející z § 25 vládního nařízení č. 246/1919:

1. Stanovil obecné i zvláštní podmínky obchodního jednání a rozsah jednotlivých odvětví bankovního obchodu.
2. Stanovil úrokovou míru Bankovnímu úřadu pro eskontní obchody, lombardní a pokladniční poukázky a výši úrokové míry u emisních úvěrů pro peněžní ústavy. A také výši úvěrů, které mohly být poskytnuty jednotlivým ústavům, firmám a osobám.
3. Určoval ceny a podmínky, za které mohl Bankovní úřad nakupovat drahé kovy, poskytovat půjčky na jejich nákup a na směnky. Dále do jaké výše kurzovní ceny a na jaké cenné papíry mohl poskytovat zápůjčky.
4. Stanovil podmínky, za kterých mohl úřad přibrat a provozovat nová obchodní odvětví.
5. Měl právo zřizovat filiálky Bankovního úřadu atd.

Obchodní správa byla vlastní výkonný úřednický sbor. Měla na starosti každodenní řízení chodu BÚMF, tj. obchodní a administrativní vedení. V čele stál vrchní ředitel a ředitel BÚMF, dále pak tajemníci. Úředníci byli jmenováni ministrem financí na návrh bankovního výboru. Obchodní správa prováděla usnesení a nařízení bankovního výboru.

2.2.3. Personální obsazení

Jednou z hlavních příčin úspěchu působení BÚMF byly bezpochyby osobnosti, které stály v čele vedoucích orgánů Bankovního úřadu. Důležitost personálního obsazení vyplývá i z faktu, že osobnosti vybíral především *A. Rašín*. Při svém výběru kladl důraz na zastoupení jednotlivých oblastí podnikání, hospodářských zájmů a celého politického spektra.

Za nejvýznamnější lze považovat složení **prvního bankovního výboru**:

<i>JUDr. Alois Rašín</i> -	předseda, ministr financí;
<i>prof. JUDr. Cyril Horáček</i> -	místopředseda, profesor Univerzity Karlovy v Praze;
členové:	
<i>JUDr. Stanislav Bublík</i> -	vrchní zemský rada v ředitelství Hypoteční banky markrabství moravského v Brně;
<i>JUDr. Gustav Heidler</i> -	tajemník Spolku pro průmysl cukrovarský;
<i>JUDr. František Hodáč</i> -	profesor ČVUT v Praze, generální tajemník Ústředního svazu čs. průmyslníků;
<i>Ferdinand Kellner</i> -	náměstek starosty v Praze;
<i>Josef Malý</i> -	místopřezident Pozemkového úřadu;
<i>JUDr. Ludovít Medvecký</i> -	notář v Bratislavě, měl hájit zájmy Slovenska;
<i>Václav Němec</i> -	prezident Obchodní a živnostenské komory v Praze;
<i>JUDr. Vilém Pospíšil</i> -	ředitel (později vrchní ředitel) Městské spořitelny Pražské (od 25. srpna 1919 místopředseda bankovního výboru);
<i>JUDr. Emil Roos</i> -	vrchní (později generální) ředitel Zemské banky v Praze.

Jako zástupce komise vyslané Národním shromážděním se jednání zúčastnil *JUDr. Antonín Klouda* a od 25. dubna 1922 *prof. Cyril Horáček*.

Předsedy bankovního výboru během sedmileté působení BÚMF byli tito ministři financí:

JUDr. Alois Rašín - od 6.3.1919 do 8.7.1919

prof. JUDr. Cyril Horáček - od 10.7. 1919 do 8.10.1919

Kuneš Sonntág - od 9.10.1919 do 25.5.1920

prof. JUDr. Karel Engliš - od 25.5.1920 do 19.3.1921

Vladimír Hanačík - od 22.3.1921 do 26.9.1921

Augustin Novák - od 3.10.1921 do 7.10.1922

JUDr. Alois Rašín - od 9.10.1922 do 17.2.1923

Ing. Bohdan Bečka - od 25.2.1923 do 15.11.1925

prof. JUDr. Karel Engliš - od 9.12.1925 do 31.3.1926¹⁰

Neméně důležité bylo jmenování vedoucích činitelů **Obchodní správy**. Prvním vrchním ředitelem byl jmenován *Augustin Novák*, který byl ředitelem Zemské banky, a jeho náměstkem s titulem ředitele *Karel Kučera*, bývalý vedoucí úředník hlavního ústavu RUB v Praze. Pod tímto vedením setrval BÚMF po celou dobu své činnosti. Kromě období, kdy se *Augustin Novák* stal ministrem financí a jeho funkci dočasně převzal *Karel Kučera*. Dalšími řediteli byli *Josef Kreysa*, *Ferdinand Čurebka* a tajemníky *Jiří Kosek*, *Gustav Šmelhaus*, *Emil Herfurth*, *Jindřich Tomášek* a *Josef Michálek*.

Co se týče ostatních **zaměstnanců**, jejich prvotní poměr k novému ústavu byl upraven již vládním nařízením č. 119/1919. Pokud byli činnými pro měnovou správu, získali práva, ale i povinnosti československých státních úředníků. Soukromoprávní vymezení tohoto poměru mezi novým státem a RUB bylo ponecháno pozdější dohodě. Dne 14. března 1922 byla učiněna dohoda Ministerstva financí s likvidační komisí Rakousko-uherské banky, podle které bylo převedeno do aktivních služeb BÚMF celkem 218 zaměstnanců této banky, a to: 130 úředníků, 37 úřednic, 6 kancelářských úředníků a 45 skontistů (podúředníků). Počet pracovníků pak postupně narůstal tak, že na konci působnosti měl BÚMF celkem 416 zaměstnanců, a to: 310 úředníků, 33 úřednic a 73 skontistů¹¹.

2.3. Činnost Bankovního úřadu a výboru

Nejlepším odrazovým můstkem k popisu činnosti BÚMF bude hned na začátku uvedení toho, co v žádném případě dělat nesměl. **Nesměl státu poskytovat úvěr ani přímo, ani nepřímo.** Byl jen odborným poradním sborem Ministerstva financí v záležitosti státního úvěru a mohl předkládat iniciativní návrhy. Základní činnosti BÚMF rozdělím a popíši takto:

1. správa oběhu měny,
2. obchodní operace,
3. převzetí úkolů Československé devizové ústředny,

¹⁰ Datum ukončení činnosti BÚMF, od 1. dubna 1926 převzal funkci *JUDr. Vilém Pospíšil*, ale už jako guvernér Národní banky Československé.

¹¹ Údaje převzaty z *Deset let Národní banky Československé*, Praha 1937, str. 102-103.

4. přijímání výnosu dávky z majetku,
5. příprava na vznik Národní banky Československé.

Budu přitom vycházet především z vládních nařízení č. 244/1919 a č. 644/1919.

2.3.1. Správa oběhu měny

Úkolem BÚMF měla být **správa měny ve smyslu peněžního oběhu**. Spravoval okolkované bankovky i státočky, které uváděl do oběhu, vyměňoval je a stahoval¹². Veškeré vydání státoček muselo být zveřejněno v úředním tisku. O stažení bankovek nebo státoček musel úřad vydat vyhlášku, ve které stanovil den, do kterého mohlo platidlo obíhat a lhůtu, po které pozbývá platnosti. Za bankovky, resp. státočky se považovaly ty, které se nevrátily do pokladen Bankovního úřadu. Československá měna byla bankovně krytá lombardními zápůjčkami, eskontem směnek a zásobou drahých kovů, cizích valut a deviz. Určitou činnost vyvíjel i v oblasti ochrany měny proti falzifikaci, která se začala vyskytovat stále častěji. Bankovky opatřené padělaným kolkem nebo padělané státočky na potvrzení odebíral a znalecky pomáhal při zásazích policie proti padělatelům. A došlo i ke zvyšování sankcí za padělání peněz a kolků.

Po měnové odluce bylo časem omezováno přijímání neokolkovaných bankovek nominálních hodnot 1 K a 2 K do množství 20 Kč. Současně probíhala příprava emise vlastních státoček. Staré okolkované bankovky byly postupně nahrazovány novými československými státočkami a staly se částí měnového dluhu republiky. Stejný osud potkal i rakousko-uherské mince, které prozatím zůstávaly v oběhu; začaly být nahrazovány vlastními mincemi. A nakonec byly od 21. července 1920 na našem území v oběhu již jen československé státočky¹³.

Základními úkoly Bankovního úřadu bylo **formování měnové politiky** a snaha posílit důvěru k československé měně. Zvětšování a zmenšování sumy obíhajících peněz ovlivňoval pomocí kvót emisního úvěru skupině větších československých obchodních bank, v závislosti na velikosti jejich akciového kapitálu. Důvěra v československou měnu měla být posílena shromažďováním zlata, stříbra a hodnotných valut, společně s důvěrou ve stabilitu nového státu a *Rašínovou* deflační politikou, jež měla zvýšit kurz koruny. Po celou dobu jeho činnosti se úřadu dařilo udržet si silný vliv na peněžní oběh, a to i přes

¹² Spolu s Bankovním úřadem převzal emisi státoček v roce 1919 i Poštovní úřad šekový, který se 20. listopadu 1918 vyčlenil z rakouské Poštovní spořitelny. Zároveň převzal clearingové vyrovnávání plateb na území republiky. Ve spolupráci s poštou poskytoval řadu peněžních služeb obyvatelstvu. V roce 1930 byl přejmenován na Poštovní spořitelnu.

¹³ Na Podkarpatské Rusi byla výměna dokončena až v říjnu 1920.

velké množství nekrytého oběživa. Pokud bylo snižováno množství peněz v oběhu, např. dávkou z majetku, byly stahovány většinou státovky, které měly bankovní krytí a to zhoršovalo elasticnost peněžního oběhu a vliv cedulového ústavu. Po stabilizaci měny a založení Národní banky Československé bylo nutné zmenšit množství nekrytých bankovek a vyměnit je za kryté, aby banka posílila svůj vliv na peněžní trh a mohla ho účinněji regulovat (Žekulin 1927).

V měnové politice BÚMF se po celou dobu jeho působení prolínaly obě koncepce měnového vývoje, deflace a její alternativa, stabilizace. Která z nich právě převažovala bylo podmíněno především tím, kdo byl právě úřadujícím ministrem financí. Hlavní cíl byl ovšem společný, bránit novou československou měnu proti inflaci. A to se Bankovnímu úřadu v čele s bankovním výborem dařilo. Odolával tlaku obchodu a průmyslu a snažil se nezvyšovat množství peněz v oběhu.

2.3.2. Obchodní operace

Ve vládním nařízení ze dne 12. května 1919, č.246 Sb. z. a n. je uvedeno, které obchodní operace byl BÚMF oprávněn provozovat. Jedná se o bankovní obchody, které se příliš neliší od obchodů „pravých“ cedulových bank. Bankovní úřad mohl:

1. Eskontovat směnky, cenné papíry a kupony, splatné v československých korunách do tří měsíců na území Československé republiky. Vlastní a vydané směnky, cenné papíry a kupony pokud byly připuštěny k lombardu. Pro všechny svoje úřadovny určoval výši úrokové sazby bankovní výbor.
2. Půjčovat na ruční zástavy (lombard), na dobu nejdéle tří měsíců. Zápůjčka mohla být poskytnuta na:
 - a) mincované nebo nemincované zlato,
 - b) cenné papíry,
 - c) směnky splatné do šesti měsíců a směnky na cizí místa opět splatné do šesti měsíců,
 - d) vkladní knížky na valutovou půjčku Československé republiky.

Bankovní úřad mohl povolit prodloužení zápůjčky vždy na tři měsíce. Úroky se splácely po uplynutí lhůty, na kterou byla zápůjčka udělena. Nebyla-li zápůjčka včas splacena, byl Bankovní úřad oprávněn i bez vědomí dlužníka a dokonce i bez soudního rozhodnutí prodat zástavu k uhrazení své pohledávky. Po úhradě pohledávky a nákladů spojených s prodejem byl zůstatek uchován jako bezúročný depozitum pro dlužníka.

Cenné papíry, na které bylo možné zápůjčku poskytnou, stejně tak i úrokovou míru a nejvyšší možnou výši zápůjčky vzhledem k druhu zástavy určoval bankovní výbor.

3. Přijímat vklady na pokladniční poukázky, přijímat hotovost a vydávat na ni úročené pokladniční poukázky s tří- nebo šestiměsíční dobou oběhu. Úroky byly vypláceny předem a sazbu opět stanovil bankovní výbor.
4. Přijímat vklady na žirové účty. Majitel mohl se svojí pohledávkou volně nakládat, vybírat v hotovosti nebo poukázat ve prospěch třetí osoby.
5. Inkasovat šeky, směnky, poukázky, cenné papíry, spořitelní knížky apod.
6. Vyplácet splatnou jistinu a kupony cenných papírů připuštěných k lombardu a opatřovat nové kuponové archy cenných papírů.
7. Intervenovat při kontrahování státních půjček a být pro ně subskripčním místem, popř. intervenovat a být subskripčním místem i pro jiné cenné papíry.
8. Provádět komisionářské koupě a prodeje cenných papírů a mincí.
9. Kupovat směnky a šeky na zahraniční místa, prodávat takové směnky a šeky, zjednávat nebo kupovat pohledávky v cizině a obstarávat inkaso a výplaty v cizině.
10. Kupovat a prodávat cizozemské a obchodní zlaté a stříbrné mince a cizozemská papírová platidla.
11. Kupovat a prodávat prutové zlato a stříbro.

Dále mohl Bankovní úřad po schválení bankovního výboru eskontovat celní, daňové a jiné směnky podané Československou finanční správou. Státu a emisním ústavům nemohl poskytovat zápůjčky na jejich vlastní cenné papíry vlastního vydání. Pro stát mohl obstarávat komisionářské obchody, přijímat platy a vydávat výplaty. Případný dluh státu musel být do jednoho týdne po každoměsíční závěrce uhrazen. Znovu zdůrazňuji, že jiné přímé nebo nepřímé poskytování úvěru státu bylo zakázáno.

2.3.3. Převzetí povinností Československé devizové ústředny

Pro každý stát a jeho hospodářský život, který je z části závislý i na zahraničním obchodě, je mimořádně důležitá činnost cedulového ústavu při správě deviz. Po vzniku Československé republiky převzal stát od zaniklé monarchie vázané devizové hospodářství. Obchod s devizami podléhal zvláštnímu režimu, byli k němu oprávněni pouze členové Ústředny pro obchod cizozemskými platidly. Ke změně došlo vládním nařízením ze dne 3. ledna 1919 č. 47 Sb. z. a n., kterým byla zřízena při Pražské sčítovací

bance¹⁴ **Československá devizová ústředna**. Jejím úkolem bylo soustřeďovat a regulovat poptávku a nabídku po cizích platidlech. Její pětičlenný výkonný výbor určoval kurzy jednotlivých deviz a kryl devizovou potřebu jejích členů, kteří jí byli povinni veškeré volné devizy odevzdávat. Z počátku její činnost v oblasti devizové politiky komplikoval především nedostatek potřebných prostředků. Ten byl vyřešen vypsáním státní valutové půjčky. Její výnos ve výši 400 milionů korun se stal základem devizového portfolia a zásoby drahých kovů našeho státu. Československá devizová ústředna podléhala Ministerstvu financí a částečně i Ministerstvu obchodu.

Činnost vykonávala do doby, kdy 26. dubna 1920 převzal její funkci BÚMF. Stalo se tak na základě vládního nařízení ze dne 28. listopadu 1919 č. 644 Sb. z. a n., O zrušení Československé devizové ústředny a částečném uvolnění obchodu s cizími platidly. BÚMF převzal veškerá její práva a povinnosti, a tím do svých rukou soustředil správu měny uvnitř i navenek. Měl za úkol **shromážďovat devizy** za vyvážené zboží a přidělovat je dovozcům. Za běžný kurz Pražské burzy (její činnost byla obnovena už v roce 1919) mu musely být neprodleně odevzdány zahraniční valuty z vývozu nad 500 Kč. Banky, peněžní ústavy a firmy měly povinnost předkládat počátkem každého měsíce výkazy o koupi, prodeji a zásobě cizích valut a deviz, o stavu a změnách svých pohledávek a závazků v cizině a na tuzemských účtech cizozemců za uplynulý měsíc. Dále **povoloval platby do ciziny**, a to i v případě tuzemských účtů cizozemců a úvěry do zahraničí vyšší než 5 000 Kč. Stejně i opatření valut a pohledávek v cizině bylo povoleno jen s jeho souhlasem. Bez jeho svolení bylo zakázáno vyvážet československé bankovky a státovky, nezpracované zlato a stříbro, zlaté a stříbrné mince, šeky, akreditivy, směnky, poukázky, vkladní knížky a pokladní poukázky, jak je uvedeno v § 13 nařízení č. 47/1919. BÚMF zároveň **opatřoval devizy pro státní výdaje** a především se snažil o stabilizaci kurzu koruny, což bylo tehdy velmi obtížné. Vše směřovalo k ochraně devizového hospodářství nové republiky, k ochraně měny před vnějšími a vnitřními spekulacemi, ať už dostatečnou zásobou valut a zlata nebo zákony a vládními nařízeními.

2.3.4. Přijímání výnosu dávky z majetku

Další základní funkcí BÚMF bylo přijímání výnosu dávky z majetku, která byla uzákoněna až dne 8. dubna 1920 č. 309 Sb. z. a n. Ale už při kolkovací akci byl proveden

¹⁴ Název uveden podle tehdejšího pravopisu. Banka soustřeďovala volné prostředky ostatních československých obchodních bank a působila v intencích BÚMF a později NBČS.

soupis veškerého movitého i nemovitého majetku, obzvláště cenných papírů a vkladů. Soupis, který měl být jejím podkladem. Tato dávka zdaňovala přírůstek majetku od roku 1914, jednalo se tedy především o válečné zisky. Její výnos měl být použit k umořování státního dluhu¹⁵. Měly se z něj proplatit obíhající bankovky, žirové účty a pokladniční poukázky Rakousko-uherské banky na československém území a dále 1% nezcizitelné dluhopisy vydané za zadržené bankovky při kolkování. V rámci *Rašínovy* koncepce bylo hlavním cílem placení dávky z majetku snižovat oběh bankovek, resp. státovek, což mělo vést ke zhodnocení měny. Její výtěžek však nedosáhl jím předpokládaných 25 mld. Kč, ale do roku 1927 jen 6,3 mld. Kč. Nebyla tedy dostatečně užitečná při nápravě měny. Ale na druhou stranu napomohla částečně při splacení státního dluhu a zamezila další inflaci, která by vznikla, kdyby majitelé žirových účtů a pokladničních poukázek žádali jejich výplatu v hotovosti. Jejich právní nárok byl vyřízen dávkou z majetku následujícím způsobem. Bankovky placené na dávku z majetku byly použity na výplatu zadržovaných žirových účtů a pokladničních poukázek, takže se tím nezvýšil objem oběživa (Deset let Národní banky Československé 1937).

2.3.5. Příprava na vznik Národní banky Československé

Jelikož BÚMF měl plnit funkci cedulového ústavu jen dočasně, byla jedním z jeho dalších úkolů i příprava na zřízení řádné centrální banky, kterou se v roce 1926 stala Národní banka Československá. Činil tak **soustředováním zásoby zlata, stříbra a cizích valut**, které měly zároveň posílit důvěru k československé měně. Zlato, které se mělo stát základem zlatého pokladu, shromažďoval BÚMF třemi způsoby. Prvním byly dobrovolné dary a sbírky, které byly organizovány mezi obyvatelstvem s podporou státu. Tímto způsobem však nemohlo být získáno příliš velké množství zlata a stříbra. Druhým způsobem bylo vypsání čtyřprocentní vnitřní půjčky zákonem ze dne 25. února 1919 č. 88 Sb. z. a n., O státní půjčce ve zlatě, stříbře a cizích valutách. Půjčka byla splatná po čtyřech letech v kovu nebo původní měně a vynesla 400 mil. Kč. A nakonec třetím způsobem byl soupis mincového a nezpracovaného zlata a stříbra, zlatých a stříbrných mincí a cizozemských papírových peněz.

¹⁵ Státní dluh byl tvořen státními dluhovými papíry, které byly vydané náhradou za okolkované bankovky, zároveň žirovými účty a pokladničními poukázkami převzatými od Rakousko-uherské banky. Vznikl z techniky měnové odluky a snahy provést restrikcii peněžního oběhu.

3. kapitola

Vznik Národní banky Československé

K uzavření tématu centrálního bankovníctví první Československé republiky je nyní vhodné zabývat se samotným vznikem Národní banky Československé. Dočasná úloha Bankovního úřadu Ministerstva financí a vůle k jeho budoucímu nahrazení řádnou cedulovou bankou byla zdůrazňována už při jeho založení. Netradiční, přestože funkční, uspořádání vzbuzovalo nedůvěru zejména v zahraničí¹⁶. Terčem kritiky se stalo podřízení měnové politiky výkonné moci, kdy se v rukou ministra financí soustředilo řízení jak státních financí, tak i měny. Obávali se situace, která by mohla nastat v jiných politických podmínkách, bez těch výjimečných schopností osobností, které fungování tohoto provizoria umožňovaly. Otázkou tedy zůstává, proč tehdejší vrcholní státní představitelé otáleli s aktivováním cedulové banky až do roku 1926. Které překážky tomu bránily, jaké diskuze se vedly ohledně jejího uspořádání a v neposlední řadě jaká byla ta správná „konstelace hvězd“, která vedla 1. dubna 1926 k zahájení činnosti **Národní banky Československé (NBČS)**.

3.1. Diskuze o podobě Národní banky Československé

O nutnosti založení vlastní cedulové banky k zabezpečení nové československé měny nebylo pochyb od samého počátku. Nejstarším oficiálním návrhem k jejímu zřízení byl návrh poslance *prof. dr. Cyrila Horáčka*, který byl podán už 13. prosince 1918 na zasedání Národního shromáždění. Ministerstvo financí mělo podle něj vypracovat osnovu zákona, kterým by byla zřízena NBČS, „jakožto ústav veřejný, soukromý zisk vylučující“ (tisk NSČS č. 167 ex 1918). Přestože se tento návrh nestal podkladem pro další jednání, ukazuje nám, jakými dvěma protichůdnými směry se dále ubíraly diskuze o podobě NBČS. Byl pokusem o vytvoření **státní cedulové banky** proti níž stála druhá teoretická varianta-**soukromá, resp. akciová banka**. Rozhodnutí o podobě bylo jedním z prvních kroků

¹⁶ V Evropě byla v té době ideologie silných centrálních bank, kterou propagoval například *Montagu Norman*, guvernér The Bank of England. Centrální banka měla kontrolovat domácí vývoj vzhledem k vývoji mezinárodních rezerv zlata, jelikož jeho doktrína předpokládala směnitelnost měn za zlato. Banky by se věnovaly nejen domácím záležitostem, ale hrály by i mezinárodní roli. Proti jeho teorii stál argument, že schopnost centrálních bank ovlivňovat monetární vývoj se v jednotlivých zemích lišil. V mnoha z nich hrály významnou roli akciové banky a centrální banky byly důležité jen během krize. Za normálních okolností fungoval finanční trh zcela nezávisle a bez zásahů centrálních bank (Harold, Lindren, Teichová 1991).

k jejímu založení. Dalším bylo správné načasování, kdy má být aktivována. Mělo k tomu dojít až v situaci, kdy bude ekonomika nové republiky stabilní, se stabilní korunou a bude možné vydat nový měnový zákon, který by definitivně určil československou měnu. Realita v roce 1926 se však od původních plánů vzdalovala. **Měnový zákon**¹⁷ nebyl ani v návrhu rozpracován a banka už byla aktivována.

3.1.1. Překážky aktivování cedulové banky

Za relativně příznivých podmínek v roce 1920, kdy přes svůj pokles z počátku roku až na 4 body dosáhla koruna v Curychu 14 bodů a kdy se zdálo, že situace bude i nadále stabilní, byl 21. května 1920 vyhlášen zákon ze dne 14. dubna 1920 č. 347 Sb. z. a n., O akciové cedulové bance. Tímto zákonem a jeho novelou se budeme podrobněji zabývat v další části, zde se zaměříme na důvody, proč se nestal podkladem pro okamžité zřízení cedulové banky, a na další překážky, které tomu až do roku 1926 bránily.

Již deset dní po jeho zveřejnění oslabila koruna v Curychu na 12,5 bodu a dále pokračovala v sestupu v listopadu až na 6,5 bodu. Ani její další vývoj nebyl příznivý. Po několika výkyvech dosáhla dokonce v listopadu 1921 svého minima 4 bodů. Stalo se tak díky mobilizaci při druhém pokusu Habsburků o restauraci v Uhrách. Obavy z nového válečného konfliktu ve střední Evropě způsobily ztrátu podpory naší koruny na cizích trzích. Na tomto místě je možné spekulovat, zda by v tomto případě jako důvěryhodnější instituce, než jakou je Bankovní úřad, pomohla cedulová banka. Zároveň se tento pokles odrazil na tuzemském hospodářství. Domácí obyvatelstvo utíkalo od domácí měny, značné prostředky byly vydány na nákupy surovin, výrobků a potravin z ciziny. Tyto faktory způsobující pokles měny snížily **disparitu mezi burzovní cenou** československé koruny v zahraničí, **kurzem** a její **domácí kupní silou**. K jejímu úplnému vyrovnání pak došlo počátkem ledna 1922 při zvýšení kurzu koruny na 7-8 bodů. Vývoj a osud koruny byl tehdy tedy velmi nejistý, a tím chyběl jeden z nejdůležitějších předpokladů pro aktivování cedulové banky, a to měnová jednotka. Přestože cedulová banka mohla být zákonem již v roce 1920 zřízena, nemohla s tím být za dané situace spojena definitivní československá měnová jednotka, což byl pravděpodobně záměr rozhodujících činitelů. Tato předčasnost

¹⁷ S měnovým zákonem bylo původně počítáno již do bankovního zákona z roku 1920. Měl stanovit **zlatou měnovou jednotku**, ale poměry se vyvíjely tak, že k tomu nedošlo. Určení měnové jednotky ani vydání měnového zákona bankovní zákon neobsahoval. Měl však být vydán před aktivováním cedulové banky. Podle navrhovatelů měl obsahovat jen stanovení měny; čas, relace a způsob jakým se přejde od staré k nové měně měly být stanoveny dalším zákonem. Nakonec k žádnému z těchto kroků nedošlo a základem pro výdej bankovek se podle novely z roku 1925 k bankovnímu zákonu stala tehdejší jednotka- koruna československá.

prvního zákona byla později i zdrojem námitek proti jeho novele, na jejímž podkladě měla být cedulová banka aktivována.

Opět se o zřízení cedulové banky z již výše zmíněných důvodů uvažovalo v roce 1922. Státní správa se však rozhodla, že kurz 7-8 bodů není dostatečný a s aktivací banky by se mělo vyčkat, až se podaří kurz koruny pozvednout nad tuto hodnotu. Od této hranice 8 bodů začíná období **tzv. deflace**, zastávané ministrem *A. Rašínem*. Období, které přineslo nemalé problémy, včetně bankovní krize a stalo se i dalším z důvodů, proč bylo zřízení cedulové banky odsunuto. Nákupní síla československé koruny v té době odpovídala jejímu kurzu 7-8 bodů. Zvýšení kurzu koruny na 10 bodů do července již zcela vyčerpalo disparitu mezi tuzemskou a zahraniční kupní silou a další zvýšení kurzu by už bylo nadhodnocením domácí měny. Byl to moment, kdy byla asi nejlepší příležitost zřídit cedulovou banku a stabilizovat korunu na tomto přirozeném poměru. Tato možnost zmizela s prudkým růstem na 19 bodů do podzimu 1922 a následným poklesem na 16-17 bodů koncem roku. Nárůst kurzu byl způsoben i větším zájmem o československou korunu, která byla oproti znehodnocené německé marce a rakouské koruně relativně stabilní, a tím přitahovala západní kapitál. Výkyvy způsobily potíže v celém hospodářství. Bankovnímu úřadu se podařilo stabilizovat kurz koruny až za pomoci zahraniční půjčky z Anglie na kurzu 3 \$ za 100 Kč, tím zároveň New York vystřídal Curych.

Neustále neshody ohledně stabilizace koruny a výše jejího kurzu zabraňovaly aktivaci cedulové banky. Postupem času se však ukázalo, že spolu s hospodářskými problémy není možné **paritu 3 \$ za 100 Kč** překročit a nebude ani jednoduché ji udržet. Během let 1923-1925 se díky relativně vyrovnanému státnímu rozpočtu a aktivní platební bilanci dařilo stabilizační úkol plnit. Koruna byla stabilizována na hodnotě, kterou lze označit za kompromis mezi *Rašínovým* deflačním maximem a *Englišovou* stabilizací. Byli jsme první středoevropskou zemí, které se stabilizace měny podařila. Tento nutný základ společně s rostoucím tlakem ze zahraničí, který přešel od upozornění k požadavku, vedly nakonec přes některé další námítky¹⁸ v roce 1926 k přeměně BÚMF v NBČS.

¹⁸ Někteří představitelé se stále domnívali, že v republice nejsou dostatečně urovnané ostatní poměry, aby bylo možné stabilizovat poměry hospodářské. Zastánci zlatého krytí měny také poukazovali na nedostatečnou zásobu zlata budoucí cedulové banky. Přes nesporný význam námitek ale nebyly dostatečným důvodem k neaktivování banky.

3.1.2. Podoba cedulové banky

Prvním krokem před založením vlastní cedulové banky bylo rozhodnout, jakou by měla mít formu. Přestože obě za války selhaly, stály proti sobě při rozhodování dvě teoretické varianty- **soukromá (akciová) a státní banka**. Dvě základní varianty, jejichž modifikace byly podloženy praktickými zkušenostmi z ostatních zemí, avšak díky rozdílným hospodářským poměrům, vývoji a velikosti byly mnohé z nich těžko použitelné v našich podmínkách¹⁹. Posouzení obecných a všeobecně známých výhod a nevýhod obou uspořádání přenecháme čtenáři. Nás budou zajímat argumenty, které se objevily v diskuzích na počátku 20. let u nás. Jednoznačně převládal názor, že by měla vzniknout **akciová cedulová banka pod dozorem státu**. Banka soukromá, oddělená od státních financí, ale zároveň i státem kontrolovaná.

Názor se objevoval v důvodových zprávách vládních návrhů zákonů o cedulové bance²⁰, zastávali jej i mnozí politikové a významné osobnosti. O představě cedulové banky píše *A. Rašín* ve své práci „Můj finanční plán“ v odstavci 48 (viz citát v části 2.1. Založení Bankovního úřadu). K formě cedulové banky se dále například vyjádřil *B. Palkovský* ve své knize „Národní banka Československá a náprava měny“ (1925, str. 60) kvůli systému regulování měny: „Regulování musí se pohybovati mezi dvěma body a sice zájmy státu a státních financí a zájmy produktivního československého hospodářství. Jakákoliv jiná směrnice do budoucna mimo stabilitu měnové jednotky není určitelná, a proto se musí regulování měny pohybovati mezi dvěma uvedenými zájmovými body kolem středu, jímž je stabilizace měny. K tomuto účelu hodí se nejlépe forma samostatné akciové cedulové banky s hospodářstvím pod dozorem státu, kterou československý bankovní zákon přijal a provedl v duchu kompromisu s názory, žádajícími formu banky státní...Státní cedulová banka má však jeden nedostatek, že není v tomto systému žádná instituce, která by zabránila využití banky státními financemi v míru, což může učiniti u banky akciové guvernér, bankovní rada a konečně valná hromada akcionářů. Někdy jen obava před

¹⁹ Stoupenci státní formy se hlásili například k systému dvanácti Federal Reserve Banks ve Spojených státech amerických, jejichž ústředím byl Federal Reserve Board. Banky měly podobné postavení jako později naše banky vůči československé cedulové bance, ale mohly zažádat u Boardu o výdej bankovek a uvést je do běhu. Dalším rozdílem byla menší závislost cedulové banky na vládě. Guvernér mohl být odvolán jen prezidentem s okamžitým udáním důvodů, které mohly být přezkoumány soudem. U nás mohl být odvolán kdykoliv! Osoba guvernéra i další členové bankovní rady byli ve svém úřadě závislí na současné vládě. Státní banky tehdy fungovaly v Rusku, Bulharsku, Švédsku a Finsku. Jednalo se tedy o země specifické svou zeměpisnou polohou nebo státním uspořádáním. Vzorem akciové formy mohla být například Banque de France, nezávislá na vládě, kde byl oběh bankovek regulován jen jejich nejvyšším počtem, které směla banka vydat. Dále i The Bank of England, která měla stanovený nejvyšší přípustný počet nekrytých bankovek. Byla ovšem svým postavením jakožto střed námořního impéria velmi specifická. (Palkovský 1925)

²⁰ Konec důvodové zprávy prvního vládního návrhu tisk 2265 Národního shromáždění ze dne 27. ledna 1920; důvodová zpráva vládního návrhu zákona ze dne 14. dubna 1920 č. 347 Sb. z. a n.

těmito institucemi dostačí. Pro doby válečné a revoluční není ovšem systému, který by cedulové bankovníctví státu zachránil před pohromami a po případě před zkázou.“

A K. Engliš v „Národní hospodářství“ (1924, str. 307): „...cedulová banka je velmi důležitým orgánem a regulátorem celého domácího národního hospodářství, a je jasno, že takový ústav nemůže se spravovati principem soukromopodnikatelským a hleděti si jen největšího výdělku, nýbrž musí sledovati a hájiti zájmů celého národního hospodářství a spravovati se principem veřejného podniku,...Z toho ovšem nelze přímo vyvozovati, že by cedulová banka musily býti podnikem státním bezpodmínečně, mohou zůstat i podnikem soukromým, avšak nikoliv výdělečným.“

Forma cedulové banky byla tedy vyřešena. Další otázkou, na kterou bylo třeba nalézt odpověď, byly **vzory**, podle kterých měla cedulová banka vzniknout. Hlavním vzorem se stala právě dožívající cedulová banka bývalé monarchie **Rakousko-uherská banka**. Dále pak stanovy **Německé říšské banky**²¹ a **Národní banky Belgické**, která byla přetvořena také podle vzoru Rakousko-uherské banky. Přestože se použití dožívající Rakousko-uherské banky jako hlavního vzoru může zdát na první pohled paradoxní, mělo to hned dva logické důvody. Prvním byl pohled zpět v čas do předválečného období. Organizace Rakousko-uherské banky byla tehdy nesporně úspěšná. Obezřetnou devizovou politikou dokázala rakouskou papírovou měnu nejen stabilizovat, ale dlouhá léta ji udržet i na zlaté paritě. Druhý důvod byl ještě zřejmější. Jako dlouholetá součást Rakousko-uherské monarchie jsme měli na svém území vybudovanou síť jejích filiálek a schopného úřednictva, které jsme po převratu převzali. Bylo proto jednodušší převzít a přizpůsobit tuto fungující organizaci, než vytvářet novou na „zelené louce“.

3.1.3. Návrhy zákona

Přípravné práce k vytvoření vládního návrhu bankovního zákona byly zahájeny už v roce 1919 a dále pokračovaly prostřednictvím anket a porad i v následujícím roce. První vládní návrh zákona, kterým měla být zřízena akciová cedulová banka, byl podán **27. ledna 1920** jako tisk 2265 Národního shromáždění. Obsahoval pouze čtyři stručné paragrafy:

§ 1 „*Pro území republiky Československé zřizuje se v Praze akciová banka cedulová.*“

§ 2 „*Stanovy této akciové banky cedulové, v nichž bude vyhrazena možnost sestátniti tuto banku a určen počátek působnosti její, budou vydány zvláštním zákonem.*“

²¹ Německá říšská banka byla státní bankou, ale se soukromým kapitálem. Jako inspirace byla použita v zájmu zajištění státní kontroly nad soukromou akciovou bankou.

§ 3 „*Vládě se ukládá, aby vykonala všechny přípravy k založení banky.*“

§ 4 „*Zákon tento nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provedení jeho ukládá se ministru financí.*“

Nejzajímavější je bezpochyby paragraf 2. Jasně v něm bylo dáno najevo, že doba, kdy bude cedulová banka aktivována není konkrétně určena. Jednalo se tedy pouze o formální zřízení banky. A vyplývá z něj i určitá nedůvěra k formě akciové banky, jelikož má být ve stanovách povoleno její zestátnění. Důvodová zpráva návrhu, která pojednávala o zřízení akciové formy banky, byla později přidána do důvodové zprávy dalšího návrhu z 14. dubna 1920. Byl vynechán pouze konec, jehož část pro ilustraci uvedu: „*Náš nynější Bankovní úřad Ministerstva financí jest již skutečnou státní bankou a jeho úřadování má normální ráz úřadování cedulové banky, pokud dnes vůbec o normalnosti možno mluvit. K úplnému dobudování bylo by třeba již jen trochu změn formálních. S tímto provizoriem možno vydržeti až do okamžiku, kdy akciová banka měla by vstoupiti v život, tj. kdy začne pravidelná zaměstnanost.*“ (B. Palkovský 1925, Národní banka Československá a náprava měny, str. 45). Z úryvku je zřejmý rozpor ohledně státní a akciové banky. Díky němu a i požadavku na možnost zestátnění cedulové banky, nebyl návrh přijat a okamžitě byla zahájena práce nového, preciznějšího návrhu zákona.

Vládní návrh zákona, který byl přijat dne **14. dubna 1920** č. 347 Sb. z. a n. a který se pozdější novelizací stal základem pro zřízení cedulové banky, byl už výsledkem důkladných porad praktiků i teoretiků, studií národohospodářských a vědeckých autorit. Přesto byla jednání komise, která se měla radit o zřízení cedulové banky a vypracovat nástin zákona, důvěrná a ne příliš početná. První schůzi počátkem roku 1920 svolal tehdejší ministr financí *K. Sonntág*. Z počátku se jednalo především o sjednocení pohledu na formu cedulové banky. Stále proti sobě stály ještě názory preferující pouhé dobudování BÚMF na státní cedulovou banku, nebo jeho přeměnu na banku akciovou. Zároveň byl zvolen **redakční výbor**, který měl pod vedením bývalého ministra *dr. J. Fořta* vypracovat podrobnou osnovu zákona. Výbor definitivně rozhodl o budoucím zlatém podkladu naší měny. Měnová jednotka měla být později určena měnovým zákonem, stejně i poměr, za který měly být tehdejší papírové koruny měněny za novou zlatou měnu. Dále bylo rozhodnuto, že cedulová banka bude aktivována až společně s vydáním tohoto měnového zákona. Přesto byl bankovní zákon vytvořen již nyní. Další součástí osnovy se stala kompilace stanov předválečné Rakousko-uherské banky, její belgické podoby a Německé říšské banky. Výsledky jednání výboru byly předloženy v anketě, která je přijala a

postoupila osnovu Ministerstvu financí a Bankovnímu úřadu ke konečnému propracování. Byla k ní připojena důvodová zpráva, která se vyjádřila především k rozdílům, výhodám, nevýhodám a praktickým zkušenostem se státními a akciovými cedulovými bankami. Nebyla tedy přímo vázána k samotnému zákonu, neřešila otázku zahájení činnosti banky, ani budoucí měnu. Vypracovaná osnova, kterou bylo definitivně rozhodnuto ve prospěch akciové cedulové banky, ovšem se silným státním dozorem, se v dubnu 1920 stala zákonem.

3.1.4. Bankovní zákon

Jako výsledek všech návrhů, anket a diskuzí byl dne 14. dubna 1920 vydán a Národním shromážděním přijat zákon č. 347 Sb. z. a n., **O akciové bance cedulové**, stručně označovaný jako **bankovní zákon**. Zákon byl vytvořen jakoby do „zásoby“, protože se s aktivováním cedulové banky počítalo až s vydáním nového měnového zákona. Stalo se tak především kvůli odpůrcům soukromé cedulové banky a vzhledem k zahraničí jako gesto vyjadřující vůli k nastolení tradičního měnového systému. Zákon byl podepsán prezidentem republiky *T.G. Masarykem*, předsedou vlády *Vl. Tusarem* a ministrem financí *K. Sonntágem*. Měl 142 paragrafů, obsahoval měnová **ustanovení a stanovy cedulového ústavu**. Měnová ustanovení se týkala zejména zásad pro vydávání bankovek, pravidel krytí jejich emise a kapitálové účasti státu. Stanovy určovaly formu banky, kapitálové vybavení a zvláštní práva. Dále pak organizaci správy banky, jednací řády, státní dozor, vztah k zaměstnancům, pravidla jednání valné hromady akcionářů. Součástí stanov byl i výčet obchodů banky a formy účtování, výkazů a případné likvidace.

Zákon byl tedy přijat, ale **k aktivování banky nedošlo**. Paragraf 2 zněl takto: „*Aby státu včas byl zjednan další prostředek k postupné úpravě měny, zmocňuje se vláda, aby vykonajíc vhodná opatření přípravná zřídila v době, kdy k tomu budou dány hospodářské předpoklady, akciovou banku cedulovou.*“ Hospodářskými předpoklady byla myšlena hlavně stabilita koruny jakožto základ přechodu na novou měnovou jednotku. Stále se počítalo, že bude možné v budoucnu i u nás zavést zlatou měnu na podkladě zlatého franku, či snad i volnou směnitelnost bankovek za zlato. V zákonu nebyla tedy obsažena ani úprava oběhu měny. Již § 1 hovoří o měnovém zákonu a dalších zvláštních zákonech, které by měly měnové otázky definitivně vyřešit. Podle § 3 měl měnovou jednotku určit až zmiňovaný měnový zákon. Bance měla příslušet jen péče o oběh platidel a o udržení kurzu měnové jednotky na zahraničních trzích na zákonem dané výši.

Ve vztahu ke státu byla pozice banky následující. Organizovala a soustřeďovala státní příjmy a hotovosti, ve shodě s Ministerstvem financí ho zastupovala na mezinárodních clearingových řízeních. Stejně jako BÚMF jí bylo zakázáno poskytovat jakékoliv přímé nebo nepřímé úvěry státu; § 128. Bylo jí na 20 let²² uděleno **výhradní právo**, resp. výsada, **vydávat** v Československé republice **bankovky**, které se měly stát zákonným platidlem pomocí zvláštního zákona, který měl být vydán opět až před zřízením banky. A stát se po dobu trvání této výsady zřekl práva na vydávání státovek, objem obíhajících státovek nesměl zvyšovat a stažené státovky znovu vracet do oběhu. Po stažení veškerých státovek, které byly v oběhu při založení banky, byla banka povinna přijímat pouze bankovky, které ona sama vydala. Do té doby se starala i o oběh státovek. Vedle toho měl stát právo využívat banku k pokladní službě. Měl u ní ukládat dočasné přebytky běžného hospodaření a banka jich měla část uložit ve státních papírech Československé republiky, jejichž výtěžky mohl stát čerpat. Za vedení státních účtů a za státní výplaty nesměla banka požadovat žádné poplatky. V zákoně byla také upravena kontrola státu nad hospodařením banky. Banka měla povinnost čtyřikrát měsíčně dávat Ministerstvu financí své výkazy, ihned po uzavěrci podat zprávu o celoročním hospodaření a po valné hromadě zprávu o jejím průběhu. V případě ztráty výsady banky a její likvidace přejímal stát veškeré jmění, závazky a zaměstnance. Samotný státní vliv v cedulové bance měl být zakotven už při jejím založení. Stát se účastnil akciové společnosti banky nejen upsáním třetiny akcií jistiny, ale ministr financí měl určit i osoby, které budou pověřeny utvořením akciové společnosti, stanovením podmínek upisování a splácení kapitálu atd.

Vyřešení vztahů mezi BÚMF a nově vznikající cedulovou bankou mělo být následující. Ve chvíli, kdy budou upsány a splaceny dvě třetiny celé akciové jistiny, měla banka zahájit svou činnost. Ve stejnou dobu přestane působit Bankovní úřad. Státní správa odevzdá do majetku banky veškeré budovy, pozemky a celý inventář úřadu za cenu určenou zvláštní komisí²³. Banka měla převzít hlavní ústav, filiálky a pobočky BÚMF, provést likvidaci jejich obchodů na účet státu a přeměnit je na svoje úřadovny. Všichni zaměstnanci se všemi svými právy a povinnostmi se měli stát zaměstnanci banky. Zároveň mělo dojít k vyúčtování mezi státem, Bankovním úřadem, samotným Ministerstvem financí a bankou ohledně oběhu státovek i se závazky úřadu z běžných účtů a jiných obchodů, v případě pasivního salda k vyúčtování státovkového dluhu.

²² Článkem III. novely zákona ze dne 23. dubna 1925 č. 102 Sb.z. a n. byla doba, na kterou byla udělena bankovní výsada, zkrácena na 15 let.

²³ Komise měla být tvořena třemi zástupci Ministerstva financí a třemi zástupci banky. Předsedat jí měl nově zvolený guvernér banky, který v měl v případě rovnosti hlasů rozhodující slovo.

3.1.5. Novela bankovního zákona

Jak už bylo několikrát zmíněno k aktivování cedulové banky společně s vydáním bankovního zákona nedošlo. Když byla po mnoha peripetiích téměř dva roky udržována stabilní koruna, když vláda na jaře 1925 opustila deflační politiku a rozhodla se přejít k politice měnové stability, když byly ustáleny i ostatní finanční a hospodářské poměry a zároveň rostl i tlak zahraničí, nastal ten pravý čas pro založení banky. Základem měl být bankovní zákon z roku 1920, ale díky změnám v posledních letech a dalším faktorům v hospodářství bylo potřeba provést jeho novelizaci. Stalo se tak zákonem **ze dne 23. dubna 1925** č. 102 Sb. z. a n., který je stručně nazýván **novelou**. Obsahovala XXVIII stručných článků, které měnily či doplňovaly některé paragrafy bankovního zákona. Zmíníme se o těch nejdůležitějších.

Měnový zákon, se kterým mělo být spojeno i aktivování banky, nebyl stále ještě vypracován, a tak měla být banka založena na podkladě sice stabilizované, ale **stále papírové československé koruny**. Zpráva rozpočtového výboru senátu o vládním návrhu novely se k tomu vyjadřuje následovně: *„Skutečný vývoj hospodářský vyléčil nás z tohoto optimismu, neboť ukázalo se, že obtíže se zavedením zlaté měny spojené jsou prozatím nepřekonatelné. Jednak zásoba zlata a deviz, kterou náš Bankovní úřad chová, daleko nestačí ještě k tomuto účelu, jednak naše platební bilance i přes stále příznivou bilanci obchodní nepodá záruku trvalé aktivity a konečně i naše hospodářství finanční, ačkoliv schodky rozpočtové rok od roku se snižují, přece ještě nedosáhly plné rovnováhy. Mimo to však ve státech okolních jest ještě hluboký rozvrat měnový jen zdánlivě a uměle cizí pomocí prozatím zastavený a ani ostatní válčící státy s výjimkou Ameriky a Anglie nemohou na nějakou zlatou měnu pomýšleti. Proto i my od toho jsme nuceni byli prozatím upustiti.“* (tisk senátu 2123, B. Palkovský 1925, Národní banka Československá a náprava měny, str. 135)

Přesto se myšlenky budoucí zlaté měnové jednotky nevzdávali a bylo s ní počítáno²⁴. Úkolem novely bylo tedy pouze upravit ty části zákona, které se týkaly podkladu československé koruny, udržování jejího kurzu a kovového krytí.

²⁴ Po příznivém měnovém vývoji předchozích let byl stanoven přímý poměr měnové jednotky ke zlatu v roce 1929. Dne 7. listopadu 1929 bylo vydáno opatření Stálého výboru č. 166 Sb. z. a n., kterým byla československá koruna vyjádřena 44,58 mg ryzího zlata.

Paragraf 2 byl změněn ve směru od zmocnění vlády k příkazu: „*Vládě ukládá se, aby zřídila podle bankovního zákona, který se tu zároveň mění a doplňuje zákonem ze dne 23. dubna 1925, Národní banku Československou.*“

Měnovou jednotkou jakožto základ pro výdej bankovek měla i na dále zůstat tehdejší papírová koruna československá (Kč). Článkem novely č.VII byla změněna povinná kovová úhrada obíhajících bankovek. Původně byla § 26 stanovena na 35 %. Nový předpis nařídil, že od doby, kdy bude alespoň ze dvou třetin upsaná a splacená akciová jistina, až do vydání zvláštního měnového zákona, musí mít banka **kovovou úhradu**²⁵ **do výše 20 %** celkového objemu bankovek, ke kterému se přičetly na viděnou splatné závazky a odečetl stávkový dluh. Nejednalo se o bankovky směnitelné za zlato, naše měnová jednotka byla jen stabilizována v poměru k plnohodnotné a nejstabilnější valutě, tj. dolaru. Ale tím byla zároveň i nepřímou vyjádřena její relace ke zlatu. Absenci nového měnového zákona řešil článek III novely, který doplňoval § 5 bankovního zákona. Podle něj byla banka povinna udržovat poměr československé koruny vůči plnohodnotným cizím zlatým měnám na úrovni posledních dvou let. V důvodové zprávě k vládnímu návrhu novely se dočteme, jaký by tento poměr měl být. Byl stanoven na úrovni mezi kurzy **2,9-3,03 dolarů za 100 Kč** na burze v New Yorku (původních 16 centimů na burze v Curychu). Byla to právě ona hodnota 3 \$ za 100 Kč²⁶, kterou se v posledních dvou letech dařilo udržet a korunu na ní stabilizovat. Byla tak definitivně opuštěna *Rašínova* deflační politika a snaha o další zhodnocování koruny.

Novela byla pouhou úpravou bankovního zákona, z tohoto důvodu se ozývaly hlasy i kritika, aby byl natolik důležitý zákon, jímž bankovní zákon bezpochyby byl, vypracován znovu v nových hospodářských podmínkách, ve kterých republika po pěti letech byla. Příkladem této kritiky může být **přednáška dr. Josefa Fořta**, kterou přednesl na veřejné schůzi obchodního spolku Merkur 26. března 1925 v Praze. *Dr. J. Fořt* vedl redakční výbor, jenž dostal za úkol vypracovat podrobnou osnovu původního bankovního zákona. V přednášce nazvané „*Československá banka cedulová: Ku přeměně bankovního úřadu v akciovou banku cedulovou*“ vyjádřil své názory na vládní osnovu novely vypracované k bankovnímu zákonu. Jeho kritika byla namířena jak proti některým bodům,

²⁵ Kovová úhrada byla vedle drahých kovů, kde zlato muselo tvořit nejméně tři čtvrtiny hodnoty jejich zásoby, tvořena také valutami, kurantními mincemi, devizami na hodnotné měny. Tato kovová úhrada se po dobu 15 let měla zvyšovat o 1 % za rok.

²⁶ Výše kurzu odpovídala devalvaci asi na jednu sedminu předválečné rakousko-uherské koruny. Přestože byla československá koruna novou měnou, uváděním této předválečné parity byla na mezinárodních burzách omylem považována za měnu, která byla znehodnocena na sedminu své původní hodnoty. Právě z tohoto důvodu navrhoval rozpočtový výbor senátu ve své zprávě k novele uvést novou, skutečnou paritu přímo v zákoně.

tak i proti samotnému sestavování novely. Pochybnosti měl ohledně předčasného určení relace koruny k dolaru a případného uzavření zahraniční půjčky k udržení tohoto kurzu²⁷. Další tři body se týkaly nevhodnosti odmítání dávky z majetku k měnovým účelům, bezdůvodnosti placení úroků ze státního dluhu a nemístnosti účasti cizince ve správě cedulové banky. Vedle těchto bodů se mu nelíbil i způsob projednávání osnovy, kdy o měnových problémech jednalo jen několik jednotlivců za zavřenými dveřmi, s vyloučením veřejnosti. Jev, který byl tolik typický pro meziválečné Československo. Téměř ve všech oblastech politiky se rozhodovalo převážně v tzv. pětkách, s podceněním poslaneckého sboru i veřejnosti²⁸. Jednání měla podle *dr. J. Fořta* předcházet vládou řádně připravená anketa, která by donutila vládu sehnat veškerý skutkový materiál, podnítila by ke spolupráci český intelekt, obchodní a průmyslovou praxi, informovala a vzbudila zájem široké veřejnosti o cesty a cíle měnové politiky. Podrobila by tím postup v měnové politice státu objektivnímu zkoumání. Když už tedy bylo nutné banku zřídit, měla být současně svolána anketa, vypracován podrobný program a k bance přidělen poradní sbor, který by umožnil zájemcům a veřejnosti účast na měnové i úvěrové politice. To byl jeden z kritických hlasů proti aktivování cedulové banky. Ale ani on nebyl natolik silný, aby jejímu aktivování, které nebylo možné odkládat donekonečna, zabránil.

3.2. Založení Národní banky Československé

Po příznivém vývoji předchozích dvou a půl let, kdy se stabilizovala československá koruna a získala pevné postavení v mezinárodním měnovém společenství, převládl názor, že hospodářské poměry nové republiky jsou natolik konsolidované, aby mohla být správa měny předána do rukou vlastní cedulové banky. Nelze opomenout, že značný nátlak byl pocíťován i ze zahraničí. Základní normou, ze které ústav vycházel, byl bankovní zákon z roku 1920 a jeho novela z roku 1925, která uložila vládě, aby zřídila **Národní banku Československou**. Stalo se tak vyhláškou ministra financí ze dne 1. dubna 1926 č. 43 Sb. z. a n., podle které zahájila NBČS činnost 1. dubna 1926 se zpětným

²⁷ Díky růstu zásoby deviz, která pocházela z přebytků z odvodů valut z exportu a přílivu cizozemských platidel z jiných zdrojů, nebylo nakonec nutné k pomocnému úvěru přistoupit. Úvěr měl podle článku XXVI novely k bankovnímu zákonu sloužit jako měnová rezerva a byl sjednán Národní bankou po dohodě s finanční správou u National City Bank of New York ve výši 20 milionů dolarů.

²⁸ Tzv. pětku tvořili předsedové koaličních stran *A. Švehla, A. Rašín, R. Bechyně, F. Šrámek, J. Stříbrný*. V hospodářských otázkách měl hlavní slovo *A. Rašín* a vliv na směr státní hospodářské politiky měl i v době, kdy nebyl členem vlády. Pětka přestala existovat v polovině 20. let a koaliční dohadování o podobách zákonů a směru vládní politiky se přeneslo na vládu, resp. do komitétů jednotlivých ministrů.

právním účinkem od 1. ledna 1926. Všechny obchody NBČS byly tedy v prvním čtvrtletí ještě provozovány BÚMF. Ustavující valná hromada Národní banky se konala Praze 21. března 1926 ve Smetanově síni Obecního domu za přítomnosti vlády a diplomatického sboru. Ministrem financí *Karlem Englišem* byl do funkce prvního guvernéra uveden *Vilém Pospíšil*. Ve svém projevu vystihl *K. Engliš* významnost momentu **předání správy měny** a očekávání veřejnosti i státní správy, když řekl: „*Odevzdávám do rukou Národní banky Československé nejvzácnější náš klenot, korunu československou, která je atributem naší svobody a samostatnosti. Odevzdávám ji do správy autonomní cedulové banky s vroucím přáním, aby ji spravovala jako svěřené děcko s péčí a láskou tak, aby nebyla starostí žádného občana, aby každý bezpečně věděl, kdo korunu naši přijímá, že hodnotu, kterou má, bude mítí dnes, zítra a za celá desetiletí.*“ (Deset let NBČS, 1937, str. 159.)

3.2.1. Převzetí činnosti Bankovního úřadu Ministerstva financí

Činnost Bankovního úřadu skončila 31. března 1926, ale oficiálně převzala NBČS jeho obchody podle stavu z 1. ledna 1926 na vlastní účet nebo do správy pro státní účet. Na vlastní účet to byly podle stanov ty z úvěrových, eskontních a lombardních obchodů, které byly svou povahou krátkodobé a likvidní. V opačném případě je vzala do správy pro státní účet. Jednalo se především o sanační eskontní a lombardní obchody převzaté od Rakousko-uherské banky. Na tento zbytek obchodů a zároveň na státovkový dluh vydala vláda bance dlužní úpis a zavázala se splácet zůstatek státovkového dluhu.

Ve znění bankovního zákona převzala NBČS všechny úřadovny, majetek a zaměstnance Bankovního úřadu. Provedla likvidaci jeho obchodů. Další úpravou poměrů, které ještě zůstaly nevyřešeny, byla **úmluva** mezi státem a NBČS o převodu majetku státu (BÚMF) na banku. Úmluva byla podepsána 2. února 1927 a týkala se především splácení státovkového dluhu, aby mohla banka zcela ovládnout oběh bankovek a regulovat ho vlastními krytými bankovkami.

3.2.2. Povaha Národní banky Československé

NBČS byla zřízena jako standardní **akciová společnost** ovšem **s povahou veřejného ústavu**, který byl státem pověřen, aby spravoval československou měnu a provozoval určité zákonem stanovené úvěrové obchody. Byla jí na dobu patnácti let udělena výsada vydávat bankovky. Pokud nebylo určeno jinak, řídila se normami platnými pro akciové společnosti, ale náležela jí zároveň i určitá privilegia. Směla užívat státní znak, neměla povinnost dát zapsat sebe, své filiálky a pobočky do obchodního rejstříku. Podle

§ 63 bankovního zákona byly jmění a zisky banky (kromě nemovitostí, akcionářům vyplácených dividend a superdividend), všechny její knihy, zápisy, právní listiny a služební smlouvy odproštěny od všech daní, poplatků a kolků. Knihy a záznamy NBČS měly průkazní způsobilost veřejných listin.

Akciová jistina byla v novele článkem XIV stanovena na 12 milionů zlatých amerických dolarů a rozdělena na 120 tisíc nedělitelných akcií po 100 zlatých dolarech²⁹. Bance bylo umožněno zvýšit akciový kapitál na 15 milionů zlatých dolarů. Jednu třetinu akcií si upsal stát v podobě jedné hromadné akcie znějící na 40 tisíc akcií v hodnotě 4 milionů dolarů. V případě, že by došlo k navýšení jistiny, státu by připadla opět třetina z takto nově vydaných akcií. Vláda byla zmocněna splatit upsané akcie z podílu na likvidaci Rakousko-uherské banky a z prostředků uvolněných po likvidaci Bankovního úřadu, aby nebyl dotčen státní rozpočet. Mělo k tomu být použito i nejméně 20 milionů ze zlatého pokladu a výkon práv takto upsaných akcií příslušel ministru financí jakožto předsedovi kuratoria *Rašínova* fondu (byla tak vyjádřena úcta k původci zlatého státního pokladu). Třetinová kapitálová účast státu byla určitým symbolem kompromisu mezi státní a akciovou formou banky. Státní vliv však většinou tento kapitálový podíl přesahoval, ať už prostřednictvím některých pozic, např. funkce vládního komisaře, nebo jiným vměšováním. Lze tedy polemizovat o úplné autonomii banky.

Zbývající dvě třetiny akcií byly rozprodány fyzickým i právnickým osobám. Akcie zněly na jméno akcionáře, byly zapsány v knize akcionářů, opatřeny celoročním kuponem a talonem. Na rozdíl od státních akcií je bylo možné rubopisem převádět. Z těchto dvou třetin zakoupili největší podíl, přes 60 %, individuální vlastníci, tj. občané Československé republiky a majitelé soukromých firem. Kolem 16 % měly ve svých rukou ústavy lidového peněžnictví, průmyslové a obchodní společnosti držely asi 7 % a zbytek připadal na banky, pojišťovny, penzijní ústavy atd.³⁰ Přestože byly akcie takto rozptýleny, podržel si největší podíl Ústřední svaz československého průmyslu, díky v něm sdruženým soukromým průmyslovým podnikům a akciovým společnostem.

²⁹ Původně byla bankovním zákonem akciová jistina stanovena na 75 milionů měnových jednotek ve zlatě, rozdělených na 150 tisíc akcií po 500 jednotkách. Podle důvodové zprávy k vládnímu návrhu byla výše akciového kapitálu určena mírným zvýšením obnosu, který by na nás připadal podle počtu obyvatelstva v porovnání s jinými evropskými cedulovými bankami. Určení kmenového jmění v hodnotných devizách mělo posílit pozici československé koruny. Až později byla akciová jistina opatřením Stálého výboru ze dne 7. listopadu 1929 č. 166 Sb. z. a n. přepočtena z amerických dolarů na koruny, a to na 405 milionů Kč v akciích po 3375 Kč.

³⁰ Údaje byly převzaty z Vencovský, F. (1999): Dějiny bankovníctví v českých zemích, str. 269.

3.2.3. Správa Národní banky Československé

Sídlem banky se stala Praha. Činnost, kterou vykonávala, se vztahovala na celé území republiky a sloužily jí k tomu **ústředí a hlavní ústav v Praze**, ve větších městech 34 filiálek a v menších 134 poboček nebo ústavů, které k tomu byly pověřeny. Vedení NBČS mělo sídlo v Bredovské ulici č. 5 (dnes Politických vězňů č. 7) v budově bývalého Schebkova paláce, kterou banka převzala po bývalé filiálce Rakousko-uherské banky. Vedoucími správními orgány NBČS byly bankovní rada, v jejímž čele stál guvernér, pětičlenný revidující výbor a valná hromada akcionářů.

Guvernéra do čela Národní banky jmenoval po návrhu vlády prezident republiky na dobu pěti let a mohl být na vládní návrh i kdykoliv odvolán! Stát se tak snažil chránit banku před soukromými hospodářskými zájmy, stejně tomu tak bylo i v případě členů bankovní rady. Povinností guvernéra bylo pečovat o výkon a zachování práv i povinností banky, měl nejvyšší dozor nad správou jmění a vedením bankovních obchodů. Pokud nebylo možné z časových či jiných důvodů provést nějaká opatření nebo rozhodnutí bankovní rady a jejích odborů, mohl tak učinit guvernér sám. Vedle předsednictví v bankovní radě, předsedal i valné hromadě a jménem banky jí předkládal výroční zprávy a účty; zákonodárným sborům pak každoročně zprávu o činnostech banky za uplynulý rok. Schvaloval a podepisoval veškerá usnesení správních orgánů. Guvernér i ostatní členové bankovní rady a revidujícího výboru se po dobu svého členství nesměli angažovat ve správě jiného výdělečného peněžního ústavu a museli mít u banky složeno dvacet akcií; členové revidujícího výboru pouze deset akcií. Neručili osobně za závazky banky, ale byli zodpovědní za řádné vykonávání svých funkcí.

Bankovní rada se mimo guvernéra skládala z dalších devíti nebo deseti členů. Šest členů bylo voleno valnou hromadou na dobu šesti let, přičemž každý rok končilo jednomu z nich funkční období. Z těchto členů byl prezidentem jmenován náměstek guvernéra, který ho podle potřeby zastupoval ve všech funkcích. Jmenování tří zbylých členů bylo opět v kompetenci prezidenta na návrh vlády. Funkční období bylo stejné, šestileté. Pozice případného desátého člena s dvouletým funkčním obdobím, bez zvláštních práv (právo veta apod.) a pouze za informativním účelem byla vyhrazena pro cizince, např. pro důvěrníka cizí finanční skupiny, která poskytne NBČS půjčku. Bankovní rada měla za úkol spravovat jmění banky, vést její obchody, povolovat reeskontní a lombardní úvěry a provádět měnovou politiku. Zastupovala banku ve všech jednáních, podepisovala firmu banky. Pro lepší vykonávání mnoha činností, které jí příslušely, byla rozdělena na tři odbory: valutový (devizový obchod a politika), úvěrní a administrativní (spadá sem i

tiskárna bankovek). Guvernérem jmenovaní předsedové odborů byli členové bankovní rady a společně s ním tvořili užší výbor, který zasedal jednou týdně a mohl v nutných případech samostatně rozhodovat.

Revidující výbor byl nejvyšším kontrolním orgánem. Byl pětičlenný výborem voleným valnou hromadou na pět let. Jeho povinností bylo kontrolovat stavy obchodů a jmění banky, zkoumat závěrečné účty, rozvahu a účet zisků a ztrát. O svých výsledcích podával zprávu valné hromadě. Účastnil se schůzí bankovní rady, na nichž měl pouze poradní hlas.

Valná hromada byla mluvčím a představitelem akcionářů a zastupovala jejich zájmy. Řádná valná hromada se konala v Praze nejpozději v únoru, mimořádná kdykoliv to bylo zapotřebí. Účastníky mohli být jen občané Československé republiky s nejméně deseti zapsanými akciemi banky a valná hromada byla schopna se usnášet, pokud se sešlo nejméně čtyřicet účastníků. Vedle jmenování členů bankovní rady a revidujícího výboru se usnášela například o změnách stanov, akciového kapitálu (k tomu v meziválečném období nedošlo), nebo o návrzích bankovní rady a svých vlastních. Její usnesení potřebovala pro potvrzení platnosti schválení Ministerstva financí, mimo případů, kdy se jednalo o změnu bankovního zákona (ta musela být provedena zákonem), a volby členů správních orgánů.

Přímé odborné a administrativní vedení NBČS měla na starosti **obchodní správa**. Byla řídicím úřednickým sborem, který plnil příkazy bankovní rady. V jejím čele stál vrchní ředitel, nejvyšší úředník banky. Zodpovídala za plnění všech příkazů a za správné vedení úřadoven a ústředí. Bankovní radě měla povinnost podávat zprávy o činnosti NBČS a Ministerstvu financí týdenní výkazy o stavu aktiv a pasiv, o stavu úhrady, ihned splatných závazcích, zprávy o celoročních výsledcích činnosti a průběhu valných hromad. Vrchní ředitel inicioval návrhy na snížení či zvýšení diskontní sazby, protože měl nejlepší přehled o dění na peněžním a kapitálovém trhu.

Zvláštním pomocným orgánem byl **sbor cenzorů**. Posuzoval směnky předkládané k eskontu. Cenzoři byli jmenováni pro každý bankovní okres na dobu šesti let, jejich funkce byla čestná. Jejich znalost hospodářských poměrů jednotlivých regionů jim umožňovala tlumočit potřeby svého obvodu a podávat iniciativní návrhy.

Vrchní dozor nad činností Národní banky vykonávala státní zpráva prostřednictvím **vládního komisaře** jmenovaného z úředníků Ministerstva financí. Měl za úkol dohlížet na zachování zákonů a stanov, zájmů státu a v opačném případě zakročit. Mohl se zúčastnit všech schůzí orgánů NBČS a mít na nich poradní hlas, byl přítomen

ničení bankovek vzatých z oběhu a jednou ročně určil den, kdy byly výkazy o oběhu bankovek a úhradě podrobeny revizi.

3.2.4. Personální obsazení

Jelikož naším zájmem je pouze období do aktivace NBČS, uvedeme si jen prvotní personální obsazení. Jak už bylo zmíněno guvernérem Národní banky byl po návrhu vlády jmenován prezidentem republiky *T.G. Masarykem* *JUDr. Vilém Pospíšil*, vrchní ředitel Městské spořitelny Pražské a dosavadní místopředseda bankovního výboru. Ve své úřadu setrval až do 16. února 1934, kdy před první devalvací podal demisi a na jeho místo byl jmenován *JUDr. Karel Engliš*. Společně s ním byli na ustavující valné hromadě 21. března 1926 jmenováni následující členové první bankovní rady:

Ing. dr. techn. Vladislav Brdlík- bývalý ministr zemědělství, profesor ČVUT v Praze, jmenován náměstkem guvernéra;

JUDr. Ladislav František Dvořák- ústřední (později generální) ředitel Ústředí jednoty hospodářských družstev v Praze;

JUDr. František Hodáč- profesor ČVUT v Praze, generální sekretář Ústředního svazu čs. průmyslníků v Praze, člen prvního bankovního výboru Bankovního úřadu;

Robert Mandelík- průmyslník z Ratboře a Bečvářů, předseda Spolku čs. rafinerií cukru;

JUDr. Hanuš Ringhoffer- generální ředitel Ringhofferových závodů, a.s.;

Prof. Alois Vlk- předseda Cyrillo-Methodějské záložny v Brně;

Na návrh vlády byli jmenováni:

Emil Lustig- předseda Velkonákupní společnosti konsumních družstev v Praze;

JUDr. Emil Roos- generální ředitel Zemské banky v Praze, člen prvního bankovního výboru Bankovního úřadu;

Ladislav Smělý- ředitel (později náměstek vrchního ředitele) Městské spořitelny Pražské.

Jako desátý člen byl bankovní radou kooptován *JUDr. Ludovít Medvecký* – notář z Bratislavy, člen prvního bankovního výboru Bankovního úřadu. Měl hájit zájmy Slovenska. Z uvedeného personálního obsazení je patrné, že nejsilnější zastoupení měly v bankovní radě peněžní ústavy a průmyslová odvětví, zejména cukrovary, strojírný a textilní průmysl.

Členy revidujícího výboru byli *Jan Kvapil, Antonín Marek, Bohuš Radovský, Rudolf Steinský-Sehnoutka a František Wenzl*. Nejvyšším výkonným úředníkem banky byl vrchní ředitel *Augustin Novák*. Vládním komisařem byl jmenován odborový přednosta Ministerstva financí a zplnomocněný ministr *JUDr. Bohumil Vlasák*.

Při likvidaci BÚMF v roce 1926 bylo v jeho službách celkem 412 zaměstnanců, a to: 307 úředníků, 33 úřednic a 72 skontistů. Ti všichni přešli do služeb NBČS. Nezměněné zůstalo i složení Obchodní správy.

3.3. Činnost Národní banky Československé

Pro dokončení popisu založení našeho samostatného cedulového ústavu zbývá už se jen ve stručnosti podívat na činnost a obchody banky. Značná část jejich obchodů se řídila ustanoveními, která byla převzata z vládního nařízení ze dne 12. května 1919 č. 246, O organizaci Bankovního úřadu Ministerstva financí. Proto se zaměřím především na rozdíly a nové činnosti banky.

3.3.1. Správa oběhu bankovek

Národní bance Československé bylo bankovním zákonem a novelou uděleno na dobu patnácti let **výhradní právo**, resp. výsada, **vydávat** na celém území Československé republiky **bankovky**. Měla se věnovat péči o jejich oběh a správné působení ve státě. Regulování peněžního oběhu by mělo obecně být v činnostech cedulové banky na prvním místě. Ostatní činnosti jako poskytování úvěru, odúčtovací zařízení aj. mohou vykonávat i jiné instituce. Jejím prioritním zájmem byla stálost československé měny, povinnost udržovat korunu na novelou daném kurzu, a tvorba měnové politiky. Do jisté míry byl však její úkol ztěžován existencí státovkového dluhu, díky kterému zůstala značná část oběživa nezávislá na centrální bance. Československá koruna byla při zahájení činnosti NBČS krytá kovem a devizami do výše 27,1 % oběhu, pokud byl odečten státovkový dluh, bylo to dokonce 70 %³¹. Ve stanovách bylo požadováno pouze 20% krytí. Následkem toho nebyly oficiální eskontní a lombardní sazby regulátory úvěrových sazeb ostatních peněžních ústavů. Při zvýšení sazeb se ústavy přizpůsobily okamžitě, ale při jejich snížení už se přizpůsobovaly pozvolna a podle svého konkrétního zájmu.

³¹ Údaje převzaty z Deset let Národní banky Československé, 1937, str. 159 a Žekulin 1927 str. 100.

Administrativní oběh bankovek, jejich distribuci a regulaci oběhu, měl na starost administrativní odbor v ústředí Národní banky. Podléhala mu hlavní pokladna bankovek, která přejímala nové bankovky z tiskárny a z přebytků nebo zásob je rozdělovala podle potřeby úřadovněm. Na to byla dále napojena i síť poštovních úřadů a Poštovní spořitelny, které podle předpisů dohodnutých ve spolupráci s NBČS pomáhaly s regulací oběhu prostřednictvím žirových účtů. Na nich si poštovní úřady a úřadovny NBČS skladovaly své přebytky hotovosti a mohly jimi okamžitě krýt její potřebu. Jelikož na nich byly ukládány značné objemy hotovosti, umožnily zmenšení skutečného oběhu bankovek o částku až 1 miliardy Kč³². Množství bankovek se neustále měnilo podle potřeb hospodářství a měnila se i struktura oběživa. Pro ilustraci může posloužit následující tabulka s přípustným a skutečným objemem bankovek k uvedeným datům a tabulka, kde je v procentech vyjádřen poměr oběhu jednotlivých druhů bankovek ke dni aktivace NBČS.

Tabulka 3.1. Nejvyšší přípustný obnos oběhu bankovek

	v milionech Kč		
	Přípustný oběh Kč	Skutečný oběh Kč	Rozdíl v Kč
31.12.1925	9 962	8 408	1 554
31.3.1926	9 132	7 147	1 985

Zdroj: Deset let Národní banky Československé, 1937; str. 300

Tabulka 3.2. Poměr jednotlivých druhů bankovek v oběhu k 1. dubnu 1926

	1. dubna 1926
5 000 Kč	9,85 %
1 000 Kč	25,48 %
500 Kč	11,40 %
100 Kč	35,70 %
50 Kč	8,63 %
20 Kč	5,30 %
10 Kč	3,15 %
5 Kč	0,35 %
1 Kč	0,14 %
	100,00 %

Zdroj: Deset let Národní banky Československé, 1937, str. 129

Aby u nás bylo možné tisknout kvalitní bankovky, byla v roce 1924 započata stavba speciální tiskárny bankovek, která byla dokončena a spuštěna v první polovině roku 1928 v Růžové ulici v Praze, kde sídlí dodnes³³. Měla mít podobu odborného grafického

³² Údaje převzaty z Deset let Národní banky Československé, 1937, str. 128.

³³ První oddělení budoucí tiskárny bylo prozatím umístěno v Schebkově paláci. Šlo o oddělení rytecké a oddělení galvanoplastiky a úpravy ploten (stereotypie). Oddělení vyrábělo a rozmnožovalo plotny pro tisk státovek v soukromých tiskárnách. Vzhledem k blížícímu se aktivování cedulové banky byla v roce 1924 zahájena stavba tiskárny bankovek.

ústavu podle vzoru cedulových tiskáren jiných států. S kvalitou bankovek je spjata další z důležitých povinností NBČS ohledně správy oběhu bankovek. Díky dobrému postavení československé koruny na zahraničních trzích se velice často stávala zájmem padělatelů. Banka evidovala stav zachycených falzifikátů, posuzovala stupeň jejich kvality a spolupracovala s orgány policie a justice. Tresty za padělání byly stanoveny velmi vysoko, dokonce i v případě naivních pokusů o padělky.

3.3.2. Obchodní operace

Obchody banky vymezené v § 121 bankovního zákona zcela odpovídají těm, které určilo vládní nařízení č. 246/1919 (viz. část 2.3.2). Už tenkrát se obchody povolené Bankovnímu úřadu příliš nelišily od obchodů „pravých“ cedulových bank a nyní byly pro účely NBČS pouze doplněny o **nový bod**. Umožňoval bance: „Vydávat na složenou hodnotu nezúročitelné poukázky a akreditivy à vista splatné, znějící na řad nebo doručitele“. Dále bylo přidáno omezení celkového obnosu zápůjček na ruční zástavu (lombardu). Obnos neměl přesahovat zásobu eskontovaných směnek. Ta však nebyla určena absolutně, neboť směnka jakožto úhrada téměř úplně vymizela. A nakonec bylo NBČS stejně jako Bankovnímu úřadu zcela zakázáno poskytovat přímo či nepřímo úvěr státu. Mohla pro něj obstarávat komisionářské obchody, přijímat platy a konat výplaty. Dále jí bylo zakázáno akceptovat směnky a zaručovat se za ně, nabývat jiného movitého majetku, než potřebovala ke své činnosti, a nabývat akcií. Nesměla provozovat obchod se zbožím, účastnit se obchodních, průmyslových ani jiných podniků.

Obchodní aktivity přinášely bance zároveň i výnosy, které použila k úhradě nákladů a kterými byl také vytvořen zisk. Nejvýznamnějšími zdroji byly úrokové výnosy z reeskontních a lombardních úvěrů, výnosy z pohybu kurzů deviz a valut, které držela ve svých aktivech, a nakonec i výnosy z obchodu s drahými kovy. Své **čisté zisky** byla banka povinna podle § 121 rozdělit následujícím způsobem. Z čistého zisku připadlo 6 % akcionářům na dividendách, ze zbytku 10 % rezervnímu fondu a z obnosu, který by zbyl, náležela polovina akcionářům jako superdividenda do celkové výše 8 % a druhá polovina náležela státu. Pokud by byla hranice 8 % celkové akcionářské dividendy překročena, náležela by akcionářům už jen čtvrtina jako další superdividenda a státu tři čtvrtiny z přebývajících částky. Z toho vyplývá, že čím větší vytvořila banka zisk, tím větší byl podíl státu a naopak. Byla tak značně omezena zisková orientace banky. Pokud by rok skončil ztrátou nebo by roční dividendu nedosáhla 6 %, uhradila je banka z rezervního fondu.

Rezervní fond měl být tvořen do poloviny výše akciové jistiny a jedna jeho polovina měla být uložena ve státních dluhopisech.

3.3.3. Ostatní činnosti

Vedle péče o oběh platidel, obchodních operací a správy státního účtu poskytovala banka **úvěry** obchodu, průmyslu, zemědělství a peněžním ústavům. Přestože úvěrové postupy byly součástí stanov, nebyl úvěr vlastním účelem a politikou banky jako tomu je u obchodních bank. Poskytováním úvěru eskontem nebo lombardem uváděla do oběhu potřebné peníze. Úvěr musel být poskytnut na základě skutečného obchodu a bankovek smělo být jen tolik, kolik jich platební mechanismus vyžadoval. Nesměla poskytovat dlouhodobé úvěry, kterými by vytvářela inflačně umělou kupní sílu. Její úvěry měly pouze upravovat peněžní oběh pro obchodní banky. Základem peněžního oběhu je tvorba depozit z úspor a jejich následná multiplikace krátkodobými úvěry obchodních bank tak, aby odpovídaly měnícím se potřebám peněz (Vencovský 2003). Tyto úvěry tvořily tzv. obchodní krytí oběživa a za nejvhodnější krátkodobou úvěrovou metodu byla považována obchodní směnka. Díky kontokorentnímu úvěrovému a platebnímu styku ale už ve 30. letech téměř vymizela a banka přešla k přímému úvěrování obchodních bank. Dále měla za úkol vybudovat odúčtovací (clearingová) zařízení a evidovat obchodní úvěry v celém státě za účelem spořádaného úvěrnictví. Od Bankovního úřadu převzala také řízení devizového hospodářství, které bylo během let 1924-1928 postupně liberalizováno. Po dobu jeho vázanosti měla kontrolovat a starat se o obchod s devizami, cizozemskými pohledávkami a platidly.

NBČS byla významná i jako **poradní orgán**, konzultant a někdy i oponent vlády. Podávala dobrozdání k hospodářským legislativním normám. Pomáhala při vzniku některých organizací, které mohly příznivě ovlivnit chod ekonomiky a finanční trh. Jednalo se například o vznik Ústředního smírčího orgánu a Poradního sboru pro věci peněžnictví. Občas, když došlo ke sporům mezi některými hospodářskými obory a státními institucemi, dostávala se i do postavení arbitra. Spolupracovala s centrálními bankami ostatních evropských a dalších zemí.

Nakonec bych se ráda zmínila o **studijním oddělení** NBČS. V Československé republice nebyl dosud založen samostatný ústav, který by se zabýval hospodářským výzkumem a shromažďováním dat o vývojových tendencích hospodářství. Tomuto účelu mělo sloužit právě studijní oddělení. Stalo se informačním centrem banky, sledovalo hospodářský vývoj jak u nás, tak i z mezinárodního hlediska. Analyzovalo pro ni problémy

hospodářského života a předkládalo jí své poznatky, aby mohla lépe vykonávat svou činnost cedulového ústavu a orientovat se v daných otázkách. Jeho struktura se dělila na sběrovou agendu, informační službu, vlastní vědeckou činnost a styk s ostatními úřady. Oddělení se také staralo o vedení knihovny.

Na úplný závěr uvádím bilanci NBČS v roce zahájení její činnosti.

Tabulka 3.3. Rozvaha Národní banky Československé v roce 1926

		v mil. Kč	
Aktiva	1926	Pasiva	1926
Drahé kovy	1 011	Akciový kapitál	406,8
Devízy a zásoba valut	11,4	Rezervní fondy	5,6
Jiné hotovosti	8	Oběh bankovek	8 202
Zásoba směnek	173	Žirové a jiné pohledávky	993
Eskontované cenné papíry	31	Korespondenti devizového odd. v Kč	7
Zápůjčky na cenné papíry	57	Převzaté pokladniční poukázky od RUB	1,8
Hmotný majetek	74	Převzatá likvidační pasiva BÚMF	0,73
Převzaté obchody BÚMF	585	Jiná pasiva	13 284
Státní státní dluh	4 813	Přechodná pasiva	5
Pohledávky v cizině a zapůjčené devízy	2 076	Průběžné položky	70
Přechodné vyúčtování pohledávek v cizině	771	Čistý zisk	31,5
Jiná aktiva	43		
Přechodná aktiva	11		
Průběžné položky	70		

Zdroj: Deset let Národní banky Československé, 1937, str. 264-267

V letech 1918-1926 čelní představitelé nové republiky nikdy neuvažovali o možnosti, že by centrální banka nebyla založena. Přestože BÚMF fungoval dobře, byl jen dočasnou institucí a bylo zřejmé, že bude nahrazen samostatnou centrální bankou. To, že zastával její funkci celých osm let, bylo způsobeno především kvůli čekání na vhodnou příležitost, kdy činnost centrální banky zahájit. Národní banka Československá pak vykonávala svou úlohu vcelku úspěšně. V letech 1950-1989 se stala součástí Státní banky československé, která byla monopolní institucí a obstarávala funkce jak centrální banky, tak i komerčních bank. Ryze centrální bankou se standardními úkoly, řídicími orgány se opět stala až v roce 1989. Zanikla s rozdělením republiky a dnešní centrální Česká národní banka zahájila činnost 1. ledna 1993. Je nezávislá na vládě, v čele stojí guvernér s Bankovní radou. Po celou dobu činnosti centrální banky, ať už v jakékoliv podobě, bylo jejím hlavním úkolem starat se o stabilitu české měny a vykonávat dohled nad bankami. Jaké nové úkoly a změny ji čekají v rámci Evropského systému centrálních bank, kdy společnou měnu spravuje Evropská centrální banka, se ukáže v dohledné době.

4. kapitola

Bankovní sektor

Vedle centrálního bankovníctví nové Československé republiky prošel v tomto období svým vlastním vývojem i sektor obchodního peněžnictví. Vývoj, který byl charakteristický počátečním osamostatněním, poválečným rozmachem, krizí způsobenou deflační politikou a následným stabilizováním bankovního sektoru. Přestože byl rozvoj československého peněžnictví po mnoho let bržděn a ovlivňován tlakem z Vídně a Budapešti, které byly centry peněžnictví celého Rakouska-Uherska, byly československé peněžní ústavy relativně dobře připraveny na nové úkoly a pozice, které na ně v prvních letech po převratu čekaly. Právě i způsob politického a hospodářského převratu vytvořil příznivé podmínky, které jim výrazně pomohly.

Za všemi úspěchy, mezi které lze počítat i překonání bankovní krize, stály opět významné osobnosti na pozicích představitelů peněžních ústavů. O jejich schopnostech svědčí i provázanost a spolupráce při kladení základů státní finanční politiky, vybudování nové měny a přípravě organizace peněžnictví. Ale ani nejlepší osobnosti, bezchybná správa ústavů a ideální hospodářské poměry by nebyly nic platné, kdyby zde nebyli českoslovenští občané se svojí důvěrou v československé peněžní ústavy a ochotou svěřit jim své úspory. Úspory, které mohly ústavy následně použít k plnění svých úkolů v rámci všech složek hospodářského života a které vytvořily kapitálovou sílu národního hospodářství. Právě různorodost úkolů a aktivit, společně s velikostí a národnostními odlišnostmi jsou prvky, které celý bankovní sektor diferencovaly. Důkladně je prozkoumat je cílem této kapitoly. Ale již na začátku je třeba zdůraznit, že i z pohledu obchodního peněžnictví to bylo úspěšné období, v poválečně rozvrácené Evropě téměř neuvěřitelné.

Tato práce se věnuje době vzniku Československé republiky, v popisu struktury, změn a úkolů bankovního sektoru se ale omezím pouze na území Čech, Moravy a Slezska. Spojení českého a slovenského území v jedno soustátí bylo do značné míry jakýmsi pohlcením slabšího silnějším, v mnohém nám může připomínat sjednocení západního a východního Německa v roce 1990. Silnější český kapitál pronikal i na Slovensko a ovládl tam významné podniky i přední peněžní ústavy. Přesto zde byly rozdíly mezi českými peněžními ústavami a ústavami na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Rozdíly byly způsobeny odlišným vlivem a vývojem před rokem 1918, odlišnými potřebami hospodářství i životní úrovní obyvatelstva. O odlišnostech bank svědčí i územní rozdělení

popisu bankovní sféry v dobové i současné literatuře, ve statistikách Ministerstva financí a v jiných pramenech, ve kterých lze vždy nalézt část týkající se bankovního systému v českých zemích a část popisující peněžnictví na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Z mého pohledu je více významný a pro tuto práci podstatnější vývoj bankovní sféry na českém území a proto ponechám situaci na Slovensku stranou.

4.1. Období po převratu

Dříve než se zaměříme na strukturu bankovního sektoru, je potřeba se věnovat událostem a změnám, které nastaly v období těsně po vzniku Československé republiky. Během válečných let se české banky dostaly do zvláštní pozice. Ve veřejném mínění se začal projevovat odpor k habsburské monarchii a touha po národní samostatnosti. Tyto pocity se postupně promítly i do bankovníctví. **Upisování válečných půjček** se české banky zúčastnily v mnohem menší míře než vídeňské banky a jejich české filiálky nebo německé banky v českých zemích. Naopak se začaly nakupovat akcie domácích podniků a české cenné papíry. Vlna nevole u rakouských politických kruhů dospěla až k perzekucím vůči českému bankovníctví, především vůči Živnostenské bance. Proti vedoucím úředníkům bylo zahájeno trestní řízení a náměstek vrchního ředitele *dr. J. Preiss* byl dokonce zatčen za velezradu. Ale na druhou stranu právě jejich neangažovanost ve válečných půjčkách způsobila, že po konci války a převratu měly dostatek likvidních prostředků, které mohly použít k ovládnutí československého hospodářství. V posledním válečném roce dokonce zvyšovaly akciový kapitál, emitovaly akcie a rozmnožily své rezervní fondy.

4.1.1. Osamostatnění bankovního sektoru

Změny v bankovníctví, které proběhly po převratu, byly především organizačního charakteru. Základní rakousko-uherské principy zůstaly zachovány a doznaly pouze menších modifikací. Nejdůležitější bylo ovšem odpoutat bankovní sektor nového státu od bývalého centra bankovníctví monarchie, a to od Vídně. Přes desetiletý předválečný rozmach zůstávala Praha stále jen provincionálním městem. Bezprostředně po převratu měly v našem bankovníctví, ale i hospodářství, silný vliv velké vídeňské banky jako například Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe, Allgemeine Boden Creditanstalt, Wiener Bankveiren aj. a bankovní domy Rothschildů a Guttmanů. **Vídeňské velkobanky**

měly na našem území nejen své **filiálky a expozitury**, ale vlastnily i rozsáhlé účasti v hlavních průmyslových a obchodních podnicích a úvěrově na ně byly napojeny přední firmy. Po převratu se sice pokusily o udržení svých pozic, ale jejich snahy, stát se mezinárodními peněžními ústavy a působit nadále v nástupnických státech, narazily na odpor představitelů nových států. V Československu pomohly ke zmaření jejich plánů dvě velice důležité akce. Měnová reforma a nostrifikace, které se budeme věnovat později.

Vyhlášení samostatného celního území, jehož hranice byly v noci 25. února 1919 vojensky obsazeny, a následné provedení okolování rakousko-uherských bankovek, jež bylo základem **měnové reformy**, způsobily filiálkám vídeňských bank a jejich koncernům značné nesnáze. Peníze, které měly uloženy u svých centrál ve Vídni, byly v rakouské měně a tedy neplatné na našem území. Nemohly je přímo použít k úvěrování firem na československém území, které potřebovaly prostředky k přechodu na mírovou výrobu. Zároveň byly rakouské peníze, na rozdíl od nové československé koruny, silně znehodnocovány stále pokračující inflací, jejímuž vlivu bylo způsobem provedení měnové odluky zabráněno. Tyto dva aspekty dostaly filiálky do vážných finančních problémů a významně přispěly ke změně směru orientace firem. Při žádosti o úvěr se odvrátily od vídeňských bank, jejichž likvidita, finanční rovnováha i spolehlivost byly narušeny, směrem k československým bankám. Především pak k nacionálně českým bankám, které měly dostatek finanční hotovosti a kontakty s novými vládními orgány, což jim dávalo bezpochyby konkurenční výhodu. Vedle českých bank měly svá sídla na našem území i německé banky. Ty však nedisponovaly dostatečnou peněžní hotovostí, neboť značnou část svých prostředků uložily do válečných půjček nebo je převedly do bank ve Vídni a Berlíně. Na druhou stranu je nutné poznamenat i to, že ztráty utrpěly i některé české peněžní ústavy, neboť měnová reforma jim zabránila disponovat vlastními pohledávkami ve Vídni a zkomplikovala vztah k jejich pobočkám v zahraničí.

Protože byl osud prostředků uložených v cizině a válečných půjček nejistý, čelila vláda tomuto nebezpečí **příročím**³⁴. Právně bylo podloženo vládním nařízením ze dne 19. prosince 1919 č. 660 Sb. z. a n., které dovolilo státní správě zakázat peněžním ústavům, které měly tyto problémy, plnit závazky, přijímat vklady nebo oddělit správu nových vkladů; a vláda nad nimi držela dohled prostřednictvím komisaře. Opatření se týkala čtyř akciových bank a 199 lidových peněžních ústavů. Jeho platnost skončila v roce 1924, kdy bylo nahrazeno jedním z bankovních zákonů z 10. října 1924 č. 240 Sb. z. a n.,

³⁴ Příročí je dobovým označením **moratoria**.

O příročí k ochraně peněžních ústavů a jejich věřitelů, který sloužil proti následkům hromadného vybírání vkladů.

Souhra všech okolností umožnila českým bankám navázat **úvěrová spojení** s předními průmyslovými a obchodními podniky, získat v nich vliv a později i zastoupení v jejich správních radách³⁵. Tak začal přesun úvěrových spojení z Vídně do Prahy, který následně pokračoval v průběhu nostrifikace průmyslových podniků. Banky, které se tohoto počátečního stadia zúčastnily, výrazně zvýšily svůj kapitál a disponibilní prostředky. Staly se prvními domácími velkobankami a inspirací pro další rozvoj československého bankovního sektoru. Vedle navázání úvěrových spojení se to projevilo i značným přesunem vkladů a přechodem klientely k českým bankám včetně značných vkladů z Vídně. Za zmínku stojí bezpochyby Živnostenská banka, která bude díky svému významnému postavení ještě mnohokrát uváděna, dále i Česká průmyslová banka nebo Pražská úvěrní banka. Živnostenská banka už v červenci 1919 uzavřela dohodu s vídeňským Boden-Creditanstaltem o financování některých československých firem, které později zařadila do svého koncernu.

4.1.2. Peněžní ústavy

Struktura bankovního sektoru v období těsně po obnově samostatného státu byla dědictvím po rakousko-uherském peněžnictví. Struktura, která byla vytvořena v 19. a na počátku 20. století a která se díky rozdílnému vývoji výrazně lišila v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a na Slovensku a Podkarpatské Rusi. V rakouské polovině státu bylo peněžnictví řízeno centrálně z Vídně. Banky v českých zemích byly filiálkami vídeňských velkobank nebo byly samostatnými ústavami, ale pod vlivem hospodářského vývoje celého soustátí. Vedle toho zejména v Čechách byly značné zkušenosti s bankovníctvím, které se datují už od 18. století. Již tehdy zde působilo pár velkoobchodníků, kteří byli zároveň směnárníky a bankéři. Území patřící Uhersku měla hospodářství zaměřené především na zemědělství, trpěla nedostatkem exportního průmyslu a proto se peněžní ústavy omezily pouze na místní úvěrový obchod. Situaci komplikovala i kapitálová slabost obyvatelstva. Podmínky, které byly vytvořeny v českých zemích, naopak dávaly možnost vytvořit samostatný a silný peněžní trh. Logicky se jeho centrem měla stát Praha, která byla sídlem průmyslu a obchodu v novém státě.

³⁵ Šlo například o Škodovy závody, Ringhofferovy závody, Spolek pro chemickou a hutní výrobu, Rakovnické a poštorenské závody, Pražskou železářskou společnost, Poldínu huť, Schoellerovy cukrovary atd. (Lacina 1994).

Podoba bankovního sektoru po převratu byla následující. Byly zde menší **samostatné banky** a **speciální zemské ústavy**, **filiálky** vídeňských a budapešťských velkobank a nakonec soustava **tzv. lidového peněžnictví**. Jen několika bankám se však před rokem 1918 podařilo dosáhnout velikosti alespoň střední vídeňské banky, ostatní byly pouze provincionálními malobankami. Přes německý bankovní kapitál nemohly výrazným způsobem proniknout do průmyslu v českých zemích a musely se věnovat pouze běžným bankovním obchodům nebo obchodům, které německým bankám nepřišly dostatečně výhodné. Nebo vyvážely český kapitál do chudších zemí monarchie a české země nechaly napospas vídeňským bankám. O těchto poměrech svědčí i počet domácích akciových bank, který je uveden v tabulce 4.1. Nutno poznamenat, že 11 českých bank bylo založeno až po roce 1898, kdy vznikla Česká průmyslová banka. Bylo to způsobeno zavedením zlaté měny v roce 1892 a následnou konsolidací průmyslu a obchodu, která byla příznivá pro zakládání nových bank.

Tabulka 4.1. Stav domácích akciových bank v českých zemích koncem roku 1914
v milionech Kč

Banky	Počet	Akciový kapitál	Bilanční úhrn	Filiálky - doma	- v cizině
České	14	229	1 327	81	23
Německé	8	131	1 166	44	23
Celkem	22	360	2 493	125	46

Zdroj: Almanach československého peněžnictví v prvním desetiletí ČSR, 1928, str. 102

Vedle toho působilo na českém území 94 poboček (filiálek a expositur) devíti vídeňských velkobank. Za války došlo ke změně počtu ústavů a banky navýšily i svůj akciový kapitál, především české banky vůči německým³⁶. Při vzniku republiky, resp. do 31. prosince 1918, tak bylo na našem území 26 činných domácích bank, z toho 16 českých a 10 německých. Základní údaje jsou uvedeny v následující tabulce.

Tabulka 4.2. Stav domácích akciových bank v českých zemích k 31. prosinci 1918
v milionech Kč

Banky	Počet	Akciový kapitál	Bilanční úhrn	Filiálky - v ČSR	- v cizině
České	16	392	4 798	109	33
Německé	10	138	1 872	53	9
Celkem	26	530	6 661	162	42

Zdroj: Československé banky v roce 1918, 1921, str. 12-17, 67-69

³⁶ V roce 1917 byl například založen Český akciový hypoteční ústav, v roce 1916 Marienbader Kriegs-Kredit-Bank v Mariánských lázních pro válečnou potřebu. Naproti tomu Centralbank der deutschen Sparkasse přeložila v roce 1916 své sídlo do Vídně a nechala zde jen 7 svých filiálek. Dne 1. října 1918 zahájila svou částečnou činnost Südmährische Bank ve Znojmě.

Podle působnosti se jednalo o 23 obchodních bank, 1 hypoteční, 1 důvěrnickou (Allgemeine Treuhand Aktien-Gesellschaft v Praze) a 1 speciální banku zřízenou na přechodnou dobu pro rakouský válečný úvěr (Marienbader Kriegs-Kredit-Bank v Mariánských lázních). Kromě domácích bank zde působilo 10 vídeňských akciových bank prostřednictvím 103 poboček.

Ze srovnání domácích akciových bank je zřejmé, že na tom byly ve všech směrech lépe české banky. Zvyšovaly akciový kapitál, měnily stanovy a rozšiřovaly síť filiálék. Průměrná výše akciového kapitálu byla u českých bank téměř o 11 mil. Kč vyšší, v bilančním úhrnu na tom byly lépe o 113 mil. Kč³⁷. Kdybychom ale sečetli dohromady kapitál německých bank a poboček rakouských bank, byly by mnohem silnější než české banky. To ohrožovalo čerstvě nabytou samostatnost československého státu. Politická reprezentace se rozhodla k radikálnímu kroku, který měl zlomit nadvládu vídeňského kapitálu a osamostatnit české bankovníctví. Tím krokem byla nostrifikace popsána v další části.

4.1.3. Nostrifikace

Převratem se dostala do českých a slovenských rukou politická moc, avšak rozhodující kapitálové pozice nadále ovládaly rakousko-německé a maďarské vrstvy. K ovládnutí hospodářství bylo nezbytné přesunout tyto pozice ve vlastní prospěch. Většina významných průmyslových a obchodních podniků, které působily na území Československé republiky, měla svá ústředí ve Vídni nebo Budapešti, kde měla blízko k celním a jiným úřadům, velkobankám, importním a exportním firmám. Po přesunu úvěrových spojení z vídeňských bank na české banky, ke kterému je donutilo provedení měnové odluky, vyvstal i požadavek na **přesun sídel společností** na československé území, aby mohly být podniky lépe spravovány a kontrolovány. První návrh byl obsažen již v tzv. hospodářském zákoně českého státu ze září 1918³⁸. Podle něj měla být na území budoucí republiky přenesena sídla domácích akciových společností, společností s ručením omezeným, bank, pojišťoven a penzijních ústavů. V průmyslové sféře se legislativním základem staly zákony o nostrifikaci akciových společností. Zákony a podmínky nostrifikace byly nastaveny tak, aby se co nejvíce posílil vliv domácího kapitálu. Přenesení

³⁷ Ve srovnání s rokem 1914 české banky zesílily v průměru o 8 mil. Kč na akciovém kapitálu a o 92,5 mil. Kč v bilančním úhrnu. Naproti tomu průměrný akciový kapitál německých bank klesl o 2,6 mil. Kč.

³⁸ Paragraf 1 zní: „*Veškerá výsostná práva i nároky majetkové povahy, ať plynou ze svrchovanosti státní, ať veřejnoprávní povahy, ať soukromé v obvodu českého státu, přecházejí dnem vyhlášení tohoto zákona na říši Českou.*“ (Archiv ČNB, NB-P-XXX-1/6 v Lacina V., Slezák L. 1994: Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR, str. 68)

sídel a vedení společností na československé území, především do Prahy, nebylo ojedinělým postupem. Stejně snahy vyvíjelo i Polsko, Jugoslávie a Rumunsko. Nostrifikace podniků probíhala po celá dvacátá léta, v českých zemích byla hlavní část provedena do roku 1924 a celkem bylo do roku 1928 nostrifikováno 235 firem (Lacina 1990). Na jejich nostrifikaci se významně podílely téměř všechny přední československé banky, nejvíce z ní vytěžila finanční skupina Živnostenské banky.

Nostrifikační akce v **bankovníctví** probíhala podle zvláštního scénáře a podle jiných zákonných ustanovení. První vlašťovkou, která předcházela samotné nostrifikaci a její legislativní úpravě, bylo převzetí filiálek vídeňské banky Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe domácí, přestože německým kapitálem ovládanou, Českou eskomptní bankou. Její název se po této akci změnil na Česká eskomptní banka a úvěrní ústav (všeobecně používaná zkratka „BEBCA“). Fúzi pomohlo i Ministerstvo financí. Pomoc při zvyšování jejího akciového kapitálu jí poskytla Živnostenská banka, která ovládla více než polovinu jejích akcií, a tím oslabila její rakouskou kapitálovou orientaci³⁹. Tato provázanost se i nadále projevila v těsné spolupráci obou ústavů a financování podniků původně patřících do koncernu Credit-Anstaltu. Banka se zařadila mezi nejvýznamnější banky poválečného období, měla vazby na německý kapitál a díky Živnostenské bance byla pod vlivem českého kapitálu. Jako jediná relativně stačila rozmachu Živnobanky.

Další přesuny kapitálu, sídel a slučování bank už probíhaly v rámci nostrifikačního procesu. Dne 13. září 1920 vydalo Ministerstvo financí **vládní nařízení č. 532 Sb. z. a n., O filiálkách vídeňských bank**, jehož autorem byl *JUDr. Josef Pára*. Nařízení značně zkomplikovalo situaci filiálek vídeňských bank. Nemohly zakládat nové pobočky, posílat vklady do centrální ve Vídni a vklady mohly přijímat jen do určité hranice. Vše muselo být schváleno státní správou, a ta nad zahraničními společnostmi, kterým činnost povolila, zároveň vykonávala dohled. Nostrifikaci zajišťoval BÚMF, pro řešení složitějších případů byla při Ministerstvu obchodu zřízena meziministerská nostrifikační komise. V českých zemích provozovalo po skončení války, konkrétně k 31. prosinci 1918, své pobočky 10 vídeňských akciových bank. Poboček bylo 103, z toho 76 filiálek, 26 expositur a 1 směnárna (Československé banky v roce 1918).

Způsob provedení byl zvolen velmi opatrně z protichůdných názorů a po mnoha diskuzích. Jednoduché fúze s českými bankami možné nebyly a kdyby byly banky likvidovány, hrozilo, že jejich klientela přejde k německým bankám a posílí tím jejich

³⁹ Původně vlastnil celý akciový kapitál Niederösterreichische Eskomptgesellschaft (Rašín 1923).

pozice v českých zemích (Vencovský 2003). Byla zvolena nejvhodnější cesta tak, aby byl zajištěn silný vliv českého kapitálu. Jeden ze způsobů byl ten, že z filiálek se stávaly **samostatné česko-německé banky** na základě koncese udělované na návrh Ministerstva financí Ministerstvem vnitra. Banky byly někdy označovány historickým výrazem „utrakvistické“, s účastí českých bank a loajálností k novému státu. Měly být zárukou klidné spolupráce mezi českým a zahraničním kapitálem a přispět ke konsolidaci poměrů ve státě.

První takto vytvořenou bankou byla nově založená Česká komerční banka, která podle nařízení převzala filiálky a veškeré obchody vídeňské Merkurbanky⁴⁰. Koncese byla udělena v roce 1920 české kapitálové skupině sdružené kolem olomoucké obchodní komory, které připadly i dvě třetiny akciového kapitálu. Bohužel nebyla dostatečně kapitálově silná, při veřejné subskripci se akcie sice dostaly do českých rukou, ale investoři byli příliš roztrženi. Proto zůstal silný vliv v rukou Merkurbanky a její jedné třetiny kapitálu. Řadila se mezi středně velké banky a v roce 1929 byla sloučena s Pražskou úvěrní bankou a Angločeskoslovenskou bankou. Všeobecná česká bankovní jednotka vznikla roce 1922 z filiálek Wiener Bankvereinu. Silný vliv v ní měl německý kapitál, svůj podíl měla i mateřská banka, Moravská agrární a průmyslová banka v Brně (měla pouze čtvrtinový podíl) a dvě belgické banky se sídlem v Bruselu Sociétés Générale de Belgique a Banque Belgique pour Etranger Filiace de la Sociétés Générale de Belgique. Později se stala součástí nejsilnější domácí německé banky České banky Union. Další způsob obnášel **převzetí filiálek** již existující domácí bankou. Filiálky vídeňské Allgemeine Verkehrsbank převzala Hospodářská úvěrní banka pro Čechy, resp. právní nástupce Česká průmyslová banka v Praze. Likvidace byla nařízena filiálkám Allgemeine Depositenbank a Internationale Handelsbank ve Vídni.

Vedle německého kapitálu měly v bankách na našem území vliv i **zahraniční banky**. Francouzská kapitálová skupina Banque de Paris et de Pays Bas získala rozhodující vliv v Bance pro obchod a průmysl, dříve Länderbanka, která se v roce 1921 stala československou centrálou rakouské Länderbanky. Kapitálovou účast v ní měla i mateřská Länderbanka, ale i česká Agrární banka, která však byla příliš slabá a po čase se z banky stáhla úplně. Na základě mezistátní dohody Československa a Anglie, tedy mimo nostrifikační akci, byla založena Anglo-československá banka z filiálek Angloösterreichische Bank. Stala se důležitým spojením pro obchod s anglosaskými

⁴⁰ Celý název banky zněl „Bank & Wechselstuben Actien-Gesellschaft „Merkur“ (Československé banky v letech 1919-1920).

zeměmi. Původně v ní nebyl vůbec zastoupen český kapitál, došlo k tomu až v roce 1927. Prezidentem banky se stal bývalý československý ministr financí *Kuneš Sonntág* a ve správní radě zasedal i *Karel Engliš*. Kromě rakouských filiálek měly být nostrifikovány i filiálky maďarských obchodních bank. Vznikla z nich pouze jediná banka, a to Slovenská všeobecná úvěrná banka, v níž měla vliv i Česká eskomptní banka a úvěrní ústav v Praze. Ostatní obchody převzaly slovenské banky nebo se filiálky staly pobočkami českých bank.

Nostrifikací byly zpřetrhány svazky s bývalou monarchií, upevněny a zesíleny pozice československých bank. Její hlavní část byla provedena až v roce 1921 a 1922, protože bylo potřeba nejdříve ratifikovat mírové smlouvy a také určitý čas si vyžádala nostrifikační jednání a nashromáždění dostatečného množství volného kapitálu českými bankami, které odčerpávala poválečná konjunktura a zakladatelská činnost bank. Vzniklo tak místo filiálek hned několik samostatných a kapitálově silných bank se starou klientelou, ale už s českým vlivem.

4.2. První období samostatného bankovníctví

Přestože se práce týká pouze krátkého období osmi let 1918-1926, je možné toto období ještě dále diferencovat. Po převratu následovalo období utváření samostatného československého bankovníctví, které bylo charakteristické nostrifikací bank, repatriací kapitálu, navázáním úvěrových spojení s průmyslem, zakládáním nových peněžních ústavů, zvyšováním akciových kapitálů a rezerv, změnami organizace, vymezením a rozšířením aktivit peněžních ústavů. Bankovníctví získalo základní strukturu a postavení v národním hospodářství. Tato fáze byla v hlavních rysech ukončena v roce 1922 a je tématem této kapitoly. Poslední kapitola se pak věnuje období 1923-1925, kdy bylo československé bankovníctví zasaženo deflační krizí a díky jejímu očištnému vlivu byl bankovní sektor během roku 1926 konsolidován. Nyní se tedy zaměříme na to, k čemu došlo po osamostatnění československého bankovníctví.

4.2.1. Poválečný zakladatelský rozmach

Od roku 1919 čekaly na československé banky nové úkoly, měly možnost působit v mnoha oborech a specializovat se na různé oblasti průmyslu a obchodu. Například Agrární banka měla většinu klientely v zemědělství. Česká banka se soustředila na drobné vkladatele. Banka Bohemia měla pomoci v zahraničním obchodě. Poválečná

hospodářská konjunktura, která měla podle optimistických odhadů trvat řadu let, vedla k **založení nových peněžních ústavů, emisní a zakládací činnosti**. V bankovníctví došlo k takovému rozvoji, který se v pozdější době už neopakoval. Na druhou stranu už se také nikdy neopakovaly poměry a podmínky, které u nás po říjnu 1918 nastaly. Ministerstvo financí bylo v té době doslova zavaleno žádostmi o bankovní koncese. Mnohé z nich byly zamítnuty, což byl jistě, vzhledem k nejistému vývoji, správný krok, ale i přesto se později ukázalo, že ústavů bylo příliš. Průmysl a obchod procházely poválečnou konjunkturou a díky kapitálové potřebě se dostávaly do silné závislosti na bankách. Rozmach v mnohém připomínal období v letech 1903-1914, ale trval pouhé čtyři roky. Tentokrát však nebyl zastaven světovou válkou, ale bankovní krizí, na kterou několik ústavů doplatilo.

V roce 1919 byly založeny hned čtyři nové akciové banky. Pražská súčtovací banka, Brněnská banka⁴¹ a Kupecká banka v Brně a ke konci roku Severočeská banka v Litoměřicích. Již existující banky hromadně zvyšovaly akciové kapitály a rezervy. Některým ústavům jako byla Živnostenská banka, se podařilo díky zájmu o jejich akcie **zvýšit akciový kapitál** i dvakrát za rok. Bance stavebních živností dokonce třikrát ze 4 až na 20 mil. Kč. Akciový kapitál všech bank v Čechách, na Moravě a ve Slezsku byl ke konci roku 1919 celkem 935 mil. Kč, což znamenalo nárůst přes 385 mil. Kč za jeden rok. Ale opět u menších a středních ústavů to byla příliš zbrklá expanze, která později skončila krizí. Těžko se však dalo odolat, když kurz československé koruny v té době stále klesal a nové emise se upisovaly velice snadno (Pimper 1929). Zvyšování akciového kapitálu také napomohla účast zahraničního kapitálu. Například emise akcií České průmyslové banky se zúčastnila holandská banka Handel Maatschappij v Amsterdamu, se kterou později založila spol. „Holbo“, která dodávala suroviny z holandských kolonií do Československa. Pro zahraniční finanční skupiny znamenala jejich pomoc získání vlivu v českých bankách, většinou pozicemi ve správních radách.

Opravdový **zakladatelský boom** začal v roce 1920, kdy bylo založeno sedm nových akciových bank. Pokračoval rokem 1921, kdy vznikly čtyři nové banky. Skončil před krizí rokem 1922, kdy přibyly ještě tři nové banky. Nebudu zde uvádět názvy všech nově založených ústavů, jejich soupis lze nalézt v příloze, zmíním se jen o těch nejdůležitějších. V tomto období vznikly například Československá družstevní banka,

⁴¹ Původně byla jen společností s ručením omezeným. Takových společností, které provozovaly bankovní obchody, ale nemohly používat názvu banka, zde v roce 1919 působilo celkem 17. Existovaly i veřejné obchodní společnosti, komanditní společnosti, které provozovaly úvěrní operace a bankovní obchody, ale díky nezajištěné stabilitě kapitálu také nemohly užívat v názvu slovo banka. Vlivem státu zajištěná stabilita kapitálu byla u bank vyžadována podle zákona ze dne 10. října 1924 č. 239 Sb. z. a n.

Česká komerční banka, Banka československých legií, Banka pro obchod a průmysl (dříve Länderbanka), Všeobecná česká bankovní jednota a Anglo-československá banka. Zanikly pouze tři banky, Hospodářská úvěrní banka pro Čechy a Handle- und Gewerbe-Bank, které splynuly s Českou průmyslovou a hospodářskou bankou (dříve jen Česká průmyslová banka), a do likvidace vstoupila Marienbader Kriegs-Kredit-Bank v Mariánských lázních. Počet bank tedy od konce roku 1918 vzrostl z 26 na 38. Pro ilustraci o jak mohutný nárůst šlo, je lepší podívat se na vzrůst kapitálové síly bank. K tomu poslouží následující tabulka.

Tabulka 4.3. Stav domácích akciových bank v českých zemích k 31. prosinci 1922
v milionech Kč

Banky	Počet ⁴²	Akciový kapitál	Bilanční úhrn	Pobočky- doma	- v cizině
České	28	1 106	17 805	255	10
Něm.-české ⁴³	5	525	9 291	123	1
Německé	8	275	4 768	53	1
Celkem	41	1 906	31 864	431	12

Zdroj: Československé banky v roce 1922, str. VI, 100-104

Srovnáme-li údaje v této tabulce s údaji ke konci roku 1919, došlo k nárůstu akciového kapitálu bank o 1376 mil. Kč, což je nárůst téměř o 260%! Průměrný akciový kapitál českých bank byl 38 mil. Kč, zvýšil se tedy přibližně o 14 mil. Kč. Německo-českých bank byl 105 mil. Kč a německých 34,4 mil. Kč, zvýšil se téměř 2,5krát. Ohromný byl i nárůst bilančního úhrnu všech bank, přes 25 mld. Kč! Nejvyššího průměrného bilančního úhrnu dosáhly německo-české banky kolem 1852 mil. Kč. Co se týče poboček bank (tvořily je filiálky, expositury a směnárny), dvojnásobně vzrostl počet poboček českých bank v Československé republice, zatímco v zahraničí byly filiálky rušeny. Německé banky svou síť dále nerozšiřovaly a také zrušily filiálky v zahraničí. Překvapivý je počet poboček česko-německých bank, kterých připadá v průměru 24 poboček na banku, ve srovnání s průměrnými 9 pobočkami českých bank. K rozšíření sítě je vedla snaha vyhovět všem požadavkům průmyslu a obchodu, decentralizovat a zhustit síť poboček, aby byly co nejpřístupnější. Snižování počtu poboček v zahraničí je pochopitelné, neboť potřeba úvěru domácích podniků byla důležitější. Ale tak masivní rozšiřování domácích poboček bylo do jisté míry zbytečné. Některé ústavy přecenily potřebný počet svých poboček, ty pak nenalezly dostatečné uplatnění v konkurenci místních peněžních ústavů i vzájemně mezi

⁴² V tabulce jsou zahrnuty i tři banky, které účetní zprávu za rok 1922 sestavovaly už v době své likvidace, do které vstoupily v roce 1923. Jednalo se o Pozemkovou banku v Praze, banku Bohemia v Praze a Moravsko-slezskou banku v Brně.

⁴³ Mezi německo-české banky patřily: Česká eskomptní banka a úvěrní ústav, Česká komerční banka, Banka pro obchod a průmysl (dříve Länderbanka), Všeobecná česká bankovní jednota, Anglo-československá banka.

sebou a nedosahovaly požadovaných zisků. Stávalo se, že ve větších vesnicích bylo i pět filiálek, přestože by stačila pouze jediná (Janáček 1936).

Mírnější navýšení průměrného kapitálu u českých bank odráží právě zakladatelský rozmach, kdy nových českých bank bylo co do počtu hodně, ale zůstávaly malé a kapitálově slabé. Jejich počet nebyl adekvátní vůči potřebám a možnostem hospodářství. Provozovaly riskantnější bankovní obchody, měly nízké rezervy, nedokonalou vnitřní organizaci a kontrolu a díky tomu byly později těžce zasaženy bankovní krizí. Z nově založených bank se výraznějšího úspěchu podařilo dosáhnout snad jen Bance československých legií, nebo-li Legiobance, která byla nástupcem peněžních ústředí československých legií na Sibiři v Rusku a která se propracovala mezi středně velké peněžní ústavy s akciovým kapitálem 70 mil. Kč a dostatečnými rezervami⁴⁴. Provozovala veškeré druhy bankovních obchodů, zakládala různé, především legionářské, podniky.

Zesílily tedy spíše staré domácí ústavy jak české, tak i německé. Převzaly pozice, které předtím náležely vídeňským velkobankám. Během čtyř let po válce přestaly v českých zemích postupně obchodovat všechny vídeňské banky. Ze 103 poboček 10 vídeňských bank, které zde působily ke konci roku 1918, klesl počet na 80 poboček 8 bank v roce 1920, na 67 poboček 7 bank v roce 1921, až zde v roce 1922 nebyla žádná (Československé banky v letech 1919-1920, 1921, 1922). Pobočky byly převzaty nově založenými domácími bankami, již existujícími bankami nebo vstoupily do likvidace.

Tabulka 4.4. Převzetí poboček vídeňských bank

Vídeňská banka	Počet poboček	Převzaty bankou/likvidace	Rok převzetí
Allgemeine Depositen-Bank	1	likvidace	1922
Allgemeine Verkehrsbank	9	Hospodářská banka pro Čechy	1922
Anglo-Österreichische Bank	29	Anglo-československá banka	1922

⁴⁴ **Legiobanka**, byla zřízena 18. listopadu 1919 v Irkutsku. Byla vyvrcholením snah o spojení československých vojsk v Rusku s organizací hospodářských styků mezi ruským a domácím hospodářstvím. Byla nástupcem Vojenské spořitelny, ve které měli českoslovenští legionáři uložené své úspory v rublech a měli je dostat v korunách po návratu domů. Při vzniku Legiobanky už bylo jasné, že pobyt československých legií v Rusku je jen dočasný a po jejich návratu přesídlila do Prahy i banka. Místo nedoplatků žoldu dostávali vojáci akcie nové banky a legionáři také tvořili většinu akcionářů banky. Své zástupce prosazovali i do podniků, které měla banka ve svém konsorciu. I ostatní činnost byla zaměřena na podporu legionářů. Orientovala se hlavně na úvěrování družstev, obchodu a stavebního podnikání. Nejvýznamnější byla pro Legiobanku Centrokomise, obchodní akciová společnost, ve které měla banka akciový podíl a která se věnovala obchodu s Ruskem. Orientace na Rusko byla důležitá především kvůli surovinovému zabezpečení nového státu, ale i jako odbytíště pro domácí výrobky. Ale orientovala se i na Slovensko a jihovýchodní Evropu. Legiobanka si především díky schopnému vedení, kterému se dařilo vyhnout se riskantním spekulacím, získala dobré jméno a pozici v československém peněžnictví (Brádlarová 1998).

Bank & Wechselstuben-Aktien-Gesellschaft "Mercur"	13	Česká komerční banka	1920
Centralbank der deutschen Sparkassen in Österreich	7	Central bank der deutschen Spark.	1922
Internationale Handelsbank in Österreich	1	Bohemia, čs. zahraniční banka	1922
Österreichische Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe	10	Česká eskomptní banka	1919
Österreichische Industrie- und Handelsbank	2	Central bank der deutschen Spark	1922
Österreichische Länderbank	13	Banka pro obchod a průmysl	1921
Wiener Bank-Verein	18	Všeobecná česká bankovní jednota	1922

*Zdroj: Údaje převzaty z Československé banky v roce 1918 a z Růžička, O. (1924):
Banky- jejich vývoj, funkce a politika, str. 58-59*

K podobnému zakladatelskému boomu, v rámci vytvoření dvoustupňového bankovního systému během přechodu k tržnímu hospodářství, došlo u nás i v letech 1990-1994, v některých případech s podobně špatným koncem. Česká národní banka (ČNB) povolovala téměř komukoliv založit banku, kdo měl dostatečný základní kapitál, který si ovšem mohl půjčit od jiné banky. Rostoucí poptávka po bankovních službách a úvěrech, nízký počet poboček a bankovních produktů vedly ke vzniku mnoha nových bank a rozvoji celého bankovního sektoru. Pro ilustraci do konce roku 1992 udělila ČNB 46 licencí (Vencovský 1999).

4.2.2. Struktura peněžních ústavů

Až do této chvíle se práce věnuje a bude dál věnovat charakteristice bankovního sektoru tvořeného bankami. Aby si však čtenář mohl utvořit komplexní obraz **československého peněžnictví**, zaměřím se nyní ve stručnosti na celou jeho skladbu. Jednalo se o systém, který byl značně členitý a diferencovaný. Jeho základem bylo **centrální bankovníctví** a **obchodní banky**, ale vedle nich existovala řada dalších peněžních ústavů. Významnou roli hrálo tzv. **lidové peněžnictví**, **zemské banky** a **hypoteční banky** jako ústavy pro dlouhodobý úvěr, ale i soukromé **bankovní domy**. Pro úplnost ještě uvedu sirotčí pokladny a zemské úvěrové fondy, těm se ale věnovat nebudeme, protože neměly významný vliv na peněžní trh. Skladba československého peněžnictví vykazovala některé svérázné znaky, které bychom ve většině cizích zemích nenalezli vůbec, nebo aspoň ne v takové míře. Struktura peněžních ústavů byla v hlavních rysech dokončena do roku 1922, kdy se stabilizoval počet i zaměření starých a nových ústavů.

4.2.2.1. Obchodní banky

Principy bankovního systému vycházely z charakteru středoevropského peněžnictví, které se vyvinulo v celé habsburské monarchii. Jeho základem byly obchodní banky **univerzálního typu**. Nebyly ryze depozitními ústavy, ani ryze zakladatelskými bankami, ale přechodem mezi oběma kategoriemi. Byly zakládány na **národnostním principu**, ale ve finančních vztazích bylo běžné, že české banky obchodovaly a navazovaly úvěrová spojení nejen s českými, ale i s německými, smíšenými nebo slovenskými firmami. Stejně tomu bylo i u čistě německých bank. Významné postavení získaly právě národnostně smíšené banky česko-německé, které představovaly kompromis ve spolupráci českého s německým, rakouským a dohodovým kapitálem a které umožňovaly jeho zapojení do světového kapitálového trhu. Mezi nejdůležitější patřily Česká eskomptní banka a úvěrní ústav, Banka pro obchod a průmysl a Anglo-československá banka. Tyto banky se zároveň řadily mezi skromný počet velkobank na našem území.

To mě přivádí k dalšímu dělení obchodních bank podle **akciového kapitálu**, rezerv a objemu bankovních obchodů. Přestože v poválečném období došlo k výraznému nárůstu počtu bank, jen málo z nich bylo dostatečně silných. Ke konci roku 1922 mělo z celkového počtu 41 bank akciový kapitál vyšší než 50 mil. Kč jen 6 českých, 5 smíšených a 1 německá banka. Ale z toho pouze pět bank bylo opravdovými velkobankami⁴⁵. Ke třem výše zmiňovaným mezi ně patří ještě Živnostenská banka a Böhmische Union-Bank. Česká velkobanka byla pouze jedna, a to Živnostenská banka⁴⁶. Podařilo se jí propojit se s velkými průmyslovými podniky, zabezpečit se dostatečnými

⁴⁵ Kritérium zařazení je následující: **velkobanky** nad 100 mil. Kč, **střední banky** 30-100 mil. Kč a **malobanky** do 20-30 mil. Kč vlastního kapitálu. V poměru k Evropě byly československé velkobanky banky střední. Velikosti opravdových velkobank dosahovaly jen Živnostenská banka a Česká eskomptní banka a úvěrní ústav (Novotný, Šouša 1998).

⁴⁶ **Živnostenská banka** byla jako první výhradně česká akciová banka založena v roce 1869 a českou bankou zůstala po celou dobu. Nejprve se soustředila na financování malých a středních českých podniků, později navázala úvěrová spojení s předními průmyslovými podniky. Na jejím úspěšném řízení se podíleli významní ekonomové jako byl *Jaroslav Preiss*. Do jejího okruhu patřili ministři financí *A. Rašín*, *A. Novák*, *B. Bečka* a ministři obchodu *L. Novák*, *Dvořáček* aj. Přestože byla ryze českou bankou, nevyhýbala se spolupráci se zahraničním kapitálem při financování svých koncernových podniků. Její mohutný koncern, vliv v některých bankách a na státní hospodářskou politiku jí zajišťovaly dominantní postavení v bankovním sektoru. Stála v čele „Konsorcia bank pro úvěrové operace státní“, které bylo založeno již v roce 1919.

Pro zajímavost uvádím, že Živnostenská banka nezůstala ryze českou bankou navždy. Dokonce byla první bankou ve střední a východní Evropě privatizovanou vstupem zahraničního kapitálu. A to konkrétně v roce 1992, kdy německá BHF-BANK získala 40% podíl. Později podíl prodala německé bance Bankgesellschaft Berlin AG, ta ho v roce 2000 navýšila na 85 %. K poslednímu přesunu došlo v roce 2003 a majoritním vlastníkem je nyní s 96% podílem na akciovém kapitálu italská banka UniCredito Italiano S.p.A. (zdroj: www2.zivnobanka.cz/cs/o_bance/historie_a_soucasnost.html). I její postavení v rámci bankovního sektoru se změnilo a s její prvorepublikovou velikostí je nesrovnatelné.

rezervami a ovlivňovat český průmysl. Ostatní české banky byly ve většině případů slabší než národnostně smíšené a německé banky. Dosahovaly velikosti středních bank, spíše malobank. Činnostmi a obchody, které banky provozovaly, se budeme zabývat v další části práce.

4.2.2.2. *Zemské a hypoteční banky*

Pro potřebu **dlouhodobého úvěru** byly v poválečných letech významné zemské a hypoteční banky v Praze, Brně a Opavě. Těchto bank fungovalo v českých zemích již od druhé poloviny 19. století celkem šest, jejich výčet s bilančními úhrny lze nalézt v příloze. Jejich počet se změnil až v roce 1922, kdy došlo k fúzi brněnských ústavů a v roce 1927 fúzi slezských ústavů. Podle původní osnovy z roku 1920 se měly sloučit Zemská banka, Zemědělská banka a Slezský komunální úvěrní ústav v jeden celostátní ústav Zemskou banku československou. Stejně tak Hypoteční banka česká, Hypoteční banka markrabství moravského a Slezský komunální úvěrní ústav měly vytvořit Hypoteční banku československou. Pro odpor se osnova zákonem nestala a došlo jen k výše uvedeným fúzím (Tomášek 1927). Jen pro zajímavost na Slovensku podobné ústavy vůbec neexistovaly, byly tam od roku 1923 zřizovány pouze pobočky českých bank podle zákona ze dne 22. srpna 1922 č. 238 Sb. z. a n.

Od obchodních bank se lišily **veřejnoprávní formou** (za jejich obchody ručila zemská samospráva svým majetkem) a metodou, jak získávaly prostředky pro úvěrovou činnost. Zdrojem pro úvěry byla emise pevně zúročitelných zástavních listů, které se prodávaly na peněžním trhu. A úroková míra byla stejná jako u úvěru. **Hypoteční a komunální úvěry** měly podpořit rozvoj infrastruktury českých měst, stavbu škol, nemocnic atd., tedy podpořit zejména české zájmy. Kromě Zemské banky v Praze neměly vlastní kapitál a zpočátku nesměly provozovat běžné bankovní obchody. Další charakteristikou byla nevýdělečnost a některé právní výhody. Zvláštního postavení dosáhla právě Zemská banka v Praze. Měla vlastní základní kapitál 20 mil. Kč, který ještě v roce 1921 navýšila na 40 mil. Kč. V období těsně po převratu zastávala dočasně funkci cedulového ústavu a i nadále v ní byla kladena velká důvěra. Nekonkurovala obchodním bankám a mnoho ústavů z lidového peněžnictví u ní ukládalo svoje pokladní přebytky nebo žádaly o reeskontní úvěr. Mohla přijímat vklady a provádět i jiné bankovní obchody. Jelikož nedosahovala zisku, byly jí svěřovány i veřejné peníze, pomáhala při státních úvěrových operacích a spolu s BÚMF poskytovala pomoc bankám ve finančních problémech.

4.2.2.3. Lidové peněžnictví

Další složku československého peněžnictví, která byla zároveň jeho nejnižším článkem, tvořily spořitelny, občanské, živnostenské, okresní hospodářské a družstevní záložny. Ústavy, které lze shrnout pod jeden společný název, tzv. lidové peněžnictví. Jejich hlavním účelem bylo zachytit drobné úspory a používat je k místním úvěrům. Během poválečných let začaly provozovat i jiné obchody.

Spořitelny byly veřejnoprávními peněžními ústavami, jejichž peněžní obchody spadaly pod státní dozor a revizi jejich Svazu československých spořitel⁴⁷. Jejich hlavním úkolem bylo poskytnout obyvatelstvu možnost bezpečně ukládat úspory formou vkladních knížek. Později začaly poskytovat stavební, hypoteční a komunální úvěry a zřizovaly své filiálky na Slovensku k doplnění místního systému. Větší spořitelny se účastnily i státních úvěrových operací. Při bankovní krizi docházelo k přesunům úspor z bank do spořitel⁴⁷ a obecně v celém meziválečném období měly největší objemy vkladů. Dosahovaly větších objemů vkladů i než akciové banky. V jejich případě šlo ale o značně roztržštěné úspory, které se používaly na mnoha místech, v případě bank se jednalo o koncentrovaný kapitál a proto byly důležitějšími činiteli peněžního trhu. Stejný problém se týkal i ostatních složek lidového peněžnictví. Své přebytky soustřeďovaly spořitelny u Ústřední banky českých spořitel⁴⁷ a u Central der deutschen Sparkassen.

Občanské a živnostenské záložny vznikaly podle systému Schultze-Delitzschova od šedesátých let 19. století a po válce jejich obliba ještě více vzrostla. Byly to ústavy s družstevní, nebo spolkovou právní formou. Jejich účelem bylo přijímat vklady a poskytovat úvěry drobným obchodníkům a živnostníkům ve městech, dále i zemědělcům a živnostníkům na venkově. A podle profesí se i diferencovaly. Některé z nich se pustily i do bankovních obchodů, burzovních transakcí, ale i úvěrování průmyslu. Jejich finančním centrem byl od roku 1920 Svaz zálož⁴⁷, ale původně se peněžním ústředím měla stát už na konci 19. století tehdy nově založená Živnostenská banka.

Okresní hospodářské záložny mají svůj původ v kontribučenských obilních a peněžních fondech, které pocházely z josefínské doby. Tyto fondy tvořené povinnými příspěvky od poddaných byly v polovině 19. století přeměny na kontribučenské záložny a

⁴⁷ Postavení spořitel⁴⁷ bylo upraveno zákonem z 14. dubna 1920 č. 302 Sb. z. a n. Svaz československých spořitel⁴⁷ byl jako revizní organizace zřízen vládním nařízením z 27. července 1920 č. 477 Sb. z. a n. Jeho ředitelem byl jmenován. *Vilém Pospíšil*, místopředseda prvního bankovního výboru BÚMF, vrchní ředitel Městské spořitelny Pražské a později první guvernér NBČS.

ke konci století na okresní hospodářské záložny. Byly veřejnými institucemi, které řídila okresní správa. Sloužily k ukládání úspor a jako zdroj levného úvěru především pro zemědělské obyvatelstvo jejich obvodů.

Posledním článkem byly malé družstevní záložny podle Reiffeisenova vzoru, v českých zemích zakládané pod názvem **kampeličky** podle jejich propagátora *dr. Kampelika*. Jejich činnost byla důležitá pro zemědělské a venkovské obyvatelstvo. Fungovaly skoro v každé větší vesnici a poskytovaly levný úvěr zemědělcům, ukládaly jejich úspory a pomáhaly při nákupu zemědělských potřeb. Měly důvěru, která byla založena na osobní znalosti poměrů a díky neomezenému ručení vlastním majetkem členů. Dozor nad nimi měla Ústřední jednota hospodářských družstev.

4.2.2.4. Bankovní domy

Posledním článkem československé bankovní soustavy byly soukromé bankovní domy. Jejich postavení a vliv ve srovnání s obdobím před válkou ale značně poklesl. Šlo přibližně o 100 firem různé velikosti a zaměření. Věnovaly se především obchodu se směnkami, burzovním operacím a směnářství. Mezi nejvýznamnější patřily po válce vídeňský Rothschild a Gutmann, z českých byly největší bankovní domy **Petschek**, spojený s důlním podnikáním v severních Čechách a Prokop&Bouda v Praze. Bankovní domy se nacházely především v Praze a lázeňských městech. Měly své filiálky doma, ale deset domů dokonce i v zahraničí, především v Německu. V roce 1920 byl vytvořen i Svaz bankovních firem Československé republiky

4.3. Činnost obchodních bank

Základ činností a obchodů bank pocházel ze zákonů Rakouska-Uherska a ze zvyklostí, které se během let v monarchii vyvinuly. V nově vzniklé Československé republice je právně doplnily až tzv. bankovní zákony z roku 1924. Jelikož ale byly odezvou na bankovní krizi, která banky postihla, budeme se jim konkrétně věnovat až v poslední kapitole, která se bankovní krize týká. Úplně nejjobecněji lze činnost obchodních bank rozdělit na dva druhy. Byly **depozitními a úvěrovými ústavami**, ale i **zakladatelskými bankami**⁴⁸, kolem nichž se vytvářely celé koncerny. Jak už bylo řečeno

⁴⁸ Definice zakladatelské banky podle *K. Engliše* v „Národní hospodářství“ (1924, str. 309): „*Jsou to ústavy, které uvádějí v život nové podniky, běží-li o akciové podniky, jsou pak též v jistém ochranném a výchovném poměru k bance, která je pomáhala založiti.*“

v části o struktuře bankovního sektoru, jednalo se o banky univerzální, které se věnovaly oběma druhům činností. V českých zemích neexistovaly speciální peněžní ústavy nebo investiční banky specializující se na kapitálovou pomoc průmyslovým a obchodním podnikům, tyto funkce zastávaly obchodní banky.

Vedle toho provozovaly řadu dalších činností. Věnovaly se **koncesionářskému obchodu** se surovinami, zbožím, pozemky a realitami⁴⁹. Účastnily se obchodů na burze. Přestože se soustředily především na domácí prostředí, zajišťovaly **finanční transakce při exportu a importu**, pomáhaly s dovozem surovin a podporou zahraničního obchodu. Věnovaly se tedy činnostem, které byly před válkou výsadou vídeňských a rakouských bank. A právě proto neměly dostatek zkušeností a dostatečně vybudovanou síť filiálek, kterou ještě redukovaly, takže se v tomto směru musely spoléhat na pomoc cizích ústavů, což jim mohlo komplikovat práci a zhoršovat konkurenceschopnost. Jako další možnost založily ve spolupráci se zahraničními firmami obchodní společnosti se sídlem v zahraničí, například již zmiňovanou československo-holandskou společnost „Holbo“. Nebo Československou bankovní jednotou v Berlíně⁵⁰, protože československý export šel převážně přes Německo. Bankovní aktivity v zahraničí ale nedosahovaly předpokládaných zisků, mnohdy byly i značně ztrátové a rizikové, proto je banky v druhé polovině dvacátých let výrazně omezily. Dále se největší banky zúčastňovaly **státních finančních operací** a upisování státních půjček. Menší ústavy se věnovaly specifickým činnostem podle svého zaměření a potřebám svého regionu. Cílem této části není věnovat se detailně každé jednotlivé aktivitě, ale vybrat ty nejpodstatnější, které v rámci bankovního sektoru probíhaly.

4.3.1. Depozita a úvěry

Obchodní banky se věnovaly především většímu a velkému podnikání v průmyslu, dopravě a obchodě. Byly jim svěřovány hlavně dočasné volné peněžní

⁴⁹Většinou se týkaly zboží, které nějakým způsobem souviselo s činností bank a na ně napojených podniků. Například Banka stavebních živností a průmyslu obchodovala se stavebními hmotami, Agrární banka se zemědělskými stroji, Pozemková banka s pozemky a realitami, obzvláště po provedení pozemkové reformy, atd. Obchod se zbožím byl pro banky nezdravý, vybočoval z vymezení jejich původní činnosti a později některým přinesl značné ztráty. Mnohé z bank je začaly omezovat už při odbytové krizi v druhé polovině roku 1920. Tyto obchody byly bankám bankovními zákony z roku 1924 zakázány úplně, ale banky je určitým způsobem dokázaly obejít. Ze svých částí, které jim k tomuto účelu sloužily, vytvořily samostatné právní útvary, které s nimi nadále spolupracují a zařizují obchody pro jejich koncernové podniky (Deset let Národní banky Československé, 1937). Například Živnostenská banka přenesla svoje železářské oddělení na akciovou společnost „Živnoferrum“ (Pimper 1929).

⁵⁰Původně se jednalo o Sdružení československých bank v Berlíně. Zakládajícími členy tohoto svazu byly Pražská úvěrní banka, Böhmische Union-Bank a Agrární banka československá (Pimper 1929).

prostředky podnikatelské sféry, ale i přebytky ústavů lidového peněžnictví ukládané buď přímo, nebo prostřednictvím jejich svazů. Neopominutelnou část jejich zdrojů pro úvěrovou činnost tvořily i úspory obyvatelstva, fyzických osob, na vkladních knížkách, především od středních vrstev. Běžné účty byly využívány spíše firmami, právníckými osobami. Z uložených prostředků, z akciového kapitálu, rezerv, úroků a poplatků poskytovaly úvěry podnikům, a to zejména úvěry krátkodobé, dlouhodobější přenechávaly zemským a hypotečním bankám nebo je poskytovala konsorcia bank. Většinou se jednalo o hypoteční úvěry zajištěné zástavním právem na nemovitosti. Krátkodobé úvěry sloužily k nákupu surovin, které podniky potřebovaly k přechodu na mírovou výrobu. Později vznikaly nové druhy úvěrů a navazovala se stálá úvěrová spojení. Sloužily k zajištění provozu podniku, k nákupu surovin a zboží v zahraničních měnách, tzv. remboursní úvěry. Největší část tvořily kontokorentní úvěry k běžnému účtu, kterých využívaly hlavně koncernové podniky bank. Další druhy úvěrů závisely na úvěrové politice každé jednotlivé banky.

Během prvních tří let zaznamenaly banky obrovské přírůstky vkladů, a to jak na vkladní knížky, tak i na běžné účty. Obyvatelstvo a firmy měly k ústavům větší důvěru a hromadně ukládaly své úspory.

Tabulka 4.5. Nárůst depozit akciových bank v českých zemích

	v milionech Kč				
Rok	1918	1919	1920	1921	1922
Vklady na knížky a pokladniční poukázky	1 157	1 224	2 222	4 001	5 827
rozdíl		67	998	1 779	1 826
nárůst v %		6	82	80	46
Věřitelé (zahrnují vklady na běžné a žirové účty)	4 578	9 688	13 695	17 006	18 317
rozdíl		5 110	4 007	3 311	1 311
nárůst v %		112	41	24	8

Zdroj: Československé banky v roce 1918, 1919-1920, 1921, 1922 a vlastní výpočty

4.3.2. Zakladatelská činnost a bankovní koncerny

Banky na československém území se začaly věnovat zakladatelské činnosti téměř okamžitě po převratu. Některé kroky v kapitálových a vlastnických přesunech probíhaly již před zahájením nostrifikační akce. Ta jim později jejich snahu v přebírání pozic rakouských a maďarských bank usnadnila. Oblasti působení bank a jejich kapitálové účasti byly rozsáhlé. Především české, ale i německé a česko-německé banky se podílely velmi intenzivně na osamostatnění a budování **československého průmyslu**. Jednalo se o proces, který v západní Evropě začal už před válkou. Stejně jako v zakládání nových bank,

byl rok 1920 vrcholem v zakladatelské činnosti bank, následující rok už byl utlumen mezinárodní průmyslovou a obchodní krizí. V roce 1922 s počínající bankovní krizí už byly banky velice zdrženlivé v poskytování úvěrů novým podnikům a vlastních zakladatelských iniciativách.

Z počátku byla aktivita bank omezena pouze na průmysl zemědělské povahy, hlavně na lihovarský, pivovarský a cukrovarnictví. Ale netrvalo dlouho a banky pronikly i do ostatních oborů jako bylo strojírenství, železářství, stavební hmoty atd. Spolu s rozšiřováním pole působnosti se prohlubovaly i vztahy a napojení na průmyslové podniky, obchodní a dopravní firmy. Od pouhého poskytování úvěru v poválečné konjunktře přešly ke stálému úvěrovému spojení, přímým kapitálovým účastem a staly se průmyslovými centry. Emisí nových akcií získávaly podíly na akciovém kapitálu podniků a pozice ve správních radách. Největší banky si kolem sebe vytvořily vlastní **průmyslové koncerny**, které úvěrově a personálně ovládaly, ale o které se i pečlivě staraly, co se týče obchodní a investiční politiky podniků, využití zdrojů, zařízení a lidského kapitálu. Některé obory byly dokonce zavedeny díky iniciativě a pomoci bank, protože v českých zemích chyběly nebo byly dříve ovládány zahraničními podniky a bankami. Organizovaly i nákup akcií československých podniků, které byly prozatím v rakouských rukou. Nejlepší příležitost k tomu měly v roce 1920, kdy došlo k rapidnímu poklesu cen akcií československých průmyslových podniků na vídeňské burze.

Mezi největší patřily koncerny Živnostenské banky⁵¹ a České eskomptní banky a úvěrního ústavu, jejichž středem zájmu byl především těžký průmysl a součástí byly i celé průmyslové koncerny. Koncerny České průmyslové banky, Anglo-československé banky a Böhmische Union-Bank byly tvořeny lehkým průmyslem. Agrární banka spolu s Moravskou agrární a průmyslovou bankou se soustředily na zemědělství a potravinářský průmysl. Závislost podniků na jejich bankovní centrále byla různá. Od majoritní kapitálové účasti, přes účast s jinou bankou nebo podnikem koncernu, minoritní vlastnictví a úvěrové napojení, až po pouhou zájmovou sféru banky, kdy se jednalo pouze o poskytování úvěru a úvěrové napojení bez kapitálové účasti (Vencovský 1999). V několika případech odkoupily banky celé podniky. Například Živnostenská banka koupila Rakovnické a poštorenské závody a železářny Fauck a Schenk. Nebo zprostředkovala koupi akcií

⁵¹ Pro ilustraci uvádím některé z podniků koncernu Živnostenské banky: Cukrovary Schoeller a spol., Báňská a hutní, Škodovy závody, Českomoravská-Kolben-Daněk, Ringhofferovy závody, Telegrafia, Solo, Schindler a Stein Kosmonosy, Český plzeňský pivovar Světovar, Rakovnické keramické závody, Čsl. muniční a kovodělné závody v Bratislavě, Bantlinovy chemické továrny, Mautnerovy textilní závody v Praze, A.s. továrna na fezy Strakonice aj. (Půlpán 1993).

zahraničnímu kapitálu jako to bylo v případě Škodových závodů a francouzské zbrojařské firmy Schneider, která získala majoritní podíl a po změně ve vedení bylo generální ředitelství přesunuto z Vídně do Prahy (Lacina, Slezák 1994).

Stejně jako v jiných činnostech i v zakladatelské a investiční činnosti nepostupovaly některé banky dostatečně uvážlivě a utrpěly ztráty, které jim zkomplikovaly další činnost. V případě bank, kterým se bude věnovat poslední kapitola, je riskantní investiční činnost, nedosažitelné cíle spolu s dalšími faktory dovedla až k bankrotu. Domnívám se, že nové a slabší ústavy měly nadbytek finančních zdrojů, který je v zakladatelské aktivitě podporoval, použit k nákupu akcií a získání pozic ve starších podnicích, než zakládat nové. Příležitosti k tomu bezpochyby měly, neboť na vídeňské, ale i pražské burze byla možnost celkem za výhodné kurzy nakoupit akcie domácích podniků.

4.3.3. Bankovní konsorcia a syndikáty

Domácí banky se spojovaly samy mezi sebou nebo s rakouskými bankami a vytvářely bankovní syndikáty, které se podílely na zvyšování akciového kapitálu nebo financování větších průmyslových a obchodních podniků. Snažily se tím diverzifikovat riziko, neboť úvěrování velké firmy bylo značně náročné a riskantní. Vytvoření syndikátu s vídeňskými bankami využívaly převážně při emisi nových akcií velkých podniků. Na kapitálové spoluúčasti se podílely například Allgemeine Österreichische Boden-Credit-Anstalt a Creditanstalt für Handel und Gewerbe v Mautnerových textilních závodech, Cukrovarech Schöller aj. Tyto vztahy byly ale postupně uvolňovány (Vencovský 1999). Banka, která měla z konsorcia největší podíl ve firmě, vedla veškerou agendu za ostatní banky, tzn. byla pověřena gescí.

Syndikáty banky vytvářely za různými účely. Při emisích akciového kapitálu, jako ochranu proti vlivu a hrozbě převzetí zahraničními finančními skupinami, pro případy finančních problémů a poklesu cen akcií jedné ze zúčastněných bank. A z dalších příčin k zajištění kontroly nad bankou. Syndikáty v podstatě usnadňovaly spolupráci mezi bankami a omezovaly mezi nimi konkurenční boj. Byly prvními projevy koncentrace v bankovním sektoru, která se naplno projevila až jako následek bankovní krize. Například syndikát sedmi bank v čele s Živnostenskou bankou byl vytvořen pro zajišťování finančních transakcí při exportu a importu, úvěrů a dovozu surovin ze zahraničí. Banky vytvořily i Svaz československých bank. Ten prosazoval zájmy bank vůči vládě a jiným organizacím.

4.3.4. Banky a stát

Již v listopadu 1919 bylo založeno tzv. **Konsorcium bank pro úvěrové operace státní**, do něhož se postupem času zapojila většina předních československých bank. Díky svému dominantnímu postavení a vlivu ve státní správě stála v jeho čele Živnostenská banka. Konsorcium mělo za úkol zajišťovat finanční transakce při vnitřních státních půjčkách a při poskytování a přijímání státních zahraničních, ale i jiných půjček. Obchodní banky prokázaly v poválečných letech podporu státním úvěrům, které by díky nedůvěře v nový stát ze zahraničí jen stěží obdržel, a s novými emisemi pod hrozbou inflace přijít nemohl. Bankovní pomoc byla při financování potřeb nového státu velice důležitá. Banky díky tomu zároveň získaly důležité zkušenosti v jednání na mezinárodním kapitálovém trhu a vzhledem k finanční pomoci státu vliv na státní hospodářskou politiku.

Nově prováděly banky transakce se státními obligacemi. Byly hlavními **upisovacími místy** státních půjček, kterých stát vydal v prvním pětiletí hned šest, aby zajistil optimální chod republiky. Už v listopadu 1918 uzavřel Národní výbor s tehdejší konsorciem Svazu českých bank první státní půjčku, tzv. půjčku „Národní Svobody“, ve výši 500 mil. korun⁵². Jistěže banky vykonávaly tuto činnost z části z náklonnosti k novému státu, ale zároveň jim státní obligace přinášely nezanedbatelný zisk.

Na opačném pólu ve vztahu bank a státu stál **státní dozor a bankovní regulace**. Činnost obchodních bank byla pod dohledem Ministerstva financí, konkrétně II. odboru, který měl na starost měnu a peněžnictví. Kontrola byla prováděna tím způsobem, že byl každé bance přidělen zvláštní komisař, který se účastnil valných hromad a sledoval činnost banky. O svém hospodaření musely banky povinně zveřejňovat čtvrtletní bilance. Kontrolu a vliv Ministerstva financí lze do jisté míry zpochybnit tím, že většina ministrů v tomto období byla zároveň členy správních rad největších bank. Stát na banky pouze nedohlížel, ale snažil se jim i pomáhat v době krizí a finančních problémů. Celkově byly vztahy mezi bankovním sektorem a československým státem v poválečných letech dobré.

V dnešní době vychází iniciativa z ČNB. Uděluje licence k provádění bankovních činností vyjmenovaných v zákoně o bankách. Nutno říci, že v období po roce 1989 je udělovala až příliš často. Banky podléhají doзору a musí dodržovat regulační opatření ČNB. Bankovní dozor sleduje účty bank u ČNB, dohlíží na velké transakce, vyžaduje pravidelná hlášení a provádí inspekční návštěvy v bankách. Celkově je i v

⁵² Největší část byla upsána u Živnostenské banky, a to celkem 329,8 milionů korun. U Zemské banky bylo upsáno 96 a u Pražské úvěrní banky 100 milionů korun. Banky se dokonce vzdaly při této transakci jakéhokoliv zisku. Na druhou stranu jim přišla vhod, neboť se zbavily části volných peněz, pro které v té době neměly uplatnění (Pimper 1929).

ostatních vyspělých tržních ekonomikách bankovníctví nejvíce regulovaným odvětvím. Cílem je regulace množství peněz v oběhu, efektivnost, důvěryhodnost bankovního sektoru a ochrana klientů před rizikem nebo dokonce podvody bank. Především v několika letech po roce 1989 nebyl u nás bankovní dohled ještě dostatečný a byl budován postupně, bohužel v některých případech nedostatečně rychle.

Na závěr kapitoly uvádím výběr z celkové rozvahy akciových bank v českých zemích před bankovní krizí. V tomto období docházelo k nárůstu téměř všech položek. Jelikož největší podíl tvoří položky velkých a kapitálově silných bank, neodráží se v datech úvěrová krize, která díky odbytové krizi v průmyslu a obchodu nastala v roce 1921.

Tabulka 4.6. Celková rozvaha akciových bank v českých zemích

	v milionech Kč				
Rok	1918	1919	1920	1921	1922
Počet bank	26	29	36	40	41
Pasiva:					
Akciový kapitál	530	915	1 259	1 548	1 906
Vlastní rezervy a fondy	180	382	594	743	891
Vklady na knížky a pokladniční poukázky	1 157	1 224	2 222	4 001	5 827
Věřitelé (zahrnují i vklady na běžné a žirové účty)	4 578	9 688	13 695	17 006	18 317
Vlastní dluhopisy	92	96	98	104	204
Akcepty, reeskompt	0,5	21	17	144	70
Aktiva:					
Ihned splatné pohledávky peněžních ústavů		1 374	1 595	1 899	1 930
Směnky	250	457	1 336	2 596	2 445
Vlastní cenné papíry	388	472	1 213	758	1 264
Konsorciální, syndikátní a jiná účast	4	112	377	518	432
Dlužníci	4 056	9 193	12 902	17 067	19 948
Bilanční úhrn	6 671	12 570	19 943	27 219	31 874

Zdroj: Československé banky v roce 1918, 1919-1920, 1921, 1922

5. kapitola

Poválečná bankovní krize a případy krachujících bank

Poválečná léta byla z pohledu centrálního a obchodního bankovníctví velice úspěšná. Přesto nastalo období, kdy se mezinárodní a domácí hospodářská situace, vládní politika, ale i struktura a aktivity peněžních ústavů negativně odrazily na vývoji československého bankovníctví. V období let 1923-1925 byl bankovní sektor zasažen krizí, která postihla téměř tři čtvrtiny obchodních bank v českých zemích a které nakonec několik bank podlehlo. V poslední kapitole se budeme věnovat příčinám krize, jejímu průběhu, dopadům a očištné funkci, která s sebou přinesla stabilizování bankovního sektoru. Na úplný závěr uvedu příklady bank, kterým se krizi překonat nepodařilo, a jaké reakce to vyvolalo.

Krize úvěrové soustavy nebyly v minulosti českých zemí ničím výjimečným. Citelná krize, která se k nám dostala z vídeňské burzy, postihla české bankovníctví už v roce 1873. A díky slabší kapitálové síle měla na naše ústavy hlubší účinky než na rakouské, které v pražských bankách viděly nežádoucí konkurenci. Dříve než se podíváme na krizi, která bankovní sektor naplno zasáhla v roce 1923, zmíníme se o **počátcích úvěrové krize**, která se objevila už v roce 1921. Byla způsobena mezinárodní odbytovou krizí v průmyslu, která nastala přelomem konjunktury, změnami kurzu koruny a poklesem kurzů hodnotných valut. V té době byly krizí zasaženy i banky jiných států. Její síla závisela na míře inflace, poválečné depresi reálné ekonomiky, politice centrálních bank a organizaci bankovního sektoru dané země. Čím více byl provázaný s průmyslem, tím ho krize zasáhla více (Feinstein, Temin, Toniolo 1997)⁵³. Ukázalo se, že poválečná konjunktura nebude trvat tak dlouho, jak se předpokládalo. V domácím průmyslu i exportu stagnovaly a klesaly ceny. Banky z obavy ze znehodnocení zásob, po kterých nebyla dostatečná poptávka, odmítaly navyšování úvěrů průmyslovým a obchodním firmám. Shovívavé byly jen k významným podnikům ve svých koncernech a prvotřídním firmám, aby je nedostatkem kapitálu nedostaly do ještě větší krize. Velká úvěrová poptávka vyvolávala po celý rok napětí na peněžním trhu a odčerpávala veškeré volné prostředky.

⁵³ Nejlépe překonala krizi Velká Británie, jejíž bankovní systém nebyl natolik provázaný s průmyslem a její centrální banka The Bank of England byla natolik silná, aby dokázala zabránit jakékoliv možnosti paniky v bankovním sektoru. Krize zasáhla v zahraničí nejvíce bankovní systémy v Itálii, Španělsku, Portugalsku a Norsku, kde se projevovала podobně jako v českých zemích runy na banky, jejich insolvenčními a likvidacemi.

Nejvíce byly postiženy malé a střední banky, které neměly dostatečné rezervy a které se až příliš úvěrově angažovaly v průmyslu a obchodu. Podniky se dostávaly do konkurzů a bankám zůstali jen dlužníci. Větší banky začaly postupovat velice opatrně ve své úvěrové politice a BÚMF na ni začal více dohlížet. Tak začala ještě před samotnou bankovní krizí selekce slabých peněžních ústavů.

5.1. Příčiny krize

Hlavními dvěma příčinami, které způsobily bankovní krizi, byla vládou prosazovaná **deflační politika a struktura bankovního sektoru**. Deflační politika byla po měnové odluce dalším ojedinělým krokem v poválečně rozvrácené Evropě. V té době, ale i o několik let a desetiletí později se vedly diskuze, nakolik byla vhodná, zda nepřinesla více škody než užitku, zda její úspěchy nebyly přeceňovány nebo špatně interpretovány. Nás bude zajímat její vliv na bankovní sektor. Krize byla přenesena nepřímo přes průmysl, který začal mít problémy se splácením úvěrů. Přílišná rozdrobenost bankovního sektoru pak jen přispěla ke zhoršení situace některých ústavů. Finanční politika a systém bankovníctví byly problémem i v jiných státech poválečné Evropy a i v nich způsobily krize. Nezáviselo přitom ani na stupni hospodářského vývoje země, ani na předchozím vývoji ve finanční oblasti. Cílem bank jako podnikatelských subjektů bylo především dosažení zisku, což platilo tehdy, stejně jako to platí dnes. A jak uvidíme, díky různým souhrám okolností, ale i činností několika málo jednotlivců, se to občas nepodaří.

5.1.1. Deflační měnová politika

V poválečných letech bylo hlavním cílem národohospodářů a měnových odborníků dosáhnout stabilní a pevné nové měny. Cíl byl tedy společný, návrhy, jak toho dosáhnout se ale lišily a vedly se vášnivě diskuze. Nejistý vývoj kurzu koruny, který byl především překážkou v aktivování cedulové banky, byl detailně popsán v kapitole o Národní bance Československé. Zde se podíváme na dvě hlavní koncepce měnové politiky, které byly v té době prosazovány a vzájemně spolu soupeřily. Stály proti sobě **stabilizační politika** prosazovaná *K. Englišem* a deflační politika *A. Rašína*. První zmiňovaná doporučovala stabilizovat korunu na kurzu kolem 10 bodů. Stabilní koruna měla být základem pro dobré fungování průmyslu a exportu, vyšší kurz by jim komplikoval kalkulace, splácení úvěrů a odbytu na světových trzích. Proto ji podporoval Ústřední svaz československých průmyslníků, ale nepostavila se za ni jednoznačně žádná z politických

stran. V březnu 1921 podal *K. Engliš* demisi na post ministra financí a na jeho místo byl jmenován *A. Novák*, dříve vrchní ředitel BÚMF a stoupenec opačného směru.

Cílem **deflační politiky** bylo zvýšení hodnoty československé koruny téměř za každou cenu. Mělo se jednat skoro o dvojnásobné zvýšení kurzu až na 20 švýcarských centimů. Hodnotná koruna měla být zárukou samostatnosti, stability a zvýšením důvěry v novou republiku. Metody, jak toho dosáhnout, byly nejprve neúspěšná restrikce inflačního peněžního oběhu a později úspěšnější, přestože díky zahraničním půjčkám drahé, zvyšování zahraničního kurzu koruny. Postavily se za ni národní demokraté, stoupence měla v BÚMF, Živnostenské bance (*A. Rašín* byl členem její správní rady) a dalších bankách. Podporu velkých bank si lze vysvětlit tím, že by silnější koruna vedla ke zvýšení hospodářské moci bank a k přesunu bohatství od dlužníka k věřiteli. Deflační politika začala být prosazována už s nástupem *A. Nováka*, naplno byla realizována *A. Rašínem*, který se vrátil jako ministr financí *Švehlovy* vlády v říjnu 1922. Stoupenci deflační politiky připouštěli možné negativní následky, byly pro ně však jen přirozeným vývojem a ustálením hospodářství.

Cíl mít stabilní a hodnotnou měnu byl jistě správný a přinesl své úspěchy, i když byly v mnoha směrech přeceňovány. Stabilní měna snížila reálné hodnoty československých dluhů v zahraničí, naproti tomu ale zhodnotila i státní dluh z těsně popřevratového období, což způsobilo potíže státním financím. Aspoň částečně odčinila škody, které byly předválečným věřitelům způsobeny znehodnocením rakousko-uherských peněz. Usnadnila nákup akcií československých podniků na zahraničních burzách, pomohla nostrifikaci, repatriaci kapitálu, a tím oslabilo pozice zahraničního kapitálu v Československé republice (Lacina, Slezák 1994). Přesto na ni doplatilo hned několik částí národního hospodářství. Jednalo se především o zastánce opačného směru tedy průmysl a export. Vysoký kurz koruny způsobil pokles konkurenceschopnosti československého zboží na světových trzích, **pokles exportu**, snížení i domácí poptávky a následně omezení výroby. Všeobecné snížení cen zvýšilo reálnou zátěž zdanění a zdražení úvěru. Při nepružnosti mezd a ostatních nákladů, jako byly úroky a úvěr, se podniky brzo začaly dostávat do finančních potíží. Díky těsným vztahům mezi průmyslovými a obchodními firmami na jedné straně a bankovním sektorem na straně druhé, postihla krize i československé banky.

I když byla deflační politika již v roce 1923 opuštěna, i v souvislosti s tragickou smrtí *A. Rašína*, a začala snaha o stabilizování koruny, nebylo už možné bankovní krizi zastavit. Je nutné říci, že krize se týkala především slabých, středních a malých bank, které

se dostaly díky úpadkům klientů převážně z nové průmyslové výroby až na pokraj krachu. Velké a kapitálově silné banky z ní naopak dokázaly ještě těžit, neboť se podniky, které měly problémy se splácením úvěrů, dostávaly do ještě větší závislosti na bankách a stávaly se součástí jejich koncernů. Nejvíce z ní dokázala vytěžit opět Živnostenská banka.

Deflační politika způsobila krizi průmyslu, exportu a v návaznosti úvěrového systému a bankovního sektoru. Zároveň měla i očištnou funkci, kdy byly odstraněny slabší a špatně fungující podniky a banky. Přesto to byla dost velká daň za silnou korunu. Tehdejší doba byla jednoduše pod vlivem *Rašínova* odkazu a protichůdné názory, které prosazoval *K. Engliš*, i když byly správné, neměly příliš velkou šanci uspět. Situace se změnila až ke konci roku 1925, kdy se ministrem financí stal opět *K. Engliš*.

5.1.2. Struktura bankovního sektoru

Již v předešlé kapitole bylo zmíněno, že problémy byly peněžním ústavům způsobeny nejen vládní politikou a krizí průmyslu, ale i **zakladatelským rozmachem** v bankovním sektoru a **vlastní činností bank**. Na hospodářské potřeby nového státu bylo během krátkého období založeno až příliš mnoho nových bank; za čtyři roky jich vzniklo dvanáct. Většina ústavů nebyla natolik kapitálově silná a neměla dostatečné rezervy, aby po období poválečné konjunktury zvládla deflační krizi. Starší a zavedené ústavy naopak kapitálově posílily a krizi přestály bez větších ztrát. Větší problémy neměly Živnostenská banka, Česká eskomptní banka a úvěrní ústav, Banka pro obchod a průmysl a Banka československých legií. Německo-české a německé ústavy, které tvořily převážně velkobanky, své pozice na úkor českých bank posílily. Jejich výhoda spočívala i v tom, že na ně byly úvěrově napojeny nebo byly součástí jejich koncernů starší, silnější a perspektivnější podniky, které je při krizi tolik nevyčerpaly. Na nově založené ústavy zbyly riskantnější investice a rizikové úvěry. Příliš se věnovaly obchodu se zbožím, jejich vedení neměla dostatek zkušeností s bankovními obchody, zaostávala i jejich vlastní vnitřní organizace. Spolu s hospodářskou krizí selhal i lidský faktor. Snaha o zisk vedla ke spekulacím, které poškozovaly akcionáře i vkladatele. Bohužel se jednalo o zisky, které bylo možné získat díky poválečné konjunkturu, a ta s nástupem deflační krize skončila.

Podniky, které malé a střední banky financovaly, patřily mezi první, kterých se krize dotkla a rychle ji na banky přenesly. Jednalo se především podniky, které byly založeny po válce a využívaly poválečné konjunktury, která ale, jak již bylo uvedeno, skončila. Krize se však dotkla i dobře fungujících a zavedených podniků. Vlna konkurzů podniků se odrazila na hospodaření bank. Věřitelé bank od nich požadovaly svoje

zhodnocené vklady, ale jejich dlužníci jim přestávali splácet. Rezervy nebyly dostatečné a bankovní ústavy přestávaly být likvidní. Ukázalo se, že peněžní ústavy, stejně jako průmysl a obchod přecenily poválečnou konjunkturu, že jejich odhady byly příliš optimistické. Jejich představitelé zapomněli na to, že banky nemají pouze výdělečný charakter, ale jsou i důležitou složkou národního hospodářství, tím více na počátku existence malého národa. Rozumnější by asi bylo soustředit se více na rozvoj stávajících a dobře fungujících ústavů s již vybudovanou tradicí, než bankovní sektor rozdrobit, zakládat nové slabé ústavy a brzdit tím vývoj ostatních. Zároveň se měly banky při transakcích zaměřit nejprve na bezpečnost a likviditu a až nakonec na zisk.

Problém se strukturou a zakladatelským boomem se u nás objevil znovu po roce 1989. Mnoho z nově založených ústavů nebylo dostatečně kapitálově silných a starší ústavy řešily problémy se špatnými úvěry z minulosti. Problém byl i v poskytování úvěrů osobám spřízněným s bankou, v samotném vedení, organizaci, regulaci bank a dalších těžkostech, které s sebou nese přechod k tržnímu hospodářství. Přestože byla snaha zabránit případné systémové krizi, například Konsolidačním programem na oddlužení státních bank, krize se později dostavila a opět za ni do značné míry mohla i státní politika a zásahy centrální banky. A i tentokrát skončila likvidací několika středních a malých bank, kritickým byl rok 1996. Řešení byla podobná jako v popisovaném období kolem roku 1924⁵⁴.

5.2. Průběh krize

Pátý a šestý rok po konci války se staly první zatěžkávací zkouškou bankovníctví Československé republiky. Z pohledu bankovního sektoru se jednalo o jedno z nejtěžších období v meziválečné době. Bankám přivodily prudké a velké změny cenových hladin mnoho ztrát, ze kterých se pak slabší ústavy těžko vzpamatovávaly. **Zasáhla je jako věřitele podniků a zároveň jako účastníky akciových společností.** Průmyslové podniky, které byly součástí bankovních koncernů, žádaly o nové a nové úvěry, aby nemusely zastavit činnost. Banky musely pečlivě zvažovat, zda si mohou dovolit je poskytnout. Začaly provozovat velice opatrnou úvěrovou politiku a omezily i zakladatelskou a obchodní činnost. Velké a zemské banky měly přebytek hotovosti, která

⁵⁴ V roce 1996 došlo k realizaci Konsolidačního programu II, změně v pojištění vkladů, provedení stabilizačního programu v několika malých a středních bankách. Změně legislativy v podobě dvou novel zákona o bankách z roku 1997 atd.

na druhé straně chyběla malým a středně velkým ústavům, které musely být v mnoha případech sanovány.

Samotnou krizi odstartoval pád tří bank uvedených v poslední části. Vkladatelé hromadně vybírali vklady a vypovídali termínované vklady. **Runy** postihly téměř všechny banky. Část vybraných vkladů se později do bank vrátila, ale větší část skončila u spořitelen, zemských bank a velkobank, které měly u obyvatelstva více důvěry. Nejvíce tím byly postiženy menší ústavy jako Česká banka, Banka stavebních živností, Lesnicko-dřevařská banka a Pivovarská banka. Docházelo i k prodeji akcií bank a jejich cena rapidně klesala. Banky se tomuto propadu bránily nákupem vlastních akcií na nostro a ještě více si vyčerpávaly zdroje. Snad jediné malé banky se krize významněji nedotkla, a to byla Plzeňská banka. Ze středně velkých ústavů krizi dobře překonala Banka československých legií, která utrpěla ztráty jen z několika svých konsorciálních činností. Existence několika silných bank a široce rozšířeného lidového peněžnictví byla výhodou; tyto ústavy víceméně zachránily situaci, jinak by vklady českého obyvatelstva skončily u německých nebo česko-německých bank. Opět nejvýznamnější pomoc poskytla Živnostenská banka, dále pak Pražská úvěrní banka.

Tabulka 5.1. Stav domácích akciových bank v českých zemích k 31. prosinci 1924
v milionech Kč

Banky	Počet	Akciový kapitál	Bilanční úhrn	Pobočky- doma	- v cizině
České	21 ⁵⁵	1 005	15 104	238	6
Něm.-české	5	590	8 934	129	1
Německé	8	275	4 581	53	0
Celkem	34	1 870	28 619	420	7

Zdroj: *Almanach československého peněžnictví v prvním desetiletí ČSR, 1928, str. 119*

Uvedený paradox, kdy české středně velké a malé banky trpěly krizí a německých bank se příliš nedotkla, je viditelný i z porovnání údajů v této tabulce a tabulky s údaji v tabulce na str. 59. Počet českých bank se snížil o sedm, tím klesl i akciový kapitál. Naproti tomu německo-české banky svůj akciový kapitál navýšily. Je důležité říci, že pokles akciového kapitálu českých bank není způsoben jen likvidací a zánikem některých bank. Jejich akciový kapitál byl celkem 150 mil. Kč. Některé silnější banky svůj akciový

⁵⁵ Oproti roku 1922 klesl počet českých bank o sedm. Způsobil to pád Moravsko-slezské, Pozemkové banky a banky Bohemia. Zánik Obchodní banky v Hradci Královém, Severočeské banky v Litoměřicích, Obchodní banky v Kolíně a Moravské eskomptní banky, které se sloučily se silnějšími ústavami. V letech 1924-1927 ubylo dalších šest bank, z toho pět českých a jedna německá. Do likvidace vstoupila Banka pro průmysl pivovarský, zanikly Banka stavebních živností a průmyslu v Praze, Kupecká banka v Brně fúzí s Českou bankou a Südmährische Bank in Znaim, Moravsko-slovenská banka v Olomouci a Brněnská banka v Brně sloučením s Moravskou agrární a průmyslovou bankou v Brně.

kapitál i za krize ještě navýšily. U všech bank se krize projevila na jejich bilančním úhrnu, u českých bank byl pokles téměř 3 mld. Kč. Stabilními peněžními ústavy se ukázaly německé banky a německo-české banky. Je zajímavé podívat se i na srovnání vkladů na knížky, pokladniční poukázky, běžné a žirové účty u českých a smíšených bank.

Tabulka 5.2. Vklady na knížky, pokladniční poukázky, běžné a žirové účty
v milionech Kč

Banky	1922	1923	1924	1925
České	13 587,9	11 820,8	11 402,8	11 206,3
Pokles - /nárůst +		-1 767,1	-418,0	-196,5
V %		-13,0	-3,5	-1,7
Něm.-české	6 695,1	6 382,5	6 041,3	6 365,7
Pokles - /nárůst +		-312,6	-341,2	324,4
V %		-4,7	-5,3	5,4

Zdroj: : *Československé banky v roce 1922, 1923, Pimper, A. (1929): České obchodní banky za války a po válce, str. 352-354 a vlastní výpočty*

Z údajů je zcela patrná **nedůvěra vůči českým bankám**. Přestože i česko-německé ústavy byly postiženy bankovní krizí, důvěra se jim vracela rychleji než českým bankám. Pokles vkladů se týkal především malých českých bank, kterých byla ale většina. Velkým důvěryhodným ústavům vklady přibývaly, ale nevykompenzovalo to ztrátu menších ústavů.

5.2.1. Zásah státu

Jak se velice rychle ukázalo, nebylo možné zvládnout krizi bez pomoci státu. Ta byla v podstatě oprávněná, protože za krizi mohla z větší části státní politika. Pod vlivem nespokojenosti obyvatelstva se krizí začali zabývat vládní činitelé i opozice. Nejprve byly kritika namířena na BÚMF za to, že nepomohl bance Bohemia. Jeho postup byl dokonce projednáván v komisi tzv. hospodářských ministrů, která ho označila za správný. A v mnoha jiných případech naopak BÚMF zabránil tomu, aby krize byla ještě horší.

Na jaře 1923 začal situaci bank projednávat výbor složený ze zástupců koaličních stran. Na jednání navázala československá vláda a pověřila Ministerstvo financí přípravou legislativních a administrativních opatření. Došlo k rozsáhlé **sanační akci, vydání množství nových zákonů a nařízení**, které měly nejprve zastavit a posléze i zabránit bankovním insolvencím a uhradit alespoň částečně vzniklé ztráty. A zároveň obnovit důvěru v české obchodní banky.

Vláda vytvořila z podnětu ministra financí *Ing. B. Bečky* pro tento účel komitét, tzv. bankovní ministerskou pětku. V jeho čele stál ministr vnitra, dalšími členy byli ministr financí, spravedlnosti, sociální péče a pro zásobování lidu (Novotný, Šouša 2002). Odborně pomáhali *A. Novák* (vrchní ředitel BÚMF), *E. Roos* (gen. ředitel Zemské banky v Praze), *V. Pospíšil* (ředitel Městské spořitelny Pražské) a *J. Pára* (ministrský rada a přednosta bankovního oddělení Ministerstva financí). Nejprve byla snaha o liberální řešení, ale to se ukázalo jako nedostačující. Snaha zamezit tisku, aby šířil paniku, když před bankami stály fronty vkladatelů, kteří si chtěli ze strachu vybrat vklady, se nesetkala s úspěchem. Nejlepší cestou nebylo ani řešení, že by bankám pomohl jenom BÚMF. Zásah státu musel být razantní, v podobě nového právního rámce a dalších potřebných kroků.

5.2.2. Bankovní zákony

Vláda se rozhodla proti krizi v bankovním sektoru zasáhnout i změnou a **zprůsněním legislativy**. Stalo se tak i díky nátlaku veřejnosti, která měla obavy, že dosavadní právní řád jí nedává dostatečné záruky ohledně bezpečnosti jejich úspor. Právní úprava akciových bank opravdu nebyla dostatečná, řídily se pouze všeobecnými předpisy obchodních zákonů a zakládání akciových bank bylo upraven všeobecně v rámci zakládání akciových společností. Nyní byl vytvořen **soubor pěti tzv. bankovních zákonů**, který byl přijat dne 10. října 1924. Jsou to: zákon O vkladních knížkách, akciových bankách a revizi bankovních ústavů č. 239; zákon O povinnostech bankéřů při úschově cenných papírů č. 241; zákon O příročí a ochraně peněžních ústavů a jejich věřitelů č. 240; zákon, kterým se zřizuje Zvláštní fond pro zmírnění ztrát povstalých z poválečných poměrů č. 237; zákon, kterým se zřizuje Všeobecný fond peněžních ústavů v republice československé č. 238.

Zprůsnila se vnitřní kontrola bankovních obchodů, byl zakázán obchod se zbožím. Se zbožím a surovinami mohly banky obchodovat pouze na účet podniků v jejich koncernech. Zákon o vkladních knížkách zabránil zakládání nových malobank a rozdrobení bankovního sektoru. Přesně vymezil, kdo je oprávněný vklady přijímat a kdo ne. Automaticky ho obdržely spořitelny, okresní hospodářské záložny a zemské úvěrní ústavy oprávněné k tomu podle stanov. Bankám smělo být právo pro příště uděleno jen se souhlasem státní správy. A jen tehdy pokud měla společnost dostatečné rezervy (alespoň 15 % akciového kapitálu, u existujících bank 10 %), splacený kapitál nejméně 5 mil. Kč a tříleté zkušenosti s bankovními obchody. Stejně byla omezena i možnost zakládání filiálek, opět jen se souhlasem státní správy. Připomínám, že dnes uděluje licenci Česká národní banka a ne státní správa. Při úvěrové činnosti byla bankám omezena výše úvěru u jednoho

klienta, a to na 10 % jejích vlastních prostředků. Snahou bylo vyhnout se riskantním úvěrům a zabránit bankám, aby ohrožovaly svoji likviditu. V dnešní době je úvěrová angažovanost vůči jednomu dlužníkovi nebo skupině vlastnický propojených dlužníků stanovena dokonce na 25 % vlastního kapitálu. A vůči osobám, které mají zvláštní vztah k bance, jako jsou její akcionáři, spřízněné firmy atd., na 20 % vlastního kapitálu. Vedle omezení rizika je v tomto případě snaha zabránit transakcím, které mohou být zneužity k defraudacím. Banky musí splňovat i další oficiální limity, jako je například míra povinných minimálních rezerv u ČNB (limit 2 %) a kapitálová přiměřenost k rizikovým aktivům (limit 8 %).

Byla zesílena kontrola uvnitř a zavedena kontrola vnější. Zvýšila se i majetková a trestní odpovědnost členů správních a dozorčích rad. Banky musely zpřesnit své právní struktury a předpisy. K 31. březnu, 30. červnu a 30. září musely podávat výkazy podle vzoru ministerstva financí. Později byly ještě doplněny zásady, které musely řády bank obsahovat. Stalo se tak 22. ledna 1926, kdy Ministerstvo financí vydalo zásady jednacního a dozorčího řádu. Stanovily výši povinných rezerv, zakázaly nákup vlastních akcií, omezily kapitálovou účast na podnicích na třetinu vlastního jmění aj. (Kopecký 2001). Banky měly být díky tomu, že pracují převážně se svěřeným kapitálem, podrobeny přísnějšímu dohledu a kontrole.

Schválení bankovních zákonů bylo bezpochyby zásahem do soukromého hospodaření československého bankovníctví, což se stalo terčem kritiky odborných kruhů, politiků i širší veřejnosti. Ale na druhou stranu se po jejich schválení a zavedení přímé kontroly státu téměř všem obchodním bankám vrátila důvěra věřitelů a upevnila zodpovědnost vedoucích činitelů bank. Po pádu tří bank a při dále pokračující krizi snad ani nebyla jiná možnost.

5.2.3. Zvláštní fond a Všeobecný fond

Zároveň byly zřízeny dva fondy, které měly pomáhat ústavům v nesnázích. První **Zvláštní fond pro zmírnění ztrát** sloužil k sanaci bank, které utrpěly ztráty⁵⁶. Byl zřízen zákonem ze dne 10. října 1924 č. 237 Sb. z. a n. Jeho výše byla stanovena na 1640 mil. Kč nominálních 4% dluhopisů umořitelných v průběhu čtyřiceti let. Přispíval do něj jak stát, a to nejvýše 50 mil. Kč ročně, tak peněžní ústavy. U bank to tvořilo 10 % čistého zisku u bankovních společností 0,25 až 1,25 % (Lacina, Slezák 1994). Na další potřebné

⁵⁶ Jejich výše byla od konce války odhadnuta na 1,6 miliardy Kč (Pimper 1929).

prostředky mohl fond vydat dluhopisy, za které ručil stát. Ztráty tak zaplatili dobře fungující peněžní ústavy, daňoví poplatníci a tedy prakticky celá veřejnost.

Jeho pomoc využilo 27 malých a středních bank, pro které to vesměs znamenalo záchranu před likvidací. Jednotlivé banky, které byly určeny, že jim může být pomoc poskytnuta, sestavovaly plán, podle kterého jim fond na ztráty přispíval. Sanační plán byl rozdělen na 15 let, během kterých měly banky příspěvek vrátit. Fond poskytoval sanační příspěvky peněžním ústavům, které utrpěly ztráty po první světové válce. Oficiálně se mělo jednat o ztráty z poklesu hodnot investic, z poklesu cen, z nedobytných pohledávek, z měnové odluky, z úpisů rakouských válečných půjček atd. Fond dával podněty ke zjednodušení bankovníctví, odstranění překážek jeho dalšího rozvoje, k fúzím peněžních ústavů i likvidaci filiálek. Vlastní činnost a sanaci zahájil fond v roce 1926⁵⁷. Pro mnohé z bank znamenal záchranu před bankrotem nebo posílení jejich hospodaření, přestože na pokrytí všech ztrát jeho prostředky nestačily. Jelikož byla na bankách závislá značná část průmyslu, pomohl fond nepřímo i jemu, tedy i celému hospodářství.

Druhým fondem byl **Všeobecný fond peněžních ústavů** zřízený zákonem ze dne 10. října 1924 č. 238 Sb. z. a n. Banky do něj přispívaly ročně 1,5 % z úroků z přijatých vkladů a odváděly je Zemské bance v Praze. Jeho účelem bylo garantovat stabilitu peněžního a úvěrového systému. Byl jakousi prevencí před tím, aby se banky do krizí dostávaly, a z jeho prostředků se uspokojovaly pohledávky věřitelů těch bank, které utrpěly ztráty. Oproti prvnímu fondu, který měl mít jen dočasný charakter, byl vytvořen jako stálá instituce s autonomnější správou. Skládal se ze tří skupin: spořitelní, záloženské a bankovní. Svou činnost zahájil v roce 1929 a nejvýznamněji pomohl během velké hospodářské krize, která přinesla opět hromadná vybírání vkladů. Jeho kuratorium mělo právo uvalit na banku moratorium, ohlásit likvidaci, provést reorganizaci nebo fúzi. Jednalo se o potřebná a úspěšná opatření, která napomohla konsolidaci a stabilizaci bankovního sektoru, jehož dobré fungování je podstatné pro celé hospodářství. O agendu se starala oběma fondům Zemská banka.

Další formou pomoci státních orgánů československému bankovníctví se staly vklady jednotlivých ministerstev a dalších institucí u peněžních ústavů. Například Ministerstvo financí ukládalo své prostředky u Zemské banky a Pražské úvěrní banky v Praze. Posilovaly tím likviditu a stabilitu bank. Zároveň BÚMF prováděl od roku 1924

⁵⁷ Sanovaným bankám přispěl 700 mil. Kč, likvidovaným bankám 330 mil. Kč, záložnám a úvěrním družstvům 150 mil. Kč, neúvěrním družstvům 350 mil. Kč, spořitelnám a zemským ústavům 110 mil. Kč. Moravsko-slezská banka obdržela na likvidační konto 118 mil. Kč, banka Bohemia 118,5 mil. Kč a Pozemková banka 93,5 mil. Kč (Novotný 2002, str. 10).

opatrnou měnovou a úvěrovou politiku, aby uchránil československé peněžnictví před dalšími ztrátami a stabilizoval je. Poskytoval i sanační úvěry, které později v položce „převzaté obchody BÚMF v likvidaci“ převzala pouze do správy NBČS. Nejednalo se o malou částku, k 1. dubnu 1926 činila 703,7 milionů Kč (Maiwald 1936).

5.2.4. Ozdravný proces krize

Díky deflační politice se podařilo už v roce 1923 odstranit nezdravou zakladatelskou činnost bank a obchody se zbožím a celkově zakládání nových peněžních ústavů. Ukázalo se, které ústavy mají solidní základy. Začalo období **koncentrace** v bankovníctví a jeho konsolidace, tedy tendence, které byly v prvních poválečných letech potlačeny. Zlepšovala se práce a profesionalita vedoucích úředníků. Pokud nedošlo ke krajnímu řešení a banka nebyla likvidována, bylo další možností, jak jí pomoci z problémů, a to provést **fúzi** s jinou bankou. S tímto postupem souhlasily odborné i vládní kruhy, ty je dokonce podpořily poplatkovými a jinými úlevami. Bohužel docházelo k tomu, že problémy, které s sebou banky silnějšímu ústavu přinesly, značně zkomplikovaly jeho, do té doby bezproblémovou činnost, jako v případě Pražské úvěrní banky. V Československé republice probíhala koncentrace pod dozorem státních orgánů, z iniciativy Ministerstva financí, BÚMF, Všeobecného fondu a velkobank. Státní intervence, koncentrace a restrukturalizace v bankovníctví byly obvyklými reakcemi na krize i v jiných zemích. Nejednalo se tedy o žádný neobvyklý postup. I dnes jsou akvizice a fúze stále častější. Banky se jimi brání proti rizikům, rozšiřují svou klientelu a využívají úspor z rozsahu. Významnou roli hraje několik málo velkých peněžních ústavů, zahraničních bank a jejich poboček.

Prvním krokem v tomto směru bylo už v roce 1922 spojení Hospodářské úvěrní banky a České průmyslové banky v Českou průmyslovou a hospodářskou banku. Později k ní byla 6. dubna se zpětnou platností od 1. ledna 1923 připojena z hospodářských důvodů ještě Obchodní banka z Hradce Králového. Přestože se jednalo o jednu z nejstarších bank, která tehdy na území Československé republiky působila, byla založena už v roce 1868, nebyla se svým kapitálem 10 mil. Kč dostatečně silná a další navýšení jí nebylo povoleno. Sloučením vznikl finančně silný peněžní ústav a velký průmyslový koncern.

Jako příklady dalších fúzí, které už proběhly z důvodů krize jednoho z ústavů, lze uvést sloučení Severočeské banky v Litoměřicích a Pražské úvěrní banky v roce 1922. Litoměřická banka se dostala do problémů, když její pohledávky činily 34,8 mil. Kč a vkladů měla jen 30,5 mil. Kč, a státní správa nechtěla z politicko-národnostních důvodů

dopustit pád této banky (Pimper 1929). Je vidět, že některé fúze neprobíhaly zcela dobrovolně a že k pohlcení slabšího ústavu byla silnější banka v podstatě donucena nátlakem Ministerstva financí. Dále byly sloučeny Obchodní a průmyslová banka v Kolíně s Moravskou agrární a průmyslovou bankou. Na nátlak zahraničních finančních skupin došlo ke sloučení Moravské eskomptní banky s Českou eskomptní bankou a úvěrním ústavem. Proces byl ukončen sloučením České komerční banky, Pražské úvěrní banky a Anglo-československé banky ke konci dvacátých let. Koncentrace bankovního kapitálu měla vytvořit stabilní bankovní sektor s velkými českými ústavu, které by byly důstojnou konkurencí německých a smíšených bank.

Vedle ozdravného procesu struktury bankovního sektoru měla krize vliv i na **účast zahraničního kapitálu** v českých obchodních bankách. Díky téměř 100% zhodnocení koruny prodávaly zahraniční banky a finanční skupiny své podíly a dosahovaly tím zisku. Naštěstí neměl v českých zemích zahraniční kapitál tolik pozic, aby to prohloubilo krizi domácích bank a jemu dopomohlo k obrovským ziskům. Nejvíce odchod zahraničního kapitálu zasáhl Moravskou agrární a průmyslovou banku a Českou průmyslovou a hospodářskou banku. Naproti tomu Živnostenské banky, která už od převratu radikálně odmítala zahraniční kapitálovou účast, se odliv vůbec nedotkl.

Na ozdravném procesu pracovaly a pomáhaly i jednotlivé peněžní ústavy. Zdokonalovaly metodiky úvěrových operací, stanovy, zvyšovaly vlastní rezervy, prováděly konzervativní dividendovou politiku, pomáhaly ústavům v nouzi atd. Vždyť Zemská banka, Hypoteční banka a Živnostenská banka stály na počátku sanací bank. Byly vytvářeny i nové instituce, které měly do budoucna eliminovat negativní jevy v peněžnictví pomocí kontrol a různých opatření. Jednou z nich byla i **Jednota, revizní a důvěrnické společenství československých bank** v Praze založená jedním z bankovních zákonů č. 239 Sb. z. a n. Svou činnost provozovala z příspěvků bank, ale byla většinou ztrátová a revize časově i finančně náročné.

Přes všechny snahy se nepodařilo veškeré negativní dopady krize eliminovat. Problémy přetrvávaly zejména u moravských ústavů. Ukázalo se, že půjde o dlouhodobý proces, během kterého se ukáže, které banky se dostatečně poučily a dokáží využít zkušeností a konjunktury druhé poloviny dvacátých let 20. století. Přesto se od roku 1926 bankovní sektor stabilizoval a mohl využít normálních hospodářských poměrů, které nastolila i stabilizovaná měna, ke svému rozvoji.

5.3. Případy krachujících bank

První se do problémů dostala Kupecká banka v Brně. Naplno krize propukla v říjnu 1922, kdy zastavila platy Moravsko-slezská banka v Brně. Do problémů se dostaly i další moravské banky. Nejhorším krizovým rokem byl následující **rok 1923**. V únoru zastavila platy banka Bohemia a v březnu Pozemková banka, obě se sídlem v Praze. Ve stejném roce vstoupily všechny tři banky do likvidace. Jejich likvidace měla vliv na celé bankovníctví, vyvolávala paniku a ohlasy u široké veřejnosti. Nedůvěru přenesly i na některé záložny, které u nich ukládaly své přebytky. Svou činnost ukončily ještě například Československá lesnicko-dřevařská banka a Banka pro průmysl pivovarský. Vedle obchodních bank bankrotovaly i soukromé bankovní domy. Státní orgány i cedula banka se snažily uklidnit veřejnost. Drobní vkladatelé dostali své úspory v případě Pozemkové banky a banky Bohemia zpět ve stoprocentní výši, v jiných případech bylo vyrovnání nižší. Dalším pokusem k uklidnění veřejnosti a určitou satisfakcí měly být i soudní procesy s představiteli likvidovaných bank, ale díky advokátům a nedostatečné legislativě nebyly postihy nijak významné.

5.3.1. Moravsko-slezská banka v Brně

Moravsko-slezská banka po převratu rychle vyrostla z malé lokální banky ve středně velký ústav. Koncem roku 1922 už byla v takové tísní, že požádala Zemskou banku v Praze o pomoc. Revize však zjistila, že centrála a filiálky banky vykazují větší ztráty než celkový akciový kapitál a rezervy a že banka nebude schopna dále samostatně fungovat. Přestože měla akciový kapitál 40 mil. Kč a rezervy téměř 11 mil. Kč, dosáhly její ztráty téměř 193,5 mil. Kč. V důsledku této revizní zprávy odstoupila Moravská agrární a průmyslová banka od fúze, která byla posledním pokusem Moravsko-slezskou banku zachránit. Dne 17. listopadu 1922 pak Ministerstvo financí zakázalo bance a jejím filiálkám plnění závazků a uvalilo na ni moratorium. **Likvidaci provedla Hypoteční a Zemědělská banka moravská** podle plánu jejího ředitele *dr. Stanislava Bublíka*. Plán byl následující: získat vázané vklady, použít je pro zemské účely a z výtěžků uspokojit věřitele banky. Plán byl nakonec uskutečněn jen částečně, ale k úhradě ztrát přispěl (Růžička 1924). Likvidace banky byla s velkými obtížemi dokončena až v roce 1927.

V případě Moravsko-slezské banky nebyla její likvidace způsobena jen bankovní krizí, ale i nezodpovědnou správou ústavu, zejména vrchního ředitele *E. Kačírka* a jeho náměstka *A. Rokose*. Prováděli riskantní soukromé spekulace, díky kterým banka

utrpěla milionové ztráty. Banka poskytovala nepřiměřeně vysoké úvěry nově založeným podnikům a kapitálově se účastnila podniků nad rámec, který měla určený ve stanovách. Podobně se chovala i vedení jejích filiálek, tedy ne jenom centrála. Ke všemu přispěla i dozorčí rada, která zanedbávala své povinnosti a jejíž členové se také účastnili různých spekulací. Bilance banky byly už od roku 1920 nepravdivé a vyplácely se dividendy z neexistujících zisků. Svědčí o tom i fakt, že jí bylo ještě v červnu 1922 povoleno zvýšit akciový kapitál, takže se stále věřilo, že její situace je dobrá. Zveřejnění pravdivých výkazů by nejspíš svědčilo už tehdy o opaku.

Veřejnost její pád vnímala jako předzvěst dalších úpadků a prozatím nejhorší případ krize československého peněžnictví. Byla podlomena důvěra vkladatelů, že svoje úspory dostanou kdykoliv zpět. Ukládání úspor bylo obyvatelstvu kladeno na srdce, protože jeho peníze mohly obíhat a pomáhat národnímu hospodářství. Náhle však vkladatelé neměli jistotu a začali se o své uložené prostředky, které měli připravené na vzdělání dětí, přilepšení k důchodům a jiné sociálně citlivé účely, strachovat. Naopak v dnešní době se spořivost vytrácí a lidé se naopak zadlužují. Vedle toho klesaly i hodnoty akcií bank, které střední obyvatelstvo také používalo pro uložení kapitálu. Pád Moravsko-slezské banky odstartoval hromadné výběry, vypovídání vkladů a prodej akcií u dalších bank a jelikož byla vcelku silným peněžním ústavem i paniku v bankovním sektoru. Její likvidace se projevila i v postoji zahraničí k československému bankovníctví. Poklesla důvěra k bankám i průmyslovým a obchodním dlužníkům. S těmito zprávami přijel z jednání v Londýně *dr. Kubíček*, předseda banky Bohemia a tvrdil, že měla vláda z těchto důvodů pádu banky zabránit. Paradoxně další z likvidovaných bank, která se zahraničním stykům věnovala v mnohem větší míře, byla právě Bohemia (Obzor národohospodářský 1923).

5.3.2. Bohemia, československá zahraniční banka v Praze

Největší chybou, které se vedení banky dopustilo, byla přílišná angažovanost v obchodě se zbožím a snaha o napojení na zahraničí, v tomto případě na Ameriku. Přestože se banka snažila tyto úkoly plnit už před válkou⁵⁸, ukázalo se již tehdy, že na ně nestačí. Neměla dostatečný akciový kapitál ani mezinárodní pověst a důvěru, aby je mohla úspěšně vykonávat. Ani velkobanky v té době příliš nevyvíjely aktivity za hranicemi.

⁵⁸ Banka Bohemia byla založena v roce 1909 jako **tzv. vystěhovalecká banka**, která se měla věnovat transakcím vystěhovalců Rakouska-Uherska ve Spojených státech amerických. Dokonce v roce 1911 založila v New Yorku banku Bank of Europe, která měla obstarávat finanční transakce přistěhovalců z Čech, Moravy a Slezska.

Přesto Bohemia založila jako jediná filiálku v Paříži. Provozovala velmi expanzivní, ale zároveň i nezdravou obchodní činnost. Vedle obchodu se stroji zřídila už v prvním mírovém roce oddělení minerálních olejů, založila společnost „Kosmos“ pro kontinentální a zámořský obchod a dovoz surovin a polotovarů. Na Slovensku založila společnost „Adria“ pro obchod s hospodářskými stroji a zemědělskými plodinami, navázala styky s mezinárodní dopravní společností „Danzas a Co.“ a zřídila textilní společnost „Textilia“. Chtěla do svého vlivu dostat sladařský a porcelánový průmysl a za tím účelem převzala filiálky International Handelsbank v Karlových Varech. Téměř to vypadalo, že přestala být bankou, ale stala se spíše obchodním domem, a že pracuje s vlastními finančními prostředky a ne se svěřenými. Měla dokonce vlastní cestovní kancelář a prodávala lístky na vlak. Nakoupila v Americe větší zásoby surovin a zboží, které byly stlačením cen způsobeným uvolněním vázaného hospodářství z počátku roku 1920 znehodnoceny. Její obchody se zbožím byly příliš velké a byly jednou z příčin jejího úpadku.

Ve finanční krizi se ocitla už před válkou, kdy ji od úpadku zachránilo všeobecné moratorium ze srpna 1914. Během poválečné konjunktury se jí podařilo splatit pochybné úvěry z předválečné doby. Ale pokles cen během deflační krize znehodnotil její reálný majetek a obchody a urychlil její úpadek. V roce 1922 obdržela finanční pomoc ve výši 36 mil. Kč od Poštovního úřadu šekového, Zemské banky a Hypoteční banky české. Z obchodních bank jí pomohla Anglo-československá banka (Novotný, Šouša 2002). Stále se věřilo, že ji bude možné zachránit, a byly pro to učiněny i některé kroky jako změny ve vedení, orientace obchodů. Ale jakmile vyškrtlo Ministerstvo financí Bohemii ze seznamu bank, u kterých mohou spořitelny ukládat úspory, a tím ji připravilo o velké množství prostředků, nebylo možné už úpadku zabránit. Opět byl ze značné části způsobený nezodpovědností a nezkušeností vedení banky. Byla i příliš slabou bankou na to, aby se snažila o vytvoření zastoupení v zahraničí. Její **likvidaci provedla Hypoteční banka v Praze** a ztráty dosáhly skoro 288 mil. Kč při akciovém kapitálu 35. mil. Kč a rezervách 13 mil. Kč. Likvidace banky byla opět dokončena až v roce 1927. Vládním zájmem bylo v jejím případě vyrovnat především její závazky v zahraničí, aby neklesla důvěra v Československou republiku.

Může se nám zdát, že banka se jménem Bohemia je už od počátku předurčena k zániku. V novodobých dějinách českého komerčního bankovníctví byla v roce 1991 založena Banka Bohemia, a.s. Po finančních skandálech ukončila svou činnost a vstoupila do likvidace už v roce 1994. Stalo se tak poprvé v poválečné době a ani v tomto období nebyla jediná.

5.3.3. Pozemková banka v Praze

Od dvou předešlých zkrachovalých bank ji odlišovala snaha státní správy a zejména Ministerstva financí o její záchranu. První revize dokonce ukázala, že její hospodaření není natolik katastrofální a že jí bude možno pomoci. Snažil se o to BÚMF a jiné obchodní banky, ale veškeré snahy byly nakonec marné. **Likvidace** Pozemkové banky se ujala **Zemská banka** pod vedením ředitele *F. Tománka* a generálního ředitele *E. Roose*. Největší ztráty utrpěla banka v průmyslu kovodělném, strojním, chemickém a obchodě se dřevem. Další ztráty byly způsobeny i spekulací vedoucích úředníků, filiálkou ve Francii a měnovou odlukou. Byla tedy důkazem riskantního podnikání se zbožím, příliš expanzivní zakladatelskou činností, na kterou neměla zdroje ani zkušenosti. Přestože se podle původního záměru měla zabývat obchody s pozemky a zemědělskými úvěry, věnovala se i činnostem, které se záměru vymykaly. Její ztráta dosáhla 169 mil. Kč při akciovém kapitálu 40 mil. Kč a rezervách 10,5 mil. Kč. Likvidace banky byla také dokončena až v roce 1927.

Tabulka 5.3. Srovnání likvidovaných bank

v milionech Kč

Banka	Akciový kapitál	Rezervy	Ztráta
Moravsko-slezská banka v Brně	40	11	193,5
Bohemia, československá zahraniční banka v Praze	35	13	288
Pozemková banka v Praze	40	10,5	169

Zdroj: Československé banky v roce 1922 a vlastní výpočty

6. kapitola

Závěr

Československo bylo po válce prvním státem ve střední Evropě, jemuž se podařilo stabilizovat peněžní systém a mohlo na něm začít budovat svoje vlastní národní hospodářství, včetně bankovního sektoru. Cesta to nebyla jednoduchá a na rozdíl od politického osamostatnění i dlouhá, protože bylo potřeba rozbít staleté svazky, a vyžádala si mnoho práce, úsilí i obětí představitelů finanční politiky. Ale nakonec dokázali vytvořit fungující systém, uchránit měnu před inflací a vybudovat bankovní sektor, který si získal důvěru stejně jako nově založený stát.

Centrální bankovníctví v tomto meziválečném období bylo zprvu poznamenáno netypickým uspořádáním. V Evropě, kde měly významné postavení silné centrální banky, byla správa měny jen státním úřadem něco neobvyklého. O to víc, že toto uspořádání v poválečných poměrech osm let úspěšně fungovalo, přestože bylo původně zvoleno jako provizorní. **Bankovnímu úřadu Ministerstva financí** se dařilo řídit oběh měny, vytvářet měnovou politiku a zastávat i další funkce náležející jinak centrální bance. Přesto byli vládní činitelé i odborníci po celou dobu přesvědčeni o nutnosti založení vlastní cedulové banky a o nahrazení státovek bankovkami nové měny. V roce 1926 byla vytvořena na základě vzorů ze zahraničí, dlouhých diskuzí, názorových střetů a kompromisů **Národní banka Československá**. Byla završením všech snah o stabilizaci měny. Jejím hlavním úkolem bylo starat se o československou měnu, což se jí, i přes rozdílnost názorů na konkrétní kroky, celkově dařilo. Úspěšnému splnění jejího měnového úkolu, ale i regulaci úvěrového systému nahrávaly i ostatní okolnosti. Byly už téměř překonané problémy způsobené deflační krizí a hospodářství se stalo stabilnějším. Dařilo se snižováním státních výdajů vyrovnat státní rozpočet, bilance zahraničního obchodu končila od roku 1924 přebytkem a i zahraniční hospodářské a politické poměry byly konsolidovány.

Osamostatnění **bankovního sektoru** bylo pro československé hospodářství dalším významným krokem. Bylo třeba zlomit dominantní vliv vídeňského kapitálu na našem území, ovládnout průmysl a obchod, vybudovat z českých provinčních bank silné peněžní ústavy, zajistit jim odpovídající podmínky a právní rámec, a tím vytvořit dobře organizovaný bankovní systém. Všechno bylo provedeno v poměrně krátkém období a po osmi letech bylo výsledkem fungující československé bankovníctví, které bylo schopné

reagovat na široké spektrum hospodářských spotřeb, poptávku po bankovních službách firem i obyvatelstva. Bankovníctví, které si získalo důvěru i za hranicemi republiky.

Vše začalo nostrifikací bank, která umožnila navázat úvěrová spojení s domácími podniky. Zároveň s ní přišla i poválečná zakladatelská éra peněžních ústavů a přizpůsobení bankovního systému novým úkolům a potřebám ekonomiky. Banky, jak české, tak i německé a česko-německé, se snažily najít své místo v národním hospodářství a vymezit oblasti svých aktivit. Vytvářely vlastní bankovní koncerny a získávaly rozhodující vliv na hospodaření podniků. Všechny události tohoto období ale nebyly jen pozitivní a bankovní systém prošel složitějším vývojem. Především české banky postihla státní deflační politika a mnoho z nich utrpělo během **bankovní krize** značné ztráty. Ukázalo se, že příliš rychlý přechod k univerzalizmu, velké množství obchodů, management bez dostatečných zkušeností a nevyhovující právní rámec byly příčinami insolvencí a likvidací bank. Za výhodu, možná i za štěstí, lze považovat to, že deflační krize přišla tak brzy. Kdyby v mnoha směrech nezdravý vývoj, kterým se československé obchodní bankovníctví ubíralo, trval déle, mohly být následky krize mnohem horší, jak pro celé peněžnictví, tak i pro celé hospodářství. Pokud krizi překonaly a managementy bank se dostatečně poučily, mohly využít následnou konjunkturu hospodářství ke svému rozvoji a později už dokázaly správně čelit negativním účinkům velké hospodářské krize.

Ve vývoji československého bankovníctví v letech 1918 až 1926 lze najít osamostatnění, zakladatelskou horečku, konjunkturu, krizi, státní zásahy a konsolidaci bankovního sektoru, vše v podmínkách utváření samostatného státu. Banky hrály významnou úlohu v osamostatnění a utváření hospodářského života státu. Prostřednictvím akciových podílů, úvěrových spojení, obchodními operacemi i depozitní činností zasahovaly téměř do všech sfér národního hospodářství. **Stabilizace** bankovního sektoru, která nastala po schválení bankovních zákonů a zahájení činnosti Národní banky Československé, byla zárukou, že vývoj československého bankovníctví bude příznivý i nadále. Následující roky to jen potvrdily.

Přestože se téměř za sto let pochopitelně zcela změnila struktura bankovníctví, podmínky bankovního podnikání i uvnitř samotných peněžních ústavů, je možné z tohoto období čerpat **inspiraci** i nadále. Zajímavá byla tehdejší diferencovanost a význam lidového peněžnictví a veřejnoprávních ústavů, existence zemských bank, bohatá nabídka bankovních služeb atd. My jsem na druhou stranu obohaceni o nové druhy obchodů i institucí, technologické a komunikační inovace, které usnadňují fungování finančního trhu.

V posledních letech se do popředí zájmu bank dostává opět oblast drobného bankovníctví a banky zůstávají konkurenční boj o každého jednotlivého zákazníka. Velkým zdrojem zisků je pro banky taky stále tzv. investiční bankovníctví. Stává se zcela běžným, že nabízejí i produkty dalších členů finanční skupiny, jako je pojištění, hypotéky atd. Ale ať se nám může zdát československé bankovníctví na počátku první samostatné republiky jakkoliv vzdálené, bez něj by náš současný bankovní systém neexistoval a nemohl by se rozvinout. Jako ve všech oblastech lidské činnosti je vždy užitečné ohlédnout se zpět do minulosti, inspirovat se úspěchy a nalézt poučení v neúspěších. V případě československého bankovníctví v letech 1918-1926 převažují úspěchy nad špatnými zkušenostmi a já jen doufám, že se mi tuto skutečnost podařilo v předložené práci ukázat.

Prameny a literatura

- Almanach československého peněžnictví v 1. desetiletí Československé republiky*; Praha 1928
- Československé banky v letech 1918-1923*, statistiky ministerstva financí o obchodní činnosti bank; Praha 1921, 1922, 1923, 1924, 1927
- Deset let Národní banky Československé*, jubilejní publikace o československé měně, o činnosti Národní banky Československé, o stavu a vývoji národního hospodářství; Národní banka Československá, Praha 1937
- Obzor národohospodářský*, časopis věnovaný otázkám národohospodářským a sociálně-politickým, roč. XXVII, XXVIII; Nakladatelství J. Otto, Praha 1922-23
- Sbírka zákonů a nařízení státu Československého*, ročník 1919 - 1925; Státní tiskárna, Praha
- Brádrlerová, D.** (1998): Banka československých legií v letech 1920-1925; Peníze v proměnách času, Acta numismatica Bohemiae, Moraviae et Silesiae 2, Ostrava; str. 145-155
- Engliš, K.** (1924): Národní hospodářství (příručka); nakladatel Fr. Borový, Brno
- Faltus, J., Průcha, V.** (1995): Hospodářské dějiny; Vysoká škola ekonomická v Praze, Praha
- Feinstein, C. H., Temin, P., Toniolo, G.** (1997): The European economy between the wars; Oxford University Press, Oxford
- Galandauer, J.** (1998): Vznik Československé republiky – Programy, projekty, perspektivy; Nakladatelství Svoboda, Praha
- Harold, J., Lindren, H., Teichová, A.** (1991): The role of banks in the interwar economy; Cambridge University Press, Cambridge
- Horák, J.** (1913): Přehled vývoje českých obchodních bank; Merkur, Praha
- Janáček, J.** (1936): Peníze, banky a stát; Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, Praha
- Karásek, K.** (1926): Několik hospodářských problémů- Banky, měna, diskontní politika, platební bilance; Všeťečka & spol., Praha
- Kopecký, O.** (2001): Bankovní regulace v meziválečném Československu; Finance a úvěr č. 5, s. 280-298
- Lacina, V.** (1990): Formování československé ekonomiky 1918-1923; Academia, Praha

- Lacina, V., Slezák, L.** (1994): Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první Československé republiky; Historický ústav AV ČR, Praha
- Lacina, V.** (1994): Nostrifikace podniků a bank v prvním desetiletí Československé republiky; Český časopis historický, roč. 92; Historický ústav AV ČR, Praha; str. 77-93
- Maiwald, K.** (1936): Co stály sanace bank?; Národohospodářské spisy, svazek č. 1; Za nové hospodářství, Praha
- Novotný, J., Šouša, J.** (2002): Krize bank za první republiky. Otřes české bankovní soustavy a její záchrana ve dvacátých letech 20. století; Historický obzor 1-2, roč. 13; str. 2-14
- Novotný, J., Šouša, J.** (1998): K postavení a úloze středních a malých bank v českých zemích ve dvacátých letech 20. století; Peníze v proměnách času, Acta numismatica Bohemiae, Moraviae et Silesiae 2, Ostrava; str. 121-126
- Palkovský, B.** (1925): Národní banka Československá a náprava měny; Vesmír, Praha
- Pimper, A.** (1929): České obchodní banky za války a po válce; Zemědělské knihkupectví A. Neubert, Praha
- Průcha, V.** (2004): Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 1.díl-období 1918-1945; Doplněk, Brno
- Půlpán, K.** (1993): Nástin českých a československých dějin do roku 1990; Karolinum, Praha
- Půlpánová, S., Půlpán, K.** (1994): Bankovní úřad Ministerstva financí (1919-1926); Finance a úvěr č. 8, s. 418-428
- Rašín, A.** (1920): Můj finanční plán; Pražská akciová tiskárna, Praha
- Rašín, A.** (1923): Financial Policy of Czechoslovakia during the First Year of its History; The Clarendon Press, Oxford
- Růžička, O.** (1924): Banky, jejich vývoj, funkce a politika; Všetečka & spol., Praha
- Silín, N.** (1920): Rakousko-Uherská banka; Česká akademie, Praha
- Tomášek, F.** (1927): Československé banky deset let po převratu; Šátek a Slabihoudek 1930, Praha
- Vencovský, F.** (1999): Dějiny bankovníctví v českých zemích; Bankovní institut, Praha
- Vencovský, F.** (2001): Měnová politika v české historii; ČNB, Praha
- Vencovský, F.** (2003): Vzestupy a propady československé koruny; Oeconomica, Praha
- Žekulin, N.S.** (1927): Československá měna od reformy dra Rašína až do zřízení Národní banky Československé; Orbis, Praha
- www2.zivnobanka.cz/cs/o_bance/historie_a_soucasnost.html**

Přílohy

Tabulky byly vytvořeny ze statistik ministerstva financí o obchodních činnostech bank

Tabulka I.

Akciové banky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku k 31. prosinci 1918					
Sídlo banky			Rok	Akciový kapitál (v mil. Kč)	Bilanční úhrn
Země	Město	Banka	založení		
Čechy	Praha	Česká eskomptní banka	1863	12	425 869 384
Čechy	Praha	Hospodářská úvěrní banka pro Čechy	1867	14	175 576 303
Čechy	Praha	Živnostenská banka v Praze	1869	120	1 779 343 732
Čechy	Praha	Pražská úvěrní banka	1870	50	434 170 400
Čechy	Praha	Böhmische Union-Bank	1872	80	875 594 162
Čechy	Praha	Česká průmyslová banka	1898	80	601 249 909
Čechy	Praha	Ústřední banka českých spořitelén	1903	25	426 822 958
Čechy	Praha	Allgemeine Treuhand Aktien-Gesellschaft	1907	0,2	474 419
Čechy	Praha	Česká banka	1907	20	99 270 070
Čechy	Praha	Pozemková banka	1909	14	157 256 452
Čechy	Praha	"Bohemia", akciová banka v Praze	1910	10	56 504 921
Čechy	Praha	Banka pro průmysl pivovarský	1910	4	21 946 854
Čechy	Praha	Agrární banka	1911	12	491 118 930
Čechy	Praha	Deutsche Agrarbank für Österreich	1912	8	215 374 708
Čechy	Praha	Banka stavebních živností a průmyslu	1913	4	13 298 725
Čechy	Praha	Český akciový hypoteční ústav	1917	1	5 692 283
Čechy	Hr. Králové	Záložní úvěrní ústav v Hradci Králové	1868	4,8	86 415 585
Čechy	Varnsdorf	Der Spar- und Unterstützungs-Verein	1911	0,24	8 713 085
Čechy	Plzeň	Plzeňská banka	1914	1	41 410 070
Čechy	Mar. Lázně	Marienbader Kriegs-Kredit-Bank	1916	0,5	3 661 941
Morava	Brno	Mährische Escomptebank	1862	14	118 430 617
Morava	Brno	Brünner Creditbank für Gew. und Handel	1898	0,1	185 999
Morava	Brno	Moravská agrární a průmyslová banka	1908	36	468 732 191
Morava	Brno	Moravsko-slezská banka	1911	10	111 503 781
Morava	Mor. Ostrava	Mährisch-Ostrauer Hand.-und Gew.-Bank	1898	1,6	41 285 788
Morava	Znojmo	Südmährische Bank in Znaim	1918	8	10 857 157
Celkem				530	6 670 760 424
Zemské banky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku k 31. prosinci 1918					
Čechy	Praha	Hypoteční banka království Českého	1865	-	418 945 579
Čechy	Praha	Zemská banka království Českého	1890	20	1 849 180 805
Morava	Brno	Hypoteční banka markrabství Moravského	1876	-	255 853 610
Morava	Brno	Zemědělská banka markrabství Mor.	1897	-	297 680 124
Slezsko	Opava	Slezský pozemkový úvěrní ústav	1869	-	44 749 083
Slezsko	Opava	Slezský komunální úvěrní ústav	1897	-	84 694 501
Celkem				20	2 951 103 702
Všechny banky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku			Celkem	550	9 621 864 126

Zpracováno podle Československé banky v roce 1918

Tabulka II.

Akciové banky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku k 31. prosinci 1919					
Sídlo banky		Banka	Rok založení	Akciový kapitál (v mil. Kč)	Bilanční úhrn (v tis. Kč)
Země	Město				
Čechy	Praha	Česká eskomptní banka a úvěrní ústav	1863	48	1 436 373
Čechy	Praha	Hospodářská úvěrní banka pro Čechy	1867	20	282 235
Čechy	Praha	Živnostenská banka v Praze	1869	200	3 431 852
Čechy	Praha	Pražská úvěrní banka	1870	75	1 149 384
Čechy	Praha	Böhmische Union-Bank	1872	80	1 450 174
Čechy	Praha	Česká průmyslová banka	1898	150	1 018 142
Čechy	Praha	Ústřední banka českých spořitelů	1903	35	492 995
Čechy	Praha	Allgemeine Treuhand Aktien-Gesellschaft	1907	0,2	438
Čechy	Praha	Česká banka	1907	40	185 005
Čechy	Praha	Pozemková banka	1909	40	221 792
Čechy	Praha	"Bohemia", československá zahr. banka (dříve "Bohemia", akciová banka v Praze)	1910	25	141 030
Čechy	Praha	Banka pro průmysl pivovarský	1910	4	54 650
Čechy	Praha	Agrární banka československá	1911	40	737 402
Čechy	Praha	Deutsche Agrar- und Industriebank (dříve Deutsche Agrarbank für Österreich)	1912	12	259 035
Čechy	Praha	Banka stavebních živností a průmyslu	1913	10	41 347
Čechy	Praha	Český akciový hypoteční ústav	1917	1	8 498
Čechy	Praha	Pražská súčtovací banka	1919	1	101 526
Čechy	Hr. Králové	Záložní úvěrní ústav v Hradci Králové	1868	5	111 027
Čechy	Varnsdorf	Der Spar- und Unterstützungs-Verein	1911	0,5	16 025
Čechy	Plzeň	Plzeňská banka	1914	2	59 878
Čechy	Mar. Lázně	Marienbader Kriegs-Kredit-Bank	1916	0,5	2 987
Morava	Brno	Mährische Escomptebank	1862	20	168 256
Morava	Brno	Brünner Creditbank für Gew. und Handel	1898	0,1	126
Morava	Brno	Moravská agrární a průmyslová banka	1908	60	922 122
Morava	Brno	Moravsko-slezská banka	1911	20	148 931
Morava	Brno	Kupecká banka	1919	3	5 158
Morava	Brno	Brněnská banka	1919	10	24 073
Morava	Mor. Ostrava	Handels- und Gewerbe-Bank (dříve Mährisch-Ostrauer Hand.-und Gew.)	1898	5	79 968
Morava	Znojmo	Südmährische Bank in Znaim	1918	8	19 777
Celkem				915	12 570 206
Zemské banky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku k 31. prosinci 1919					
Čechy	Praha	Hypoteční banka království Českého	1865	-	408 975
Čechy	Praha	Zemská banka království Českého	1890	20	1 942 047
Morava	Brno	Hypoteční banka markrabství Moravského	1876	-	253 487
Morava	Brno	Zemědělská banka markrabství Mor.	1897	-	372 118
Slezsko	Opava	Slezský pozemkový úvěrní ústav	1869	-	45 725
Slezsko	Opava	Slezský komunální úvěrní ústav	1897	-	85 849
Celkem				20	3 108 201
Všechny banky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku			Celkem	935	15 678 407

Zpracováno podle Československé banky v letech 1919-1920

Tabulka III.

Akciové banky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku k 31. prosinci 1920					
Sídlo banky		Banka	Rok	Akciový kapitál	Bilanční úhrn
Země	Město		založení	(v mil. Kč)	(v tis. Kč)
Čechy	Praha	Česká eskomptní banka a úvěrní ústav	1863	100	2 707 781
Čechy	Praha	Hospodářská úvěrní banka pro Čechy	1867	50	505 766
Čechy	Praha	Živnostenská banka v Praze	1869	200	4 818 306
Čechy	Praha	Pražská úvěrní banka	1870	75	1 663 322
Čechy	Praha	Böhmische Union-Bank	1872	120	2 593 798
Čechy	Praha	Česká průmyslová banka	1898	150	1 377 580
Čechy	Praha	Ústřední banka českých spořitelů	1903	35	499 073
Čechy	Praha	Allgemeine Treuhand Aktien-Gesellschaft	1907	0,2	957
Čechy	Praha	Česká banka	1907	60	398 193
Čechy	Praha	Pozemková banka	1909	40	329 676
Čechy	Praha	"Bohemia", československá zahr. banka	1910	25	255 694
Čechy	Praha	Banka pro průmysl pivovarský	1910	8	91 650
Čechy	Praha	Agrární banka československá	1911	60	1 151 052
Čechy	Praha	Deutsche Agrar- und Industriebank	1912	16	316 873
Čechy	Praha	Banka stavebních živností a průmyslu	1913	30	150 703
Čechy	Praha	Český akciový hypoteční ústav	1917	1	8 536
Čechy	Praha	Pražská súčtovací banka	1919	1	26 617
Čechy	Praha	Československá lesnicko-dřevařská banka	1920	5	16 417
Čechy	Praha	Československá družstevní banka	1920	2	6 396
Čechy	Praha	Všeobecná družstevní banka	1920	3	23 359
Čechy	Praha	Česká komerční banka	1921	50	577 314
Čechy	Hr. Králové	Záložní úvěrní ústav v Hradci Králové	1868	10	128 783
Čechy	Varnsdorf	Der Spar- und Unterstützungs-Verein	1911	0,5	17 274
Čechy	Plzeň	Plzeňská banka	1914	5	54 831
Čechy	Mar. Lázně	Marienbader Kriegs-Kredit-Bank	1916	-	-
Čechy	Litoměřice	Severočeská banka	1920	2,5	22 188
Čechy	Kolín	Obchodní a prům. banka v Kolíně	1920	3	32 563
Čechy	Příbram	Středočeská banka v Příbrami	1921	4	10 550
Morava	Brno	Mährische Escomptebank	1862	20	238 249
Morava	Brno	Brünner Creditbank für Gew. und Handel	1898	0,1	121
Morava	Brno	Moravská agrární a průmyslová banka	1908	120	1 416 377
Morava	Brno	Moravsko-slezská banka	1911	30	318 957
Morava	Brno	Kupecká banka	1919	3	13 290
Morava	Brno	Brněnská banka	1919	15	64 559
Morava	Mor. Ostrava	Handels- und Gewerbe-Bank	1898	5	56 619
Morava	Znojmo	Südmährische Bank in Znaim	1918	8	24 839
Morava	Olomouc	Moravsko-slovenská banka	1920	2	25 156
Celkem				1 259	19 943 419

Pokračování tabulky III.

Zemské banky v Čechách , na Moravě a ve Slezsku k 31. prosinci 1920					
Čechy	Praha	Hypoteční banka Česká (dříve Hypotéční banka království Českého)	1865	-	392 845
Čechy	Praha	Zemská banka (dříve Zemská banka království Českého)	1890	20	2 128 063
Morava	Brno	Hypoteční banka markrabství Moravského	1876	-	303 106
Morava	Brno	Zemědělská banka markrabství Mor.	1897	-	539 746
Slezsko	Opava	Slezský pozemkový úvěrní ústav	1869	-	47 250
Slezsko	Opava	Slezský komunální úvěrní ústav	1897	-	104 220
			Celkem	20	3 515 230
Všechny banky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku			Celkem	1 279	23 458 649

Zpracováno podle Československé banky v letech 1919-1920

Tabulka IV.

Akciové banky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku k 31. prosinci 1921					
Sídlo banky		Banka	Rok	Akciový kapitál	Bilanční úhrn
Země	Město		založení	(v mil. Kč)	(v tis. Kč)
Čechy	Praha	Česká eskomptní banka a úvěrní ústav	1863	140	3 352 202
Čechy	Praha	Hospodářská úvěrní banka pro Čechy	1867	50	768 759
Čechy	Praha	Živnostenská banka v Praze	1869	200	5 269 744
Čechy	Praha	Pražská úvěrní banka	1870	75	2 038 667
Čechy	Praha	Böhmische Union-Bank	1872	120	3 413 702
Čechy	Praha	Česká průmyslová banka	1898	150	1 503 022
Čechy	Praha	Ústřední banka českých spořitelů	1903	35	522 179
Čechy	Praha	Allgemeine Treuhand Aktien-Gesellschaft	1907	0,2	943
Čechy	Praha	Česká banka	1907	60	543 835
Čechy	Praha	Pozemková banka	1909	40	468 819
Čechy	Praha	"Bohemia", československá zahr. banka	1910	25	304 498
Čechy	Praha	Banka pro průmysl pivovarský	1910	8	92 402
Čechy	Praha	Agrární banka československá	1911	60	1 348 029
Čechy	Praha	Deutsche Agrar- und Industriebank	1912	32	577 624
Čechy	Praha	Banka stavebních živností a průmyslu	1913	30	210 823
Čechy	Praha	Český akciový hypoteční ústav	1917	1	9 813
Čechy	Praha	Pražská súčtovací banka	1919	1	146 809
Čechy	Praha	Československá lesnicko-dřevařská banka	1920	6,7	27 645
Čechy	Praha	Československá družstevní banka	1920	2	24 017
Čechy	Praha	Všeobecná družstevní banka	1920	3	52 899
Čechy	Praha	Česká komerční banka	1921	75	1 221 880
Čechy	Praha	Řeznicko-uzenářská banka v Praze	1921	12	101 326
Čechy	Praha	Banka československých legií	1921	70	422 640
Čechy	Praha	Banka pro obchod a průmysl (dříve Länderbanka)	1921	80	1 471 990
Čechy	Hr. Králové	Obchodní banka (dříve Záložní úvěrní ústav v Hradci Králové)	1868	10	158 862
Čechy	Varnsdorf	Warnsdorfer Bank (dříve Der Spar- und Unterstützungs-Verein)	1911	1,8	22 466
Čechy	Plzeň	Plzeňská banka	1914	5	98 683
Čechy	Litoměřice	Severočeská banka	1920	2,5	37 244
Čechy	Kolín	Obchodní a prům. banka v Kolíně	1920	5	50 961
Čechy	Příbram	Středočeská banka v Příbrami	1921	4	20 421
Morava	Brno	Mährische Escomptebank	1862	30	332 128
Morava	Brno	Brünner Creditbank für Gew. und Handel	1898	0,1	119
Morava	Brno	Moravská agrární a průmyslová banka	1908	120	1 732 101
Morava	Brno	Moravsko-slezská banka	1911	40	537 939
Morava	Brno	Kupecká banka	1919	3	6 369
Morava	Brno	Brněnská banka	1919	20	130 281
Morava	Brno	Moravská lidová banka v Brně	1921	3	16 021
Morava	Mor. Ostrava	Handels- und Gewerbe-Bank (dříve Mährisch-Ostrauer Hand.-und Gew.)	1898	10	83 706
Morava	Znojmo	Südmährische Bank in Znaim	1918	8	31 130
Morava	Olomouc	Moravsko-slovenská banka	1920	10	65 874
Celkem				1 548	27 218 572

Pokračování tabulky IV.

Zemské banky v Čechách , na Moravě a ve Slezsku k 31. prosinci 1921					
Čechy	Praha	Hypoteční banka Česká	1865	-	557 692
Čechy	Praha	Zemská banka	1890	40	2 855 528
Morava	Brno	Hypoteční banka markrabství Moravského	1876	-	310 668
Morava	Brno	Zemědělská banka markrabství Mor.	1897	-	569 392
Slezsko	Opava	Slezský pozemkový úvěrní ústav	1869	-	47 231
Slezsko	Opava	Slezský komunální úvěrní ústav	1897	-	115 961
			Celkem	40	4 456 472
Všechny banky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku					
			Celkem	1 588	31 675 044

Zpracováno podle Československé banky v roce 1921

Tabulka V.

Akciové banky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku k 31. prosinci 1922					
Sídlo banky		Banka	Rok založení	Akciový kapitál (v mil. Kč)	Bilanční úhrn (v tis. Kč)
Země	Město				
Čechy	Praha	Česká eskomptní banka a úvěrní ústav	1863	175	3 404 761
Čechy	Praha	Živnostenská banka v Praze	1869	200	4 845 098
Čechy	Praha	Pražská úvěrní banka	1870	75	1 821 698
Čechy	Praha	Böhmische Union-Bank	1872	160	2 969 732
Čechy	Praha	Česká průmyslová banka	1898	210	2 894 301
Čechy	Praha	Ústřední banka českých spořitelen	1903	35	540 762
Čechy	Praha	Allgemeine Treuhand Aktien-Gesellschaft	1907	0,2	955
Čechy	Praha	Česká banka	1907	60	614 747
Čechy	Praha	Pozemková banka	1909	40	494 991
Čechy	Praha	"Bohemia", československá zahr. banka	1910	35	343 243
Čechy	Praha	Banka pro průmysl pivovarský	1910	8	101 160
Čechy	Praha	Agrární banka československá	1911	60	1 357 222
Čechy	Praha	Deutsche Agrar- und Industriebank	1912	32	580 980
Čechy	Praha	Banka stavebních živností a průmyslu	1913	30	232 486
Čechy	Praha	Český akciový hypoteční ústav	1917	1	9 142
Čechy	Praha	Pražská súčtovací banka	1919	2	646 967
Čechy	Praha	Československá lesnicko-dřevařská banka	1920	10	31 527
Čechy	Praha	Československá družstevní banka	1920	5	40 858
Čechy	Praha	Všeobecná družstevní banka	1920	5	71 012
Čechy	Praha	Česká komerční banka	1921	75	1 234 161
Čechy	Praha	Řeznicko-uzenářská banka v Praze	1921	20	263 558
Čechy	Praha	Banka československých legií	1921	70	726 901
Čechy	Praha	Banka pro obchod a průmysl	1921	80	1 679 154
Čechy	Praha	Všeobecná česká bankovní jednota	1922	75	1 045 339
Čechy	Praha	Centralbank der deutschen Sparkassen	1922	30	734 268
Čechy	Praha	Anglo-československá banka	1922	120	1 927 791
Čechy	Hr. Králové	Obchodní banka	1868	10	164 187
Čechy	Varnsdorf	Warnsdofer Bank	1911	5	25 644
Čechy	Plzeň	Plzeňská banka	1914	10	104 005
Čechy	Litoměřice	Severočeská banka	1920	5	42 836
Čechy	Kolín	Obchodní a prům. banka v Kolíně	1920	5	57 529
Čechy	Příbram	Středočeská banka v Příbrami	1921	4	24 901
Morava	Brno	Mährische Escomptebank	1862	40	426 444
Morava	Brno	Brünner Creditbank für Gew. und Handel	1898	0,1	132
Morava	Brno	Moravská agrární a průmyslová banka	1908	120	1 731 301
Morava	Brno	Moravsko-slezská banka	1911	40	370 844
Morava	Brno	Kupecká banka	1919	3,3	4 531
Morava	Brno	Brněnská banka	1919	25	146 992
Morava	Brno	Moravská lidová banka v Brně	1921	3	18 767
Morava	Znojmo	Südmährische Bank in Znaim	1918	8	30 482
Morava	Olomouc	Moravsko-slovenská banka	1920	15	112 645
Celkem				1 907	31 874 054

Pokračování tabulky V.

Zemské banky v Čechách , na Moravě a ve Slezsku k 31. prosinci 1922					
Čechy	Praha	Hypoteční banka Česká	1865	-	739 234
Čechy	Praha	Zemská banka	1890	40	4 702 430
Morava	Brno	Hypoteční banka markrabství Moravského	1876	-	449 285
Morava	Brno	Zemědělská banka markrabství Mor.	1897	-	563 091
Slezsko	Opava	Slezský pozemkový úvěrní ústav	1869	-	57 626
Slezsko	Opava	Slezský komunální úvěrní ústav	1897	-	118 866
			Celkem	40	6 630 532
Všechny banky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku			Celkem	1 947	38 504 586

Zpracováno podle Československé banky v roce 1922

Tabulka VI.

Akciové banky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku k 31. prosinci 1923					
Sídlo banky		Banka	Rok založení	Akciový kapitál (v mil. Kč)	Bilanční úhrn (v tis. Kč)
Země	Město				
Čechy	Praha	Česká eskomptní banka a úvěrní ústav	1863	200	4 036 739
Čechy	Praha	Živnostenská banka v Praze	1869	200	4 907 020
Čechy	Praha	Pražská úvěrní banka	1870	100	2 009 208
Čechy	Praha	Böhmische Union-Bank	1872	160	3 110 687
Čechy	Praha	Česká průmyslová banka	1898	210	2 854 671
Čechy	Praha	Ústřední banka českých spořitelů	1903	35	571 987
Čechy	Praha	Allgemeine Treuhand Aktien-Gesellschaft	1907	0,2	940
Čechy	Praha	Česká banka	1907	60	312 093
Čechy	Praha	Banka pro průmysl pivovarský	1910	8	87 487
Čechy	Praha	Agrární banka československá	1911	60	1 073 302
Čechy	Praha	Deutsche Agrar- und Industriebank	1912	32	533 192
Čechy	Praha	Banka stavebních živností a průmyslu	1913	30	238 730
Čechy	Praha	Český akciový hypoteční ústav	1917	1	8 564
Čechy	Praha	Pražská súčtovací banka	1919	2	55 643
Čechy	Praha	Československá lesnicko-dřevařská banka	1920	10	23 973
Čechy	Praha	Československá družstevní banka	1920	5	41 964
Čechy	Praha	Všeobecná družstevní banka	1920	5	78 412
Čechy	Praha	Česká komerční banka	1921	75	1 014 439
Čechy	Praha	Řeznicko-uzenářská banka v Praze	1921	20	224 544
Čechy	Praha	Banka československých legií	1921	70	795 215
Čechy	Praha	Banka pro obchod a průmysl	1921	80	1 735 770
Čechy	Praha	Všeobecná česká bankovní jednota	1922	75	1 003 868
Čechy	Praha	Centralbank der deutschen Sparkassen	1922	30	799 072
Čechy	Praha	Anglo-československá banka	1922	120	1 618 333
Čechy	Varnsdorf	Warnsdorfer Bank	1911	5	26 123
Čechy	Plzeň	Plzeňská banka	1914	10	99 215
Čechy	Příbram	Středočeská banka v Příbrami	1921	4	22 527
Morava	Brno	Mährische Escomptebank	1862	40	420 571
Morava	Brno	Brünner Creditbank für Gew. und Handel	1898	0,1	162
Morava	Brno	Moravská agrární a průmyslová banka	1908	120	1 273 695
Morava	Brno	Kupecká banka	1919	3,3	8 234
Morava	Brno	Brněnská banka	1919	25	136 552
Morava	Brno	Moravská lidová banka v Brně	1921	3	25 812
Morava	Znojmo	Südmährische Bank in Znaim	1918	8	26 278
Morava	Olomouc	Moravsko-slovenská banka	1920	15	135 736
Celkem				1 822	29 310 758

Pokračování tabulky VI.

Zemské banky v Čechách , na Moravě a ve Slezsku k 31. prosinci 1923					
Čechy	Praha	Hypoteční banka Česká	1865	-	853 631
Čechy	Praha	Zemská banka	1890	40	6 169 619
Morava	Brno	Hypoteční banka markrabství Moravského	1876	-	988 811
Morava	Brno	Zemědělská banka markrabství Mor.	1897	-	401 138
Slezsko	Opava	Slezský pozemkový úvěrní ústav	1869	-	57 444
Slezsko	Opava	Slezský komunální úvěrní ústav	1897	-	118 935
			Celkem	40	8 589 578
Všechny banky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku					
			Celkem	1 862	37 900 336

Zpracováno podle Československé banky v roce 1923

Projekt bakalářské práce

Termín bakalářské zkoušky: letní semestr 2005/2006

Autor bakalářské práce: Eva Haškovcová

Vedoucí bakalářské práce: Doc. Ing. Karel Půlpán, CSc.

Téma práce: **Československé bankovníctví v letech 1918-1926**

Obsah práce: V bakalářské práci bych se ráda zaměřila na jedno z nejdůležitějších období vývoje českého bankovníctví, jímž vznik samostatné Československé republiky a následující roky bezpochyby jsou. Období, kdy bylo nutností uniknout nebezpečí poválečné inflace oddělením měny od ostatních nástupnických států zaniklé monarchie a následným vytvořením vlastní cedulové banky, jež by nově vzniklou měnu spravovala. V první části práce bych stručně nastínila poměry rakousko-uherského bankovníctví v předválečných a válečných letech. A to zejména z pohledu postavení českých bank a Rakousko-uherské banky, neboť mnohé z principů byly s menšími změnami ponechány. Dále bych se věnovala samotnému vzniku Československé republiky a především měnové reformě dr. A. Rašína, která vedla v roce 1919 ke vzniku vlastní československé měny. V další části práce bych se zaměřila na vznik a činnost Bankovního úřadu ministerstva financí, který v letech 1919-1926 plnil funkce centrální banky. Ačkoliv byl úřadem státním, dosáhl v daných podmínkách uznání hodných výsledků, jež vyvrcholily stabilizací měny a nahrazením pouhého úřadu Národní bankou Československou. Diskuse o její podobě, vzniku a fungování v jejích počátcích by byly další součástí práce. Vedle ústředního bankovníctví existovala na českém území celá řada dalších peněžních ústavů, jejichž počet po osamostatnění republiky ještě výrazně vzrostl. Charakter a organizace československého bankovníctví, jeho rozmach, nostrifikaci bank, bankovní krizi 1923-1925 a případy některých z krachujících bank bych popsala v poslední části bakalářské práce. Jelikož jde z pohledu českých hospodářských dějin o významné období, je mým cílem nabídnout budoucím čtenářům celkový obraz stavu bankovníctví v prvních letech samostatného československého státu.

Předpokládaná osnova práce:

Úvod

- I. České banky a rakousko-uherské bankovníctví před rokem 1918
- II. Vznik Československé republiky a samostatné měny
- III. Bankovní úřad Ministerstva financí
- IV. Diskuze o podobě a vznik Národní banky Československé
- V. Struktura bankovního sektoru v letech 1918-1926
- VI. Poválečná bankovní krize a případy krachujících bank

Závěr

Základní literatura:

Almanach československého peněžnictví v 1. desetiletí ČSR. Praha 1928.

Deset let Národní banky Československé. Praha 1937.

Galandauer, J.: Vznik ČSR 1918- programy, projekty, perspektivy. Svoboda, Praha 1988.

Horák, J.: Přehled vývoje českých obchodních bank. Merkur, Praha 1913.

Lacina, V.: Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR. HÚ ČAV, Praha 1994.

Palkovský, B.: Národní banka Československá a náprava měny. Vesmír, Praha 1925.

Půlpán, K.: Nástin českých a československých dějin do roku 1990. Karolinum, Praha 1993.

Půlpánová, S., Půlpán, K.: Bankovní úřad Ministerstva financí (1919-1926). Finance a úvěr č.8, 1994.str. 418-428.

Rašín, A.: Můj finanční plán. Pražská akciová tiskárna, Praha 1920.

Vencovský, F.: Dějiny bankovníctví v českých zemích. Bankovní institut, Praha 1999.